

Práce z dějin Akademie věd

číslo 2
ročník 2/2010

Vydavatel: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i.

Redakce

Vedoucí redaktorka: Marie Bahenská (MÚA AV ČR)

Výkonná redaktorka: Hana Kábová (MÚA AV ČR)

Redakční rada

Jan Bílek (MÚA AV ČR), Daniela Brádrlová (MÚA AV ČR), Marek Ďurčanský (ÚDUK – AUK), Jan Chodějovský (MÚA AV ČR), Milena Josefovičová (MÚA AV ČR), Jan Kahuda (NA), Miroslav Kunštát (MÚA AV ČR), Robert Luft (Collegium Carolinum, Mnichov), Rita Majkowska (Archiwum Nauki PAN i PAU, Krakov), Magdaléna Pokorná (HiÚ AV ČR), Radek Pokorný (SOKA Hradec Králové), Marie Ryantová (FF JU, České Budějovice), Emilie Těšínská (ÚSD AV ČR), Filip Tomáš (nakladatelství Filip Tomáš – Akropolis)

Příprava obrazového materiálu z fondů A AV: Vlasta Mádlová

Technická redakce: Josef Tichý

Adresa redakce: Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8

e-mail: kabova@mua.cas.cz; <http://www.mua.cas.cz/>

Grafická úprava a sazba: Dušan Růžička, Nová tiskárna Pelhřimov, spol. s r. o.

Tisk: Akcent, tiskárna Vimperk, s. r. o.

Distribuce pro předplatitele: Mediaservis, s. r. o., Zákaznické Centrum, Kounicova 976/2b, 659 51 Brno; příjem objednávek: tel. 541 233 232, fax: 541 616 160, e-mail: zakaznickecentrum@mediaservis.cz; příjem reklamací: tel. 800 800 890

Registrace ev. č.: MK ČR E 18928

Vychází dvakrát ročně v Praze

Náklad 300 ks

Redakční uzávěrka tohoto čísla: 24. 6. 2010

Na obálce je využit motiv medaile Královské české společnosti nauk z r. 1784.

Peripetie třídně politických prověrek na Univerzitě Palackého v Olomouci

PAVEL URBÁŠEK

Peripetia class-political screenings at Palacky University in Olomouc

Abstract: This paper seeks to analyze class-political screening from the end of fifties of the 20th century at Palacky University in Olomouc, which at that time consisted only of Medical Faculty.

Keywords: History of university education, screenings, 1958, Palacky University in Olomouc.

Předkládaný příspěvek¹ usiluje o analýzu prověřkové akce z konce padesátých let 20. století na olomoucké univerzitě, která v této době sestávala pouze z jediné, lékařské fakulty. Autor příspěvku čerpal z poměrně obsáhlého souboru archivních dokumentů pocházejících z univerzitní stranické i odborové struktury; studoval také dokumenty Krajského výboru (dále: KV) KSČ v Olomouci, které ovšem reflektují třídně politickou prověrku na olomoucké univerzitě jen velmi zběžně. Je potřeba zdůraznit, že informační hodnota studovaných dokumentů neumožňuje provést detailní analýzu prověrky z konce padesátých let na Univerzitě Palackého v Olomouci (dále též: UP), jak by se od předkládané stati mohlo očekávat.

Vedle limitovaného pokusu o rozbor těchto prověrek také autor příspěvku hodlá poukázat na specifika olomoucké univerzity, která do jisté míry ovlivňovala průběh, charakter a rozsah prověrek. Pozornost věnuje také důsledkům prověrek, především jejich ovlivnění atmosféry na UP v první polovině šedesátých let, a konečně zamýšlí upozornit na některé kontinuální vazby (personální i věcné), které překvapivě spojují prověrky z konce padesátých let s personální čistkou z počátku sedmdesátých let 20. století.

Univerzita Palackého v Olomouci vznikla zákonem č. 35/1946 Sb., přijatým Prozatímním Národním shromážděním 21. února 1946. Zákon deklaroval vznik čtyř fakult – bohoslovecké, lékařské, filozofické a právnické, přičemž ke konstitování právnické fakulty nedošlo. Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta jako jediná ze zákonem ustanovených fakult UP udržovala v Olomouci univerzitní kontinuitu od data zrušení C. k. Františkovy univerzity roku 1860 (s výjimkou let 1939–1945). Zákonem Prozatímního

1 Tento příspěvek vznikl jako dílčí výstup výzkumného projektu Grantové agentury ČR *Systém, koncepce a charakter českého vysokého školství v období let 1945–1990* (reg. č. 409/09/1221).

Národního shromáždění č. 100/1946 Sb., z 9. dubna 1946, přibyla do svazku UP pedagogická fakulta.

Olomoucká univerzita se konstitovala v atmosféře poválečného entuziasmu jako výsledek úsilí místních studentských spolků, regionálních elit a reprezentací politických stran; v nejvyšších patrech tehdejší politické moci podpořili vznik univerzity v „hanácké metropoli“ tehdejší předseda vlády a olomoucký rodák Zdeněk Fierlinger, rezortní ministr Zdeněk Nejedlý i prostějovský advokát a vlivný sociální demokrat Oldřich John.

V předvečer únorového převratu bylo olomoucké vysokoškolské učiliště univerzitou mladou a malou; ve studijním roce 1947/1948 studovala v Olomouci na čtyřech fakultách necelá tisícovka posluchačů. Nemalé těžkosti s běžnými provozními záležitostmi a přetrvávající nadšení ze založení olomoucké alma mater jednoznačně převážily nad tendencí k politickým třenicím a různicím, a to jak mezi studenty, tak mezi jejich učiteli. Studentské spolky, sdružené ve Svazu vysokoškolského studentstva, se takřka výhradně zabývaly řešením studijních a sociálních záležitostí olomouckých posluchačů a programově odmítaly zanášení politických sporů do své činnosti. Malý počet studentů spolu s lokací univerzitních budov a objektů vedl mezi posluchači ke ztrátě anonymity, většina studentů sdružených v jednotlivých spolcích posluchačů se v předúnorovém období dobře znala, setkávala se na nejrůznějších akcích a vedla četné diskuse. S výjimkou lékařské fakulty, která se v budování svého učitelského sboru opírala o kádrově relativně dobře vybavené Zemské ústavy (budoucí fakultní nemocnici), profesorský sbor UP tvořili především pověřeni učitelé brněnské a pražské univerzity, kteří do Olomouce dojížděli ze svých domovských pracovišť. Tato učitelská „imigrace“ stírala jejich minulé i současné politické přesvědčení a současně akcentovala jejich odbornou stránku a úroveň. Z pohledu tehdy nejsilnější politické strany, Komunistické strany Československa, se pravděpodobně olomoucká univerzita jevila jako „nová“ a „pokrokovější“. Ještě před únorem 1948 odešla z krajského vedení KSČ – v důsledku tzv. krčmaňské aféry – avanturistická ultralevá klika kolem poslance Ústavodárného národního shromáždění Jury Sosnara. Nové krajské vedení KSČ v čele s parlamentním poslancem Josefem Zuzanákem zaujalo vůči univerzitě veskrze smířlivé a realistické postoje.

Rektorský post olomoucké univerzity obdržel v dubnu 1946 děkan Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brno, uznávaný filozof a sociolog Josef Ludvík Fischer. První rektor UP nastoupil do svého funkčního období s ambiciózní vizí – chtěl budovat univerzitu malou a elitní, která měla čerpat podněty z regionálních kulturních tradic. Současně ale chtěl překonávat hrozbu provincionalismu zejména bohatými zahraničními kontakty a mobilitou studentskou i učitelskou. Do budování UP se J. L. Fischer pustil s neobyčejnou vervou a zaujetím, možná i proto, že si ze svého meziválečného pobytu v Olomouci uvědomoval jistou intelektuální a kulturní uzavřenost „hanácké metropole“.²

2 FIALA, Jiří a kol. *Univerzita Palackého v Olomouci (1573–2009)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. Kapitola *Univerzita Palackého v Olomouci (1946–2009)*, s. 104–105.

Slibný vývoj nové olomoucké univerzity násilně přerušil únorový převrat v roce 1948. Rozbor identifikovatelných perzekučních aktů (pět případů) vedených celouniverzitním akčním výborem proti studentům UP dokládá, že tento orgán se vyhnul jakékoliv vlastní iniciaci a následné realizaci rozsáhlejších, neřkuli plošných čistek mezi studenty. Tyto smířlivé postoje uplatňoval akční výbor i vůči univerzitním pedagogům a zaměstnancům. Uvnitř univerzity se však ocitl pod tlakem radikálů shromážděných v univerzitní organizaci KSČ a v Akčním výboru Zemských ústavů. Tito radikálové orientovali perzekuční úsilí celouniverzitního akčního výboru na lékařskou fakultu, kterou nuceně opustili tři profesori a jeden asistent.

Na počátku února 1949 nahradily Akční výbor UP jednotlivé fakultní akční výbory podléhající přímo Krajskému akčnímu výboru pro vysoké školy. Tento orgán zejména usiloval o rozšíření kompetence fakultních akčních výborů na zdejší bohosloveckou fakultu, což se formálně podařilo na sklonku února 1949. K tvrdému ataku proti Bohoslovecké fakultě UP se v dubnu 1949 připojilo rezortní ministerstvo, když zřídilo speciální inspekční komisi dozorující veškerou činnost této fakulty. Po ostrém sporu o udělení kanonické mise učitelů marxismu-leninismu došla v červnu 1949 inspekční komise k závěru, že výuka olomouckých bohoslovců je v přímé kolizi s československým ústavním pořádkem. Krajně negativní stanovisko inspekční komise předznamenovalo zánik Bohoslovecké fakulty UP v roce 1950.³

Od poloviny roku 1948 začalo rezortní ministerstvo organizovat tzv. studijní prověrku usilující o politickou čistku mezi vysokoškolskými studenty. Obětí tzv. studijní prověrky – trvající do konce roku 1949 – se na československých vysokých školách stala více než čtvrtina tehdejších posluchačů. V porovnání s tímto počtem proběhla na UP tato čistka relativně mírně – její disciplinární komise a subkomise zde vyloučily přes 11 % studentů.

Objektivní důvody relativně nízké proporce poúnorových personálních čistek na UP jsme již naznačili při interpretaci procesu vzniku této univerzity s poukazem na jistá specifika její existence v předúnorovém období. Příslušní regionální funkcionáři komunistické strany si s největší pravděpodobností uvědomili, že vlna vynucených odchodů z čerstvě se ustavivší univerzity by mohla toto vysokoškolské učiliště zcela likvidovat. Minimální rozsah poúnorových perzekucí realizovaných akčními výbory s určitostí ovlivnil i faktor subjektivní, tedy schopnost, či dokonce odvaha jednotlivce se v těchto vypjatých a krajních okamžicích (rozdělujících společnost na všemocné vítěze a bezmocné poražené) chovat, jednat a rozhodovat v souladu s elementárními principy lidské morálky, etiky či alespoň zdravého rozumu.

Důsledně apolitická činnost studentských spolků v předúnorovém období také omezila manévrovací prostor pro radikální „zdivočelé“ elementy mezi posluchači, takže

3 Olomoucká Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta byla nejprve zákonem č. 58/1950 Sb., z 18. 5. 1950, vyčleněna ze svazku Univerzity Palackého v Olomouci. Podle vládního nařízení č. 112/1950 Sb., z 14. 7. 1950, byly následně Bohoslovecká fakulta v Olomouci a arcibiskupský seminář zrušeny.

fenomén „studentokracie“ či „klukokracie“ se v olomouckých poměrech v podstatě neprojevil. Naproti tomu „náplň práce“ disciplinárních komisí a subkomisí při tzv. studijní prověrce v letech 1948–1949 striktně určovalo a kontrolovalo rezortní ministerstvo, s největší pravděpodobností stanovivší pro UP – v kontrastu s jinými vysokými školami – minimální hranici studijního prospěchu, jež tak vytvořila základní předpoklad pro mírný průběh tzv. studijní prověrky.⁴

Na počátku padesátých let proběhla v československém terciárním školství řada organizačních změn, které vyvrcholily v roce 1953. V červenci tohoto roku byly na československých univerzitách (Praha, Brno, Olomouc a Bratislava) zrušeny pedagogické fakulty, které nahradily vyšší a vysoké školy pedagogické. Dvouleté vyšší pedagogické školy se v Praze, Brně a Bratislavě transformovaly z původních pedagogických fakult a poskytovaly vysokoškolské vzdělání učitelům šestého až osmého ročníku jedenáctileté střední školy. Na „zeleném drnu“ se konstituovaly vysoké školy pedagogické v Praze a v Bratislavě určené pro vzdělávání středoškolských učitelů. Vysoká škola pedagogická v Olomouci sestávající z fakulty přírodních a společenských věd však vznikla na bázi zdejší pedagogické fakulty, přičemž vzápětí (v listopadu 1953) zanikla i Filozofická fakulta UP. Na konci roku 1953 se tak olomoucká univerzita stala vysokoškolským učilištěm s toliko jedinou fakultou – fakultou lékařskou. Není sporu o tom, že touto krajně neuváženou organizační změnou byla v Olomouci zásadním způsobem ohrožena existence univerzity, zvláště když ve stejném období začalo vznášet nároky na různé typy vysokých škol „ocelové srdce republiky“, tj. Ostrava, dynamicky se rozvíjející „socialistickou industrializací“.

Po odchodu rektorky Jiřiny Popelové-Otáhalové na pražskou Univerzitu Karlovu zaujal v roce 1954 funkci rektora UP neurolog Jaromír Hrbek. Ten přišel do Olomouce v roce 1951 z plzeňské lékařské fakulty, kde působil jako přednosta neurologické kliniky. Příčiny jeho nečekaného odchodu do Olomouce nejsou zcela jasné. Víme, že Jaromír Hrbek po roce 1948 začal v Plzni avanturisticky experimentovat s teorií gravitace, když se s vehemencí sobě vlastní snažil vtěsnat příslušné fyzikální zákony do schémat dialektického materialismu. Víme také, že v roce 1950 Hrbek obdržel blíže nespecifikovaný stranický trest (snad dokonce vyloučení z KSČ), který byl následně anulován zásahem samého nejvyššího stranického orgánu. Zdá se tak, že hyperaktivní a silně politizující experimentátor Hrbek začal plzeňským a pražským mocným činitelům vadit, a ti jej proto stranickým „postrkem“ vyslali do Olomouce.

Jaromír Hrbek si ve své rektorské funkci velmi dobře uvědomoval destabilizaci a ohrožení existence olomoucké univerzity po zrušení její pedagogické a filozofické fakulty v roce 1953. Proto začal na sklonku roku 1955 osnovat plán na přemístění brněnské farmaceutické fakulty (vznikla v roce 1952) do Olomouce a její začlenění do svazku UP. Jaromír Hrbek v následném tříletém sporu mezi oběma moravskými uni-

4 URBÁŠEK, Pavel. Únor 1948 a tzv. studijní prověrky na Univerzitě Palackého v Olomouci. *Vlastivědný věstník moravský*, 2002, roč. 54, č. 1, s. 37–51 (1. část), č. 2, s. 137–143 (2. část).

verzitami především využíval svých bohatých kontaktů se špičkami stranické i státní byrokracie. Olomoucké úsilí o přesun farmaceutické fakulty z Brna aktivně podpořil především náměstek ministra školství Jaroslav Martinic a částečně sám ministr školství František Kahuda. Jaroslav Martinic byl s Olomoucí úzce spjat. Na sklonku třicátých let pracoval v „hanácké metropoli“ jako advokátní koncipient u zdejšího proslulého advokáta Leopolda Pospíšila. Po druhé světové válce působil jako vyšetřovatel ministerstva spravedlnosti v retribučních soudních procesech. Politický benefit u komunistické strany získal Martinic fabrikací retribuční kauzy zmíněného advokáta L. Pospíšila, která se uskutečnila na politickou objednávku ultraradikálních straníků shromážděných kolem tehdejšího KV KSČ v Olomouci; před svým nástupem na ministerstvo školství J. Martinic pracoval na UP jako docent politické ekonomie.

UP své snahy o přemístění brněnské farmaceutické fakulty do Olomouce opřela především o veskrze ideologický a demagogický argument. Tímto argumentem se stala jediná věta vytržená z projevu Nikity Sergejeviče Chruščova na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu. Vedoucí představitel sovětské komunistické strany ve svém projevu rezolutně prohlásil, že v následujícím období je nutné „přiblížit vědeckovýzkumné instituce a vysoké školy jejich výrobní základně“. A v Olomouci – na rozdíl od Brna – tato „výrobní základna“ existovala v podobě výrobce léčiv – národního podniku Farmakon. V následném velmi ostrém sporu vršily obě univerzity nejrůznější důvody na podporu svých požadavků. Licitovalo se např. o počtu lékáren v obou městech a jejich okolí, umístování jejich absolventů, olomoucká strana např. zdůrazňovala vědeckou akribii Františka Šantavého v oboru alkaloidní chemie. Nakonec se ale rozhodujícím argumentem pro ponechání farmaceutické fakulty v rámci Masarykovy univerzity Brno staly finance. Práce expertních skupin totiž ukázaly, že vybudování farmaceutické fakulty v Olomouci by si vyžádalo několikanásobně více finančních prostředků než setrvání této fakulty v Brně. V roce 1957 proto rozhodlo byro ÚV KSČ definitivně ponechat farmaceutickou fakultu v Brně, jenže to už kolovaly zaručené zvěsti o zániku vyšších a vysokých škol pedagogických, k němuž v následujícím roce vskutku došlo. V září 1958 se nejprve sloučila olomoucká Vysoká škola pedagogická s Univerzitou Palackého a v srpnu roku 1959 se její fakulty společenských a přírodních věd přejmenovaly na fakultu filozofickou a fakultu přírodovědeckou. Hrozba zániku olomoucké univerzity tak byla definitivně zažehnána.⁵

Stručným popisem ústředních vývojových trendů nově vzniklé UP jsme chtěli přiblížit celkovou atmosféru na tomto vysokoškolském učilišti v předvečer realizace třídně

5 URBÁŠEK, Pavel, PULEC, Jiří a kol. *Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945–1990*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 51–52 (dále: URBÁŠEK, P., PULEC, J. *Kapitoly z dějin*); URBÁŠEK, Pavel. Jaromír Hrbek – rektor „monarcha“. *Žurnál UP* z 5. 11. 2004, s. 8–9; TÝŽ. Zánik hrozil olomoucké univerzitě také ve druhé polovině padesátých let. *Žurnál UP* z 30. 1. 2009, s. 9; Vládní nařízení č. 58/1958 Sb., ze dne 18. 9. 1958, o změnách v organizaci vysokých škol; Vládní nařízení č. 58/1959 Sb., ze dne 12. 8. 1959, o změnách v organizaci vysokých škol.

politických prověrek. V rekapitulační zkratce ještě zdůrazněme, že entuziasmus budování nové univerzity ve více méně svobodných poměrech „omezené“ demokracie nahradila po únorovém puči tuhá státněpolitická reglementace doprovázená v průběhu padesátých let permanentní snahou o rozsáhlé změny organizační podoby československého školství. Tyto krajně nepromyšlené experimenty přivedly olomouckou univerzitu takřka k jejímu zániku. Bezprostředně po svém příchodu do Olomouce začal děje na zdejší univerzitě výrazně ovlivňovat aktivní, nesmírně pracovitý, charismatický a více než dostatečně politicky vybavený Jaromír Hrbek. Jeho nekompromisní „boj“ o brněnskou farmaceutickou fakultu je důkazem Hrbkovy urputnosti, příslušných konejí i bezohlednosti. Zkušený vysokoškolský učitel a vědec Jaromír Hrbek velmi dobře věděl, že z meritorního hlediska je přesun farmaceutické fakulty z Brna do Olomouce nesmyslný, přesto ve svém úsilí vytrval a sledovaný účel – uchování samé existence UP – přinejmenším z pohledu historického zvolené prostředky posvětil. Je pochopitelné, že uvnitř univerzity si Hrbek v daném období vybudoval bezkonkurenčně dominantní postavení. Je také nesporné, že proces slučování obou olomouckých vysokých škol (Vysoké školy pedagogické a Univerzity Palackého), doprovázený zprvu i nejasnou koncepcí budování dvou nových fakult, vnesl do univerzitního prostřední další vlnu neklidu a existenčních obav.

Po celé období padesátých let se olomoucká univerzita těžce potýkala s projekčně, stavebně i finančně mimořádně náročnou stavbou teoretických ústavů zdejší lékařské fakulty. Výrazné těžkosti se stavbou tohoto vědeckého a výukového komplexu zasahovaly i do interpersonálních vztahů a problematizovaly postavení především univerzitního administrativního a technického aparátu včetně jeho vedoucích pracovníků. V roce 1956 bylo dokonce několik vedoucích administrativních pracovníků (včetně kvestora) v souvislosti s výstavbou teoretických ústavů odsouzeno k nepodmíněným trestům odnětí svobody v trvání až sedm roků za údajné malverzace a osobní obohacování.⁶

Na UP byla prověrka zahájena na základě usnesení celostátní porady rektorů již 5. dubna 1957 schůzkou tzv. komise pro prověrku stavu učitelských sil, které předsedal rektor Jaromír Hrbek. Jednotliví pracovníci UP (tedy její lékařské fakulty) byli komisí hodnoceni individuálně, přičemž u každého z nich se zvlášť hodnotil profil politický, profil odborný a osobní vlastnosti. V rámci tohoto základního schématu se jednotliví zaměstnanci „rozsortýrovali“ do čtyř kategorií (a–d): a) vyhovuje po všech stránkách, b) je schopen vývoje, c) vyměnit pracovníka do roku 1960, d) vyměnit pracovníka okamžitě. Zdá se tak, že v roce 1957 probíhala prověrka pouze po rezortní linii a že tuto prověrku realizovala zprvu pouze interní komise v čele s rektorem Hrbkem.

V lednu 1958 výrazně zasáhl do prověrek KV KSČ v Olomouci. Tento stranický orgán zřídil pětičlennou prověřkovou komisi pro uskutečnění této akce v oblasti školství v rámci Olomouckého kraje. Pětičlenná komise tak měla provést prověrku na školském

6 ŮBERALL, Ivo. *Budova Teoretických ústavů LF UP v Olomouci v kontextu socialistického režimu*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita Brno, Filozofická fakulta, 2006, nestránkováno.

odboru krajského národního výboru, Vysoké škole pedagogické a Univerzitě Palackého. Komise pracovala v první polovině roku 1958 a již na počátku června 1958 prezentovala výsledky své práce. Na obou olomouckých vysokých školách „se počítalo“ s odchodem čtyř vysokoškolských profesorů, pěti docentů a 21 odborných asistentů; 33 odborných asistentů mělo vysoké školy opustit v blízké perspektivě při konání nejbližších konkurzů. Tento závěrečný sumář tak neobsahoval výsledky prověrky u administrativních pracovníků. Komise také negativně hodnotila kvalitu kádrové práce na obou vysokých školách, včetně nízké informační hodnoty kádrových spisů. Upozornila rovněž na skutečnost, že především vedoucí posty se v administrativních aparátech obou vysokých škol stávají útočištěm pracovníků, kteří v předcházejícím období museli z nejrůznějších důvodů opustit svá původní zaměstnanecká působiště. Je evidentní, že stranická komise úzce spolupracovala s vnitřní komisí pro prověrku učitelských sil, jednotlivými organizacemi komunistické strany a průběh prověrky projednávala s kolegiem ministerstva školství.⁷

Na základě ne zcela přesných a časově ne zcela souvisejících údajů odhadujeme, že v roce 1958 pracovalo na obou vysokých školách přibližně 300 učitelů. V prověrkových sítích tak uvízla více než pětina učitelského sboru Vysoké školy pedagogické a Univerzity Palackého.⁸

V následném výkladu se omezíme na pokus o sledování průběhu prověrky, a to pouze na Lékařské fakultě UP. Absence jakýchkoliv archivních dokumentů nám nedovoluje sledovat adekvátní proces na fakultě společenských a přírodních věd, či posléze na fakultě přírodovědecké a filozofické.

Zdůrazněme, že prověrkový sumář z června 1958, se kterým byl seznámen KV KSČ, je posledním důkazem o ingerenci tohoto stranického orgánu do prověrkové akce na obou vysokých školách v Olomouci, resp. na UP. Z příslušného dokumentu je také zřejmé, že ani KV KSČ v Olomouci rozhodně nevedl vůči olomouckým vysokým školám tlak na akceleraci rozvázání pracovních poměrů s učiteli stigmatizovanými výsledky prověrkové akce. Zdá se tak, že od června 1958 přešlo rozhodnutí o profesním osudu prověrkou ostrakizovaných vysokoškolských učitelů a zaměstnanců zcela na bedra univerzitních orgánů a stranických organizací.

Až ostentativní nezájem krajského stranického výboru o konkrétní výsledky (rozuměj personální očistu ve smyslu rozvázání pracovních poměrů) prověrek na olomouckých vysokých školách souvisel s kritikou, kterou vůči Olomouckému kraji směřovalo

7 URBÁŠEK, Pavel. Univerzita Palackého a čistky z konce padesátých let. *Žurnál UP* z 27. 2. 1998, s. 6 (dále: URBÁŠEK, P. UP a čistky); Zemský archiv v Opavě, pob. Olomouc, fond Krajský výbor KSČ v Olomouci, zápis č. 26 ze schůze byra Krajského výboru (dále: BKV) KSČ 9. 1. 1958, zápis č. 4 ze schůze BKV KSČ 2. 6. 1958.

8 MATOUŠEK, Miloslav. *Deset let Lékařské fakulty Palackého university v Olomouci 1946–1956*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, tom. 8. Olomouc: Univerzita Palackého, 1956, s. 25; *Seznam přednášek Fakulty společenských věd Vysoké školy pedagogické v Olomouci 1957–1958*, s. 20–23; *Seznam přednášek Fakulty přírodních věd Vysoké školy pedagogické 1957–1958*, s. 19–21.

v květnu 1958 samotné politické byro ÚV KSČ. Dle této kritiky byla olomoucká prověrka – a také prověrky v Brněnském a Gottwaldovském kraji – uskutečněna v přílišné šíři (v Olomouckém kraji byli prověřováni dokonce všichni učitelé) a ani pracovníkům Ústředního výboru KSČ „*se už nepodařilo rozsah prověrky v uvedených krajích omezit na patřičnou míru*“.⁹ Podle zásad prověrky třídní a politické spolehlivosti z prosince 1957 měla tato akce proběhnout pouze na ministerstvech, ústředních úřadech, výzkumných ústavech a projekčních organizacích s výjimkou ministerstva národní obrany a ministerstva vnitra.¹⁰ Z tohoto pohledu je realizace prověrky na olomouckých vysokých školách v první polovině roku 1958 anomálií. Jaké okolnosti stály v Olomouci za výrazným rozšířením prověrek do oblasti zdejšího terciárního školství, není zřejmé. Pamětnické svědectví přisuzuje roli „jestřába“ v krajském stranickém grémiu pracovníkovi tohoto orgánu Miroslavu Lazarovi. Ten po reorganizaci krajského zřízení a zániku krajského komunistického orgánu v Olomouci v roce 1960 odešel na KV KSČ do Ostravy, kde v roce 1963 zahájil pozoruhodnou akademickou kariéru na Vysoké škole báňské (dále: VŠB).¹¹ Na olomouckou Vysokou školu pedagogickou se také soustředila pozornost KV KSČ již v předcházejícím období, když její stranická organizace na konci roku 1956 požadovala svolání mimořádného stranického sjezdu v souvislosti s výsledky XX. sjezdu KSSS.¹²

Celá prověrka na Lékařské fakultě UP tak vlastně sestávala ze dvou částí. V první polovině roku 1958 obě komise striktně na základě výše popsaného mechanismu určily učitele a zaměstnance, kteří postupně měli z fakulty odejít. Odchody vědců a učitelů označených touto prověřkovou akcí by Lékařskou fakultu UP (a také fakultní nemocnici) zcela personálně devastovaly; do roku 1960 totiž měla fakultu opustit valná většina

9 Národní archiv (dále: NA), fond KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha (dále: KSČ – ÚV), část Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, sv. 177, ar. j. 241, Výsledky prověrky politické a třídní spolehlivosti pracovníků ministerstev a ústředních úřadů z 12. 5. 1958.

10 Tamtéž, sv. 161, ar. j. 217, Zásady prověrky všech pracovníků na ministerstvech a ústředních úřadech z 9. 12. 1957.

11 M. Lazar na VŠB v Ostravě působil jako odborný asistent na katedře marxismu-leninismu, a to zpočátku bez absolutoria vysokoškolského vzdělání; studia na Vysoké škole politické ÚV KSČ dokončil až v roce 1966. Nástup tzv. normalizace jeho kariéru akceleroval. Od roku 1969 zastával funkci předsedy celozávodního výboru KSČ a v roce 1970 obdržel za své zásluhy v potírání pravicového oportunismu docentský titul. V roce 1976 kandidoval na prorektora VŠB; zvolen vědeckou radou byl až v opakované volbě díky rezolutnímu zásahu stranických orgánů. V normalizačních dějinách českého terciárního školství sedmdesátých let jde o jediný případ nezvolení akademického funkcionáře. NA, fond Úřad vlády ČSR, 1976, sign. 741, Informace o stavu příprav k zahájení školního roku 1976/77 z 25. 8. 1976; Archiv Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava, fond Vysoká škola báňská, Rektorát, personální spis M. Lazara, Ekonomická fakulta, aspirantský spis M. Lazara, Ústav marxismu-leninismu, habilitační spis M. Lazara; URBÁŠEK, Pavel. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 156 (dále: URBÁŠEK, P. *Vysokoškolský vzdělávací systém*). Autor děkuje za promptní rešerši k osobě M. Lazara Mgr. Petru Kašingovi.

12 Rozhovor s J. Bieberlem z 6. 3. 2010; *Dějiny Olomouce/2*. Olomouc: Statutární město Olomouc a Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 307, 334–335.

tehdejších opor této fakulty (např. František Šantavý, Čestmír Dvořáček, Jiří Lenfeld, Pavel Lukl, Zdeněk Šerý, František Lédl, Jan Kabelík, Eduard Maršálek, František Slabihoudek, Vladislav Rapant, Adolf Rozmarič a další). Prověrkou prošel dokonce pouze jeden vyučující ze sedmičlenné katedry marxismu-leninismu, přičemž i ten obdržel pouze jednorozhodný „podmínku“, po jejímž uplynutí měl být opětovně prověřen. Je ovšem skutečností, že pouze jediný učitel (pediatr Antonín Mores) obdržel takový závěr prověrky, který znamenal okamžité a uskutečněné rozvázání jeho pracovního poměru.¹³

Ve druhé polovině roku 1958 začaly projednávat výsledky prověrky jednotlivé stranické skupiny a na konci roku 1958 tak učinila i jednotlivá pracoviště lékařské fakulty. Jak stranické skupiny, tak plenární schůze kateder lékařské fakulty vyhotovily k závěrům prověřkové akce řadu připomínek, které prakticky deklarované výsledky prověřkové akce zcela anulovaly. V únoru následujícího roku provedly stranické skupiny kontrolu, jakým způsobem byly jejich připomínky zohledněny v celkovém prověřkovém sumáři. Když zjistily, že prověřkové výsledky nedoznaly změn, opětovně vehementně požadovaly akceptaci svých požadavků. Tato „hra na přetahovanou“ pokračovala po celý rok 1959, přičemž stranickým skupinám se úspěšně dařilo negativní výsledky prověrek stále více „osekávat“ ve prospěch prověrkou postižených osob. Svoji roli sehrál také „úřednický šiml“. V rámci územně správní reformy v roce 1960 zanikl Olomoucký kraj; adekvátně této reformě zanikl i KV KSČ v Olomouci. Univerzitní stranické orgány se v roce 1960 ani prostřednictvím okresního výboru komunistické strany v Olomouci nedokázaly dobrat příslušných písemných závěrů a stanovisek zaniklého krajského stranického orgánu a opíraly se pouze o rozporuplná ústní sdělení bývalých pracovníků KV KSČ a některých univerzitních funkcionářů.¹⁴

Závěrečnou zprávu o plnění prověrek z roku 1958 vypracoval tehdejší děkan Lékařské fakulty UP Vladimír Pelikán v květnu 1961. Zpráva nesporně dokládá, že se snaha o radikální kádrový řez na Lékařské fakultě UP podle závěrů z června 1958 bohudíky rozplynula doztracena. Stranická organizace na lékařské fakultě se však ještě ve druhé polovině roku 1961 zabývala „spornými otázkami“ u celkem 16 učitelů a zaměstnanců této fakulty. Patnáct těchto „sporných“ případů vyřešila místní stranická organizace ve prospěch těchto zaměstnanců, pouze v jednom případě došlo k odchodu lékaře z fakulty do „zdravotnictví“.¹⁵

Dochované archivní dokumenty nám neumožňují rekapitulovat reálné vynucené odchody z Lékařské fakulty UP, ke kterým došlo na základě prověřkové akce z konce

13 URBÁŠEK, P. *UP a čistky*; Archiv Univerzity Palackého v Olomouci (dále: AUPO), fond Lékařská fakulta UP, zápis ze schůze výboru ZO KSČ lékařské fakulty 12. 5. 1958.

14 AUPO, fond Lékařská fakulta UP, zápis z mimořádné schůze katedry anatomie-histologie 10. 12. 1958, zápis z výborové schůze ZO KSČ KÚNZ a Fakultní nemocnice Olomouc 16. 3. 1959, zápis ze schůze školské stranické skupiny psychiatrické kliniky 29. 2. 1960, zápis ze schůze stranické skupiny na chirurgické klinice 9. 3. 1960, zápis z výborové schůze KSČ 14. 3. 1960, zápis z výborové schůze ZO KSČ při Fakultní nemocnici v Olomouci 2. 5. 1960.

15 URBÁŠEK, P. *UP a čistky*; AUPO, fond Lékařská fakulta UP, zpráva o současném stavu realizace prověřkového řízení pro zasedání výboru ZO KSČ 22. 1. 1962.

padesátých let. Dokážeme tak s určitostí jmenovat pouze jedinou osobu, která byla na sklonku padesátých let nucena opustit Lékařskou fakultu UP. Stal se jí vynikající pediatr doc. Antonín Mores, který po odchodu z lékařské fakulty vedl olomoucký kojenecký ústav.

V ovzduší uskutečňování třídně politických prověrek začaly na počátku šedesátých let olomouckou univerzitou otřásat interní aféry a spory, jejichž počátek spadal do doby zrušení Vysoké školy pedagogické a připojení jejích fakult k UP. Tiživá atmosféra všeobecného strachu a nejistoty z existenčního ohrožení vedla některé pracovníky UP k vytváření společenství a skupin, jež mezi sebou vzájemně soupeřily, využívaly proti svým soupeřům skutečné či domnělé kádrové i jiné prohršky z minulého období. Rozšíření UP o dvě nové fakulty podlamovalo do té doby dominantní postavení rektora Jaromíra Hrbka, který jen stěží akceptoval specifika řízení vysoké školy s podstatně větším počtem řídicích, stranických i odborových orgánů a grémií. Jaromír Hrbek se proto snažil udržet svůj vliv nejrůznějšími mocenskými hrátkami, včetně rozmíst'ování sobě politicky i osobně blízkých akademických funkcionářů.

V září 1960 začal oficiálně působit na olomoucké katedře českého jazyka a literatury Filozofické fakulty UP Jaromír Lang, Hrbkův dávný přítel ještě z dob meziválečných pražských studií a společného působení v Komunistické studentské frakci. Lang svým přechodem z pražské filozofické fakulty do Olomouce řešil nemalé profesní problémy; v roce 1959 totiž neuspěl v konkurzu na místo profesora nové české literatury. Jenže Langův příchod do Olomouce (doprovázený příslibem zisku profesorského titulu) se setkal s nebyvale ostrým odporem vedení fakulty i její stranické organizace. Tehdejší děkan Emil Holas dokonce počátkem roku 1961 odstoupil ze své funkce pro střet s Jaromírem Hrbkem ohledně Langova působení na filozofické fakultě. Tato Holasova abdikace umožnila rektoru Hrbkovi nejen instalovat do prorektorské funkce svého spojence a vedoucího katedry marxismu-leninismu na filozofické fakultě Františka Lóna, ale také přimět kompetentní orgány pověřit v únoru 1961 Jaromíra Langa uvolněnou děkanskou funkcí. V červnu 1961 navíc byl „zlikvidován“ vedoucí katedry českého jazyka a literatury Alois Sivek a uvolněný post zaujal čerstvý děkan Jaromír Lang.

Pro nově se konstituující filozofickou fakultu, která obtížně opouštěla po své předchůdkyni pedagogickou orientaci a teprve hledala cestu k výraznější odborné a badatelské profilaci, mělo působení J. Langa velmi neblahé důsledky. Lang byl odborným i lidským založením hochštapler; jeho olomoucké angažmá však vykazuje až paranoidní rysy. Svě funkce prakticky nevykonával a na pracovišti se nezdržoval. Nepřítomnost omlouval dílem svým působením v lektorském sboru KV KSČ, dílem častým plněním „odpovědných úkolů“ na ministerstvu školství a kultury. Jaromír Lang, podporován rektorem J. Hrbkem a prorektorem F. Lónem, měl ve své děkanské funkci usilovat zejména o ideovou očistu filozofické fakulty. V praxi se tato Langova úloha omezovala na permanentní projevy nemístné kritiky a nedůvěry vůči jeho kolegům a spolupracovníkům a především na úsilí o odbornou i existenční diskreditaci vynikajícího literárního historika Oldřicha Králíka.

Typickým produktem mocenských sporů z počátku šedesátých let a jejich důsledků pro nezainteresované pracovníky olomoucké univerzity byla mimo jiné tzv. jechiáda, odehrávající se na filozofické fakultě. Talentovaná překladatelka a vědecky zdatná polonistka Hana Jechová uvízla v roce 1958 v sítu třídně politických prověrek pro svoji údajnou veřejnou a politickou pasivitu. Odvolala se však až na ÚV KSČ, který v říjnu 1958 případ revokoval v její prospěch. Tento nečekaný obrat vyvolal nelibost u tehdejšího vedení Filozofické fakulty UP, a tak H. Jechová musela v následujících měsících a letech překonávat nejrůznější problémy spojené jak s ohrožením svého tabulkového místa, tak s realizací svého dalšího kvalifikačního růstu. Po právu vinila ze svých problémů děkana Filozofické fakulty UP Emila Holase, tím se ovšem dostávala do soukolí sporů mezi Holasem a Hrbkem a svoje urputné úsilí o setrvání na fakultě a kvalifikační růst vedla za nevyžádané, zato zjevné podpory rektora Jaromíra Hrbka.

Dne 1. září 1962 odstoupil Jaromír Hrbek na vlastní žádost z rektorského postu na olomoucké univerzitě. Děkan Lang tak ztratil svého všemocného spojence a ocitl se v palbě nečekaně ostré kritiky ze strany fakultní stranické organizace. Někdy na počátku října 1962 odeslal Lang prostřednictvím své olomoucké milenky nepodloženou stížnost na neutěšené poměry na Filozofické fakultě UP tehdejšímu tajemníkovi ÚV KSČ Vladimíru Kouckému. Ten jmenoval k prošetření Langových stížností odbornou komisi v čele s brněnským filozofem Josefem Macháčkem. Verdikt komise učinil tečku za krajně nechvalným působením J. Langa na UP – Langa nahradil v děkanské funkci Antonín Václavík a místo vedoucího katedry českého jazyka a literatury zaujal Jiří Daňhelka.

V listopadu 1963 zasedl do rektorského křesla olomoucké univerzity čerstvý vedoucí nově zřízené katedry marxismu-leninismu na přírodovědecké fakultě Eduard Mandáček. Tento nedostudovaný právník, absolvent Ústřední leninské školy při Komunistické internacionále v Moskvě a dlouholetý aparátník působící v padesátých letech ve vysokých stranických funkcích a státní správě, na UP přispěl k celkovému uklidnění a stabilizaci, čemuž zajisté napomohly jeho výrazný komunistický a prorežimní životopis i permanentně zastávaný mandát poslance Národního shromáždění.

Konflikty mezi Jaromírem Hrbkem a jeho univerzitními odpůrci však pokračovaly v průběhu šedesátých let. Vzpomeňme alespoň Hrbkova vystoupení na univerzitní výroční konferenci konané 14. října 1964, tzn. bezprostředně po datu odvolání Nikity Sergejeviče Chruščova z funkce prvního tajemníka ÚV KSS. Hrbek tehdy Chruščovův odchod veřejně přivítal, a dostal se tak nejen do konfliktu s přítomnými spolustraníky, ale dokonce do rozporu s oficiálním stanoviskem československé strany, která se ke změnám v SSSR postavila chladně a kriticky. Tyto konflikty již zcela nepokryté antici-povaly politickou diferenciaci především mezi J. Hrbkem a jeho dlouholetým spojencem F. Lónem na jedné straně a skupinami pracovníků UP, kteří reflektovali a podporovali dobově podmíněné společenské liberalizační tendence, na druhé straně.¹⁶

16 AUPO, fond Rektorát UP, Celozávodní výbor KSČ, složka J. Lang, složka J. Hrbek, fond Rektorát UP, osobní spis H. Jechové, kádrový spis E. Mandáčka; Zemský archiv v Opavě, fond KV KSČ Ostrava, předsednictvo KV KSČ z 23. 12. 1960, výsledky práce v zavádění nových forem studia na

Již na podzim 1968 se Hrbek i Lang (po odchodu z UP působil Lang na pražské Univerzitě 17. listopadu) objevili jako přední činitelé v řadách krajně levicových „ultras“, těšících se nemalé podpoře sovětských vojenských a zpravodajských míst. Zdá se, že důsledná a systematicky živěná popularizace těchto postojů před nastupující normalizační mocí přinesla Hrbkovi post českého ministra školství. V době nástupu Hrbka do ministerské funkce (srpen 1969) sice levičáckí „ultras“ ztratili definitivně sovětskou politickou i materiální podporu, přesto se pokusili v následujících měsících své pozice posílit, a to zřízením marxisticko-leninského sdružení s názvem Levá fronta. Ve vedení této obskurní sešlosti mimo jiné zasedli Hrbek i Lang, ale také Hrbkův náměstek na ministerstvu školství Karel Angelis. Autor tohoto příspěvku pokládá za více než pravděpodobné, že za přípravou a realizací opatření směřujících především k tzv. očistě českého terciárního školství stáli kuloárně i další ultralevicoví experti. Platí to i o novele zákoníků práce z konce roku 1969, kterou iniciovalo české ministerstvo školství. Tato novela otevřela legislativní cestu k realizaci tzv. personální očisty na počátku normalizačního období ve všech společenských sférách. Také mechanismus uskutečňování tzv. státních prověrek z počátku sedmdesátých let s „písmenkovou“ kategorizací zaměstnanců na více či méně „rovné“ nápadně připomíná prověřkovou akci z konce padesátých let.¹⁷

Již v roce 1970 Levá fronta jako nechtěná ultralevičácká frakce zanikla zásahem svého nejvyššího stranického orgánu; v červnu 1971 opustil Ministerstvo školství České republiky také Jaromír Hrbek, když jako ultraradikální „mouření“ náležitě splnil svoji „očistnou“ roli.

Historikové se domnívají, že jednou z příčin třídně politických prověrek bylo uvolnění, které v Československu následovalo po odhalení Stalinova kultu na XX. sjezdu KSSS v roce 1956. Mocenské centrum tak získalo záminku připomenout svým občanům (v té době k režimu již převážně loajálním), kdo je doma nezpochybnitelným pánem. Několikaletá realizace výsledků prověřkové akce na Univerzitě Palackého v Olomouci však poukazuje na skutečnost, že v konečném důsledku měla prověřková akce z konce padesátých let zcela opačné efekty. Veskrze úspěšná obrana univerzitních stranických organizací (ale také samých pracovních kolektivů) vůči personální devastaci olomoucké univerzity přesvědčila zainteresované aktéry o tom, že je možné účinně vzdorovat státně politické centrální „oktrojírce“. Prověřkový proces na přelomu padesátých a šedesátých let se tak současně stal pokračováním ideověpolitické diferenciací – započaté XX. sjezdem KSSS – výrazné generace „modrých košil“. Tato generace vstoupila do univerzitních poslucháren ve druhé polovině čtyřicátých let zklamána sociálními, politickými

Univerzitě Palackého v Olomouci z 2. 11. 1960, k politické situaci na Palackého univerzitě: URBÁŠEK, P., PULEC, J. *Kapitoly z dějin*, s. 254–258; BIEBERLE, Josef. *Univerzita Palackého vážně i s úsměvem. Univerzitní léta 1945–1990 pohledem historika a bývalého děkana Filosofické fakulty*. Místo vydání neuvedeno: Olomoucké vzdělávací sdružení o. s., s podporou Strany Práv Občanů – ZEMANOVCÍ 2010, s. 44–49.

17 URBÁŠEK, Pavel. Jak „pancéřové divize“ bránily socialismus. K úloze ultraradikální levice v letech 1968–1970. *Listy*, 2006, č. 4, s. 17–24; TÝŽ. *Vysokoškolský vzdělávací systém*, s. 57–62.

i národnostními problémy meziválečné republiky a euforizována podílem Sovětského svazu na porážce nacismu. Tito mladí muži a ženy se zcela nekriticky chopili marxismu-leninismu, aby na troskách starého světa budovali svět nový. A tak se příslušníci této generace – nejprve jako studenti a posléze jako první socialističtí vysokoškolští pedagogové – pustili v průběhu padesátých let do „kácení lesa“, přičemž přirozeně akceptovali „létající třísky“. Na UP zcela jasně vidíme, že spory kolem třídně politických prověrek rozdělily především místní stranický aktiv na budoucí reformátory i normalizátory. Zdůrazněme ovšem, že k dostatečně validnímu zobecnění těchto poznatků z UP nám doposud schází komparace s ostatními institucemi z oblasti terciárního školství či Československé akademie věd.

Recenzovali

PhDr. Jan Hálek, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.

PhDr. Jan Mervart, Ph.D., Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové

Resumé

Peripetia class-political screenings at Palacky University in Olomouc

This paper seeks to analyze class-political screening from the end of fifties of the 20th century at Palacky University in Olomouc, which at that time consisted only of Medical Faculty. Besides the limited attempt to analyze these screenings also author of the paper intends to highlight the specifics of Olomouc University. These specifics to some extent influenced the process, the nature and extent of the screenings. The autor devotes his attention to the consequences of screening, especially their impact on the atmosphere at Palacky University in Olomouc in the first half of the sixties. The author also highlights some continuity (personnel and factual), which surprisingly connects screenings from the end of fifties with staff purge of the early seventies of 20th century.

Translated by Pavel Urbášek.

Doc. dr. František K u t n a r DrSc

nar. 7. října 1903 v Mlázovicích u Brna

FhDr 9.června 1929

profesorský sbor FF UK zamítl na svém zasedání 24.IV.1947 habilitační práci;
habilitován 24.6.1949, jmenován docentem 1.4.1955.

externě začal přednášet od letního semestru 1954 na pozvání vedoucího katedry
československých dějin.

Od 1. září 1955 byl převeden z fakulty společenských věd VŠP v Olomouci rozhodnutím
ministra školství jako docent československých dějin na fil.-hist. fakultu UK.
V září 1956 byl fakultou vypsán konkurs na místo profesora novověkých českoslo-
venských dějin, jehož se zúčastnil jako jediný uchazeč. Na základě posudků doc.
dr. F. Roubíka, prof.dr. Z. Hájka a prof.dr.J. Polišenského, vesměs kladných a
doporučujících, schválila VR fil.-hist.fakulty UK návrh na jmenování doc. Kutnara
profesorem a předložila MŠ. Tento návrh do dnešního dne nebyl ani schválen, ani
zamítnut a zůstal nevyřízen!

Vzhledem k tomu, že důvody, které snad mohly v zamrazení návrhu na jmenování doc.
Kutnara profesorem novověkých československých dějin hrát jistou roli, pominuly
a šef.doc. Kutnar mohl po dočasném vyřazení z pedagogického procesu po tzv.
třídně politických prověrkách zahájit své univerzitní čtení od zimního semestru
1962 a vzhledem k tomu, že doc. Kutnar dosáhl 5.10.1967 vědecké hodnosti DrSc,
předkládá komise opírajíc se i o nové posudky z doktorského řízení návrh na obno-
vení a dokončení jmenovacího řízení doc.dr. Františka Kutnara DrSc.

Zároveň pak komise vzhledem k tomu, že jde o zcela jasné odčinění křivdy a že
má v současné době i plně věcné opodstatnění, předkládá návrh na uzavření pro-
fesorské pracovní smlouvy.

prof.dr. František Kavka DrSc

prof.dr. Ludvík Svehoda DrSc

doc.dr. Jaroslav Engst CSc

prof.dr. Zdeněk Stříbrný DrSc

prof.dr. Josef Kurz DrSc

[Handwritten signatures and initials]
Kavka
L. Svehoda
Engst
Stříbrný
Kurz

Zmínku o souvislosti případu Františka Kutnara s třídně politickými prověrkami lze nalézt v dokumentech týkajících se obnoveného profesorského řízení v roce 1968. Prameny z druhé poloviny padesátých let však přímou souvislost Kutnarova případu s prověrkami nepotvrzují. (AUK, f. FF UK, k. 36, i. č. 433, osobní spis Františka Kutnara, posudek k profesorskému řízení, nedatováno [říjen 1968].)

Dobové souvislosti a ohlas prověrek politické a třídní spolehlivosti v roce 1958 na Univerzitě Karlově¹

PETR CAJTHAML – MAREK ĎURČANSKÝ

Contemporary relations and the reception of screenings of political and class reliability at Charles University in 1958

Abstract: This study relies on research into resources of administrative provenance and is devoted to the relation of the so-called screenings of class political reliability and Charles University in Prague in 1958.

Keywords: Charles University, 1958, screenings of class and political reliability, history of higher education.

Prověrky politické a třídní spolehlivosti v roce 1958 se ve vzpomínkách pamětníků² a v historické tradici objevují jako nejvýznamnější a často jediný doklad utužení režimu po krátkém období tání, které i v Československu nastalo po XX. sjezdu KSSS v roce 1956. Staly se do značné míry synonymem pro období konce padesátých let, které přineslo řadu kroků zpět oproti dlouhodobému trendu (velmi) pozvolné liberalizace charakterizující vládu Antonína Novotného. V dosavadní literatuře bývají dávány do souvislosti zejména s reakcemi režimu na uvolnění a projevy nespokojenosti v roce 1956, případně bývají charakterizovány jako jeden z kroků směřujících k plánované systémové změně režimu v Československu – vyhlášení socialismu.³

Ve svém příspěvku se pokusíme přiblížit některé dobové souvislosti prověrek, jejich vztah k Univerzitě Karlově a připomeneme některé případy z vysokoškolského prostředí, které bývají dávány do kontextu právě s prověrkami politické a třídní spolehlivosti.

Prověrky byly skutečně jedním z rozsáhlých administrativně represivních opatření, které se, ať přímo, či nepřímo dotklo početných skupin odborníků a dalších zaměstnanců ve státní správě, hospodářství a vědeckém výzkumu. Byly jedním z jevů, který

- 1 Tato studie je součástí řešení Výzkumného záměru MSM 0021620827 *České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes*, blok V/d: Česká vysokoškolská vzdělanost.
- 2 Např. SPUNAR, Pavel. *Vlhy vzpomínek. Rodina – studia – akademie*. Praha: Academia, 2010, s. 162–163.
- 3 Např. KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 593–596; PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 174–175.

naznačoval nové „vyostření třídního boje“ či přímo možnou regresi zpět ke stalinismu. Zapadaly do série událostí probíhajících přibližně od konce r. 1956. Po krátké pauze opět začalo zatýkání desítek údajných či skutečných špiónů západních tajných služeb.⁴ Již v průběhu r. 1957 byla přijímána opatření ke zpřísnění kádrové práce, příkladem opatření z akademické sféry mohou být nařízení z počátku r. 1957 kladoucí důraz na politická hlediska při doporučování maturantů k vysokoškolskému studiu.⁵ Tato opatření byla patrně součástí politické reakce režimu na krátké období společenského uvolnění na jaře r. 1956. Vztah režimu vůči intelektuálům a kvalifikovanějším elitám se v tomto období změnil. I ti, kteří svého postavení dosáhli až po roce 1948, přestali být považováni za jednu z opor systému. Dominantní se v tomto ohledu stala latentní nedůvěra vůči „pracující inteligenci“ jako zdroji liberalistických a opozičních nálad.

Minimálně část těchto opatření však patrně souvisela i s novou vlnou přímé trestní represe a špionománie, která měla vazbu na některé zpravodajské úspěchy Státní bezpečnosti. Té se podařilo v letech 1956–1957 získat informace o vcelku rozsáhlé síti československé sekce britské rozvědky v českých zemích.⁶ Desítky spolupracovníků západních tajných služeb byly zatčeny. Státní bezpečnost přišla i na stopu několika set občanů, kteří byli na základě svého politického přesvědčení či kompromitujících materiálů vytipováni jako potencionální spolupracovníci západních tajných služeb. Vesměš šlo o osoby, které byly zaměstnány (často na významných postech) ve státní správě, důležitých podnicích a velmi často ve výzkumných ústavech. Přímý represivní úder proti takto široké skupině nepřicházel v úvahu, řešení bylo nakonec nalezeno v politicky zdůvodněném přemístění části z nich mimo instituce, kde by mohli přicházet do styku se státním tajemstvím.⁷ Odhalení jednoho ze spolupracovníků britské tajné služby, úředníka ministerstva těžkého strojírenství Štěpána Palounka, bylo také bezprostřední příčinou odstartování prověrky třídní a politické spolehlivosti zaměstnanců státního aparátu.⁸ Politické byro ÚV KSČ, znepokojené informacemi o rozsahu Palounkovy špiónážní činnosti, uložilo sekretariátu ÚV KSČ vypracovat návrh zásad prověření všech pracovníků ministerstev a ústředních úřadů.⁹

4 Série zatýkání souvisela s některými zpravodajskými úspěchy Státní bezpečnosti (viz níže). Byla však i součástí reakce Státní bezpečnosti na úvahy o redukci jejího aparátu a pravomocí.

5 Národní archiv (dále: NA), fond KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha (dále: KSČ – ÚV), část Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, sv. 128, ar. j. 167, bod 3, Opatření k zlepšení výběru žáků ke studiu na výběrových a vysokých školách, 29. 1. 1957.

6 Státní bezpečnosti se podařilo získat ke spolupráci jednoho z pracovníků centrály československé sekce britské zpravodajské služby (Czechoslovak Intelligence Office – CIO) Karla Zbytky. Na základě jeho udání byla zatčena řada spolupracovníků této zpravodajské služby v Československu. Dva z nich, JUDr. Josef Potoček a JUDr. Václav Kvičera, byli 26. 1. 1957 popraveni. Více TO-MEK, Prokop. Agent Light – tajný spolupracovník v britské rozvědné službě. *Securitas imperii*, 2001, roč. 8, s. 149–182.

7 FROLÍK, Josef. *Špión vypovídá*. Orbis: Praha, 1990, s. 44–45.

8 NA, fond KSČ – ÚV, část Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, sv. 157, ar. j. 208, bod 3, Sdělení o špiónážní činnosti Š. Palounka (uváděno i Palánka – pozn. P.C.), 2. 11. 1957.

9 Tamtéž.

Série kádrových přesunů (doprovázená zdůrazňováním třídních a politických hledisek v personální politice) a veřejných kampaní, které prezentovaly zvýšenou aktivitu represivního aparátu Státní bezpečnosti, vytvořily ve společnosti atmosféru očekávání politického ochlazení a hledání nepřátel ve stylu raných padesátých let. Tak tyto signály chápaly i nižší složky státního a stranického aparátu, které opatření přijímaná na ústřední úrovni iniciativně rozvíjely do rozměrů, jež překvapily i samotné stranické vedení.

Dříve, než se budeme věnovat konkrétním případům z vysokoškolského prostředí, dovolíme si uvést příklad reakce novinářské veřejnosti na zprávy o odhalení třídních nepřátel a špiónů na vysokých postech státního aparátu. Citát pochází z úst I. náměstka ministra vnitra a faktického šéfa Státní bezpečnosti Jaroslava Kudrny z počátku února 1958: „*Pokud jde o tiskovou konferenci, tam byla taková tendence od novinářů zavřít ministry, náměstky a ředitele hlavních správ. Musel jsem proti nim vystoupit, že to není možné. Vystoupili proti kádrové politice. ... Na podzim to bylo o to horší, že se to projevovalo i proti ÚV.*“¹⁰

Značná nervozita zaměstnanců státního aparátu a očekávání výrazných kádrových změn souvisely také s připravovanými změnami ve struktuře řízení československé ekonomiky, které jsou dnes odborné veřejnosti známy pod pojmem „Rozsypalova reforma“.¹¹ Jedním z jejích průvodních jevů byla i podstatná redukce aparátu ministerstev a ústředních úřadů.¹² Podle tehdejších stranických a vládních usnesení měli z těchto míst odejít především lidé politicky a jinak kádrově nespolehliví. Hlediska jejich výběru se do značné míry kryla s kritérii probíhající prověrky třídní a politické spolehlivosti.¹³

Poněkud širší úvod, kterým jsme náš příspěvek začali, považujeme za nezbytný k vysvětlení našeho pokusu o analýzu dopadu prověrek třídní a politické spolehlivosti na vysoké školy a událostí ze života Univerzity Karlovy, které jsou s nimi spojovány.

10 Archiv bezpečnostních složek (dále: ABS), fond Sekretariát ministra vnitra, část I., i. j. 268, Kalendářní plán akce ÚDER, 7. 2. 1958.

11 Podle Kurta Rozsypala (nar. 1916), místopředsedy Státní plánovací komise. Smyslem reformy bylo oslabení přímého řízení podniků a posílení podnikové autonomie. Reforma byla částečně realizována v období let 1957–1962. Podrobně např.: KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Brno: Doplněk, 2000, s. 261–270; ROZSYPAL, Kurt. *Vývoj plánovitého řízení v netržních podmínkách v letech 1953–1964 (paměti)*. Studie z hospodářských dějin č. 11. Praha: Vysoká škola ekonomická – Fakulta národohospodářská, 1999.

12 Podle K. Rozsypala klesly počty pracovníků na ministerstvech o 50–60%. ROZSYPAL, K. *Vývoj plánovitého řízení v netržních podmínkách v letech 1953–1964*, s. 63–64.

13 NA, fond Úřad předsednictva vlády – tajná spisovna, k. 2330, i. č. 5515, sign. 45.854.1, Usnesení vlády Republiky československé ze dne 14. března 1958 č. 256 o použití směrnic vlády Republiky československé pro rozmístění pracovníků při provádění změn v řízení a organizaci průmyslu a stavebnictví. Faktické splnutí reorganizace správy a ekonomiky s prověrkami vidí i K. Kaplan: „*Třídní a politická prověrka se časově shodovala s reorganizací a decentralizací, které probíhaly ve státním a hospodářském aparátu. Fakticky se slily v jednu vlnu a počet postižených se značně rozrostl.*“ Viz KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956*. Brno: Barrister a Principal, 2005, s. 594.

Během vlastního zkoumání problematiky jsme svou sondu zaměřili na dva okruhy: 1. problém přímého dopadu prověrek na Univerzitu Karlovu a vysoké školy zkoumaný na základě pramenů z provenience centrálních stranických orgánů; 2. pokus o analýzu několika konkrétních případů z univerzitního prostředí, které bývají dávány do souvislosti s prověrkami v roce 1958 (zde jsme vycházeli především z archivních fondů uložených v Archivu Univerzity Karlovy a memoárové literatury). Na tomto místě musíme zmínit zřejmé limity našeho pokusu. Výrazným omezením byl stav zachování pramenů akademické provenience z daného období. Roky 1958 a 1959 byly obdobím velkých reorganizací ve struktuře Univerzity Karlovy, několik dosud rozdělených fakult bylo opět slučováno, což má mimo jiné za následek i velké mezery v univerzitních fondech, z některých fakult se v daném roce nezachoval prakticky žádný spisový materiál.

Prověrky třídní a politické spolehlivosti, tak jak byly naplánovány usneseními sekretariátu a politického byra ÚV KSČ z počátku prosince 1957, měly oblast vysokých škol minout.¹⁴ Měly se týkat zaměstnanců ministerstev, ústředních úřadů, výzkumných ústavů, projekčních kanceláří, a to včetně jimi přímo řízených podniků a institucí. Situace se proměnila v průběhu prověrek, které byly oproti původním směrnicím realizovány v daleko širším rozsahu. Krajské a okresní orgány, které byly seznámeny se zásadami prověrky, měly původně především dbát na umístování neproověřených zaměstnanců propuštěných z ústředních úřadů.¹⁵ Řada okresních a krajských stranických a národních výborů však nakonec realizovala své (často přísnější) prověrky na místní úrovni. V mnohých okresech byli prověřováni také zaměstnanci z rezortu školství různých stupňů, někdy až do úrovně učitelů základních škol.

Podle materiálů stranické provenience byly prověřovány vysoké školy zemědělské a některé vysoké školy technického směru (např. Vysoká škola chemicko-technologická).¹⁶ Pavel Urbášek našel v Archivu Univerzity Palackého také řadu dokladů o důkladném prověřování učitelů a zaměstnanců olomoucké univerzity. Realizaci třídně politické prověrky na Univerzitě Karlově zmiňuje František Kavka již v roce 1968¹⁷ a na příkladu tehdejší filozoficko-historické a filologické fakulty Josef Petráň v příslušné kapitole reprezentativních *Dějiny Univerzity Karlovy*, kde uvádí i řadu příkladů postižených pedagogů.¹⁸

14 NA, fond KSČ – ÚV, část Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, sv. 161, ar. j. 217, bod 2, Zásady prověrky třídní a politické spolehlivosti, 10. 12. 1957; část Sekretariát ÚV KSČ 1954–1962, sv. 133, ar. j. 199, bod 1, Zásady prověrky všech pracovníků na ministerstvech a ústředních úřadech, 4. 12. 1957.

15 Tamtéž.

16 NA, fond KSČ – ÚV, část Oddělení stranických orgánů, sv. 419, ar. j. 2472, Materiály I. oddělení o prověrce třídní a politické spolehlivosti (zprávy, podklady, závěry), 1958.

17 KAVKA, František. *Univerzita Karlova a padesát let Československa*. Praha: Universita Karlova, 1968, s. 30.

18 PETRÁŇ, Josef. Filozofická fakulta. In *Dějiny Univerzity Karlovy IV. (1918–1990)*. Red. Jan Havránek, Zdeněk Pouta. Praha: Univerzita Karlova – Karolinum, 1998, s. 451–452.

Při pátrání po archivních dokumentech týkajících se provádění prověrky třídní a politické spolehlivosti na Univerzitě Karlově se nám však žádný doklad o systematickém prověřování univerzitních učitelů a zaměstnanců nalézt nepodařilo. V souhrnných zprávách o výsledcích prověrky ani ve speciální zprávě o prověrce v organizacích podřízených ministerstvu školství a kultury se zmínky o prověřování vysokých škol nevyskytují.¹⁹

O něco úspěšnější jsme byli během pátrání po možném systematickém prověřování vysokoškolských posluchačů v roce 1958. Na přelomu let 1957/1958 byla kádrově prověřována více než čtvrtina posluchačů Vysoké školy ekonomické (dále: VŠE; všichni posluchači prvního ročníku a posluchači pátého ročníku fakulty vnitřního a zahraničního obchodu). Akce byla připravena původně nezávisle na probíhající prověrce třídní a politické spolehlivosti, souvisela s opatřeními realizovanými v souvislosti s odhalením údajných protistranických tendencí na katedře marxismu-leninismu VŠE.²⁰ Na základě stranického šetření byla odhalena či zkonstruována skupina vedená odbornými asistenty Karlem Kühnlem a Vladimírem Kusínem, která měla připravovat radikální demokratizační politický program počítající mimo jiné se zavedením samosprávných prvků po jugoslávském vzoru či svobodných voleb a opozičních stran. Při prošetřování situace na VŠE bylo opakovaně poukazováno na nerespektování třídních hledisek v průběhu přijímacího řízení a z tohoto důvodu neuspokojivé kádrové složení posluchačů. Po diskusi v sekretariátu a politickém byru ÚV KSČ byla připravena prověrka vybraných posluchačů realizovaná podle kritérií mezitím odstartované prověrky třídní a politické spolehlivosti.²¹

Prověrku realizovalo IV. oddělení ÚV KSČ (do jehož působnosti spadaly i vysoké školy) a Komise stranické kontroly při ÚV KSČ. V kádrovém materiálu 70 posluchačů (z celkem 474 prověřovaných) byly zjištěny nedostatky, dvacet studentů bylo nakonec kvůli třídnímu původu a negativnímu vztahu k lidově-demokratickému zřízení vyloučeno ze studia. Souhrnnou zprávu o prověrce posluchačů VŠE projednávalo na počátku dubna 1958 politické byro ÚV KSČ. Někteří jeho členové upozornili na nebezpečí, že místa po třídních nepřátelích, vyhozených díky končící prověrce třídní a politické spolehlivosti, zaujmou stejně politicky nespolehliví absolventi vysokých škol.²² Pro sekretariát ÚV KSČ proto měla být připravena osnova usnesení o prověrce všech posluchačů vysokých škol podle zásad platných pro prověrku zaměstnanců ministerstev a ústřed-

19 NA, fond KSČ – ÚV, část Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, sv. 177, ar. j. 241, bod 12, Výsledky prověrky třídní a politické spolehlivosti, 27. 5. 1958.

20 NA, fond KSČ – ÚV, část Sekretariát ÚV KSČ 1954–1962, sv. 110, ar. j. 147, bod 2, Situace na Vysoké škole ekonomické, 3. 12. 1956; tamtéž, sv. 116, ar. j. 166, bod 1, Situace na katedře základů marxismu-leninismu Vysoké školy ekonomické, 26. 3. 1957.

21 Tamtéž, sv. 138, ar. j. 208, bod 4, Zpráva o kontrole kádrového složení posluchačů VŠE, 19. 12. 1958.

22 NA, fond KSČ – ÚV, část Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, sv. 172, ar. j. 234, bod 12, Kádrové složení posluchačů Vysoké školy ekonomické, 3. 4. 1958.

ních úřadů. Směrnice pro prověrku posluchačů vysokých škol byla sice 21. května 1958 zařazena do programu schůze sekretariátu ÚV KSČ, v den jednání však byla z programu stažena a patrně již nebyla nikdy projednána.²³

Pokud tedy shrneme výsledek pátrání v archivních materiálech Ústředního výboru KSČ, dospějeme k závěru, že prověrka třídní a politické spolehlivosti se Univerzity Karlovy jako celku netýkala. Plánovaná prověrka vysokoškolských studentů se dostala na pořad dne teprve v době, kdy samotné celostátní prověrky končily. Ústřední stranické vedení již v pozdním jaře r. 1958 nemělo zájem rozšiřovat akci, která se mu díky iniciativě nižších složek začínala vymykat z rukou.

I tak ale v období prověrek proběhlo na Univerzitě Karlově několik akcí, které s nimi jsou v literatuře někdy dávány do přímé souvislosti.²⁴ Ve skutečnosti ale, jak se pokusíme na některých příkladech ukázat, šlo o záležitosti běžící po zcela samostatných kolejích, případně se jednalo pouze o souvislost nepřímou. Události, o kterých se budeme dále zmiňovat, se s dobou samotných prověrek kryjí jen částečně a je pravděpodobné, že jejich spojování s prověrkami vzniklo někdy teprve zpětnou projekcí pamětníků. I z časových důvodů jsme se zatím soustředili pouze na fakulty filozoficko-historickou a filologickou, jejichž registratura je nejlépe zachována. V několika stručných sondách se pokusíme přiblížit vybrané případy politické represe a vynucených odchodů, ke kterým došlo na konci padesátých let a které navozují dojem přímé souvislosti s tehdy probíhajícími prověrkami třídní a politické spolehlivosti.

Univerzitu musel opustit například polonista Karel Krejčí, prorektor UK v r. 1956. Byl kritizován za to, že se na svou dobu velmi otevřeně postavil za studenty v událostech vrcholících v majálesu toho roku.²⁵ Funkci prorektora byl donucen (formálně na vlastní žádost) opustit 30. září 1957. O necelý rok později, v červnu 1958 (tedy právě v době končících prověrek), s ním byl rozvázán pracovní poměr a profesor Krejčí nalezl útočiště v ČSAV, kde pak působil až do své smrti.²⁶ Vrátit se na univerzitu už mu nebylo dopřáno. Těžko zatím říci, co bylo při jeho propuštění příslovečnou poslední kapkou. Krejčí byl co do kádrových předpokladů zranitelný na několika místech – jako autor tíhnoucí k sociologickému přístupu v literatuře, jako aktivní účastník meziválečného studentského hnutí nebo svými kontakty s některými osobnostmi polského vědeckého a kulturního života. Zvláště závažným prohřeškem jistě byla jeho zednářská minulost,

23 NA, fond KSČ – ÚV, část Sekretariát ÚV KSČ 1954–1962, sv. 144, ar. j. 218, bod 5, Směrnice pro prověrku posluchačů vysokých škol, 21. 5. 1958, staženo z programu.

24 Např.: PETRÁŇ, J. Filozofická fakulta (viz pozn. 18); POLIŠENSKÝ, Josef. *Historik v měnícím se světě*. Praha: Univerzita Karlova, 2001.

25 HAVRÁNEK, Jan. *Univerzita Karlova v letech 1953–1969. Stabilizace moci komunistické strany. Reorganizace fakult 1953–1969. Nespokojenost na jaře 1956. Konsolidace 1957–1963. Nesmělá liberalizace*. In *Dějiny Univerzity Karlovy IV. (1918–1990)*. Red. Jan Havránek, Zdeněk Pouta. Praha: Univerzita Karlova – Karolinum, 1998, s. 313–314.

26 Slovník české literatury po r. 1945 on line: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=414> (cit. 3. 6. 2010).

jak o tom svědčí podrobná poznámka v jeho osobním spisu.²⁷ Podle pramenů stranické provenience jeho nedobrovolný odchod z fakulty souvisel s tlakem Státní bezpečnosti, která se neúspěšně pokoušela získat Karla Krejčího ke spolupráci.²⁸ Přímou souvislost s prověrkami zatím ale žádné prameny neprokazují.

Záležitostí dlouhodobější a hromadnější povahy bylo penzionování starších profesorů, kteří překročili věk sedmdesáti let podle § 26 odst. 8 novelizovaného zákona o vysokých školách.²⁹ Rozhodnutí o tomto kroku padlo již v létě 1957, kdy politické byro ÚV KSČ vrátilo ministru školství návrh na ponechání některých starších profesorů v pracovním poměru a stanovilo přísné podmínky pro tyto případy.³⁰ Výjimky měly být povolovány jen zcela mimořádně, s profesory měla ovšem být projednána otázka jejich nástupce, měla jim být umožněna nějaká forma vědeckého působení na škole a rektor měl skončení pracovního poměru oznámit „*ve vhodný čas a vhodnou formou*“. Na příkladě Filozoficko-historické fakulty UK lze demonstrovat, že se jednalo o akci, která v praxi spojovala dvojí účel. Vedle profesorů politicky neutrálních tak museli fakultu opustit také učitelé, „*jejichž politický profil, zvláště u disciplín vysloveně společenského rázu, by mohl škodlivě působit v politicko-výchovném procesu*“. Dodejme, že závodní organizace KSČ měla koncem r. 1957 na mysli konkrétně zejména Karla Chotka, Jana Blahoslava Kozáka a Josefa Dobiáše. Zdůrazňovala ovšem, že žádný z nich v té době už nepřednášel a nevedl semináře a že „*smysl jejich dosavadní přítomnosti na fakultě byl v tom, aby zvláště v práci kateder byly využity jejich bohaté a rozsáhlé faktické vědomosti*.“³¹ Pensionování se tedy neslo ve zcela legalistickém duchu a bylo uzavřeno oficiálním ceremoniałem. Na svém prvním zasedání v zimním semestru 1958/59 vědecká rada UK poděkovala přítomným profesorům odcházejícím na odpočinek. Byli mezi nimi bez výjimky vědci plně spojení už s meziválečnou českou univerzitou, konkrétně se jednalo o profesory lékařských fakult Františka Buriana, Jiřího Diviše, Arnolda Jiráška, Antonína Přecechtěla, Bohumila Prusíka a Jana Zahradníčka, přírodovědce Josefa Doberského, z filozoficko-historické a filologické fakulty profesory Otakara Chlupa, Jana Blahoslava Kozáka, Otakara Pertolda, Antonína Salače, Karla Svobodu, Václava Vojtíška, Antonína Frintu, Josefa Kopala, Františka Lexu, Jana Rypku a Františka Ryšánka.³² Zhruba třetina z nich byla v citovaném usnesení politického byra ÚV KSČ

27 Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy (dále: AUK), fond Filozofická fakulta Univerzity Karlovy (dále: FF UK), k. 35, i. č. 414, osobní spis K. Krejčího.

28 AUK, fond FF UK, fakultní organizace KSČ, osobní spis K. Krejčího. V tomto duchu v zásadě také ličí Krejčího odstavení jako pamětník Vladimír Forst. Srov. HOLÝ, Jiří, VOLNÁ, Kateřina. *Tato fakulta bude rudá! Katedra české literatury Filozofické fakulty Karlovy univerzity očima pamětníků a v dokumentech*. Praha: Akropolis, 2009, s. 511–512.

29 Zákon č. 58/1950 Sb. ve znění novely č. 46/1956 Sb.

30 NA, fond KSČ – ÚV, část Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, sv. 150, ar. j. 196, bod 10, Zásady při ponechání některých profesorů VŠ v pracovním poměru po dovršení sedmdesáti let, 27. 8. 1957.

31 AUK, fond FF UK, k. 274, děkanát 1957, Zpráva výboru závodní organizace (učitelské) KSČ o kádrové situaci na Filozoficko-historické fakultě Karlovy univerzity (1957), s. 21.

32 AUK, fond FF UK, k. 286, děkanát 1958, zápis z 1. zasedání VR UK 9. 10. 1958.

konkrétně zmiňována v souvislosti s potřebou citlivého provádění penzionování, protože „otázka převedení vysokoškolského profesora do důchodu má velký politický dosah z hlediska vnitřního i mezinárodního“.

V téže době došlo také k výměně děkanů, zproštěných funkcí na vlastní žádost, na řadě fakult univerzity – fakultě technické a jaderné fyziky, filozoficko-historické, právnické a filologické. Podobně tomu bylo rovněž s proděkaný. Zčásti se jednalo pouze o formální potvrzení už proběhnuvších změn, které však mohly mít politické souvislosti.

Důkladněji jsme se pokusili analyzovat otázku problematického odchodu děkana Filozoficko-historické fakulty UK Mirko Očadlíka,³³ kterého v roce 1958 nahradil František Kavka. Zdůvodnění změny se objevilo dokonce ve výroční zprávě fakulty za r. 1957/58, schválené kolegiem děkana už v červnu 1958: „Činnost vedoucích orgánů fakulty je možno rozdělit do dvou období, protože během roku došlo ke změně osoby děkana, když dosavadní děkan prof. dr. M. Očadlík na konci zimního semestru rezignoval a k 1. březnu t. r. byl pověřen funkcí děkana dosavadní proděkan doc. dr. F. Kavka. Rezignace děkana byla důsledkem skutečnosti, že nebylo možno pokračovati v dosavadních metodách práce vedoucích orgánů. Význam vědecké rady poklesl na pouhé fórum kandidátských a doktorských obhajob. Vědecká rada se přestala jako orgán zabývat hlavními otázkami vědecko-výchovné, pedagogické i kádrové práce. Mělo to zčásti své objektivní příčiny v návalu předkládaných disertací [...]. Těžiště řídicí práce se tak jednostranně přeneslo na osobu děkana, a když nebylo dost těsného kontaktu ani se společenskými organizacemi, především s FV KSČ, poklesla tím i vedoucí úloha strany na fakultě. Vedení se dostalo do povážlivé izolace, jejímž výsledkem byla krize vedení a rezignace děkanova.“³⁴ Uvedený citát úředním jazykem nepřímou naznačuje skutečné (a dosti dramatické) pozadí důvodů výměny na postu děkana Filozoficko-historické fakulty UK.

Již v polovině r. 1955 vypukl spor mezi děkanem Mirko Očadlíkem a výborem stranické organizace učitelů. Spor se původně týkal otázky habilitace několika odborných asistentů katedry dialekticko-historického materialismu, kteří byli zároveň členy výboru stranické organizace. Očadlíkův důraz na formální dodržování vědecké úrovně fakulty byl v rozporu s názory stranické organizace. Neshody postupně vyústily v hluboký spor, ve kterém výbor fakultní organizace KSČ děkanovi vytýkal nerespektování vůle stranické organizace a nárokoval si faktické rozhodování v řadě oblastí přímého řízení fakulty.

33 Mirko Očadlík (1904–1964), hudební vědec, profesor dějin hudby a vedoucí katedry hudební teorie na Akademii múzických umění v Praze, 1952–1959 profesor hudební vědy a vedoucí katedry hudební vědy na FF UK, 1954–1958 děkan Filozoficko-historické fakulty UK, od 1959 ředitel Ústavu dějin hudby. Viz Český hudební slovník osob a institucí (on-line), http://www.ceskyhudebni-slovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&action=record_detail&id=5464 (cit. 3. 6. 2010).

34 AUK, fond FF UK, k. 286, děkanát 1958, výroční zpráva Filozoficko-historické fakulty za r. 1957/58, s. 13–14.

Spor přerostl v několikaletou skrytou válku o to, kdo bude fakticky řídit fakultu. Po několika vyostřených jednáních spolu přestaly obě strany komunikovat a spor postupně řešily komise celouniverzitního, městského a ústředního výboru KSČ. Smírné řešení se nalézt nepodařilo. Vyšší stranické orgány se za radikální požadavky fakultního výboru nepostavily, v roce 1957 bylo jeho vedení vyměněno. Děkan Očadlík opakovaně nabízel svoji rezignaci, kterou však vědecká rada fakulty i ministerstvo školství odmítaly, přijata byla až počátkem r. 1958.³⁵ Žádnou souvislost s prověrkami třídní a politické spolehlivosti jsme ani v tomto případě nenašli.

V souvislosti s prověrkami nelze nezmínit kauzu, která bezesporu zaujímá význačné místo v povědomí české historické obce – také proto, že ji profesor Polišínský stihl sám popsat ve svých pamětech.³⁶ Tažení proti neopozitivismu, jehož obětí se stal, mělo zjevně své podloží už v této době a z velké části také v osobních pnutích jednak mezi univerzitními historiky (Husa – Říha), resp. uvnitř stranické organizace fakulty, jednak mezi katedrou a Historickým ústavem ČSAV. V tomto případě se jednalo o záležitost dlouhodobější, jejíž počátek kladl profesor Polišínský ve svých pamětech sám do r. 1958. Spojuje-li ji zároveň se svými zahraničními cestami a kontakty, lze ji do jisté míry dát také do souvislosti s již zmíněnou protibritskou špiománií, vyloučit nelze ani čistě osobní vyřizování účtů.³⁷ Za svého druhu vyvrcholení a uzavření různých útoků ovšem Polišínský považoval vystoupení Josefa Macka na sjezdu historiků v Karolinu v r. 1960, po němž byly jeho možnosti působení v domácím vědeckém životě a styky se zahraničím v porovnání s předchozími lety podstatně omezeny. Archivní materiál, který by tuto spletitou otázku osvětloval, jsme bohužel dosud neměli k dispozici, takže nelze, než ponechat u jejich souvislostí s prověrkami otazník.

Jisté příbuzné rysy nesou také útoky na Františka Kutnara, jenž byl na konci r. 1957 na tzv. metodologické konferenci rovněž podroben kritice pracovníků Historického ústavu. Kritika byla evidentně považována za útok na celou katedru, resp. fakultu. Tuto otázku již zpracovali Josef Petráň a Eduard Maur ve studii věnované Františku Kutnarovi a Univerzitě Karlově.³⁸ Lze jen doplnit, že akademičtí funkcionáři Filozoficko-historic-

35 AUK, fond FF UK, fakultní organizace KSČ, k. 8c, zápisy ze schůzí výboru fakultní organizace KSČ na Filozoficko-historické fakultě UK 1955–1958, zápisy z aktivů komunistů vědecké rady Filozoficko-historické fakulty UK 1955–1958; AUK, fond Rektorát Univerzity Karlovy, fond Celonárodní výbor KSČ, k. 1, složka „Očadlík“, materiály komise CZV KSČ UK ke sporu mezi děkanem FHF UK Očadlíkem a tamní ZO KSČ učitelů.

36 POLIŠÍNSKÝ, Josef. *Historik v měnicím se světě*. Praha: Univerzita Karlova, 2001, s. 196–198.

37 Dokumenty StB vztahující se k prof. Polišínskému však tuto teorii nepotvrzují. Viz ABS, fond Agenturní svazky – centrála, ar. č. 685275 MV.

38 PETRÁŇ, Josef, MAUR, Eduard. František Kutnar a Univerzita Karlova. In *Podíl Františka Kutnara a agrárního dějepiscectví na formování obrazu české minulosti*. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 4. Semily: Státní okresní archiv, 1998, s. 147–159. Ke Kutnarovu působení na UK dále srv. MAUR, Eduard. Hrst vzpomínek na Katedru československých dějin a archivního studia v šedesátých letech. In *Semináře a studie k dějinám vědy*. Práce z dějin vědy, sv. 21. Ed. Antonín Kostlán, Markéta Devátá. Praha: Kabinet dějin vědy, 2009, s. 249–254; BENEŠ, Zdeněk. Střípek osudu. Habilitace Františka Kutnara na Univerzitě Karlově. In *Inter laurum et olivam*. Acta Uni-

ké fakulty UK se za svého kolegu alespoň v době bezprostředně po útocích postavili. Na veřejném zasedání její vědecké rady 9. ledna 1958 Kutnarův příspěvek vyzdvihli Karel Galla i děkan Mirko Očadlík, jenž doslova uvedl: „*O referátu doc. Kutnara rozšířili přítomní pracovníci Historického ústavu zprávy, které se zcela rozcházejí se skutečností referátu samotného. Nazval bych tyto zprávy projevem konkurenční hysterie.*“ Podobně reagoval i Václav Husa: „*Pokud jde o výhrady HÚ, jsou vítány, ať se diskutuje. Ostatně soudruzi z HÚ jistě nemají vyřešeny všechny metodické problémy. Rozhodně pokračovat v diskusi s nimi.*“³⁹ Naskýtá se úvaha, že ze strany Josefa Macka a Františka Grause se jednalo o snahu o odvedení pozornosti od jejich hlavního pracoviště. František Kutnar ale nevyvážil nadlouho a v letech 1959–1962 dokonce nemohl přednášet. Proto byl obnovený návrh na jeho jmenování profesorem podán v r. 1968 v rámci rehabilitačního řízení, přičemž je v něm doslova řeč o „*dočasném vyřazení z pedagogického procesu po tzv. třídně politických prověrkách*“.⁴⁰

Naše sonda do problematiky vztahu prověrek třídní a politické spolehlivosti a Univerzity Karlovy pochopitelně není vyčerpávající – do budoucna bude třeba věnovat pozornost řadě dalších aspektů. Např. otázce tlaku na sepětí s praxí, která byla na schůzích v rámci univerzity v r. 1958 skloňována ve všech pádech, mj. v souvislosti s údajnou nedostatečnou předchozí mimoškolní praxí asistentů, jež pro některé doopravdy znamenala dočasné opuštění fakulty. V této souvislosti je také třeba uvést tezi, že mnohem více byly v r. 1958 zasaženy vysoké školy technického směru, spjaté bezprostředně s výrobou, jako Vysoká škola chemicko-technologická, případ prof. Otto Wichterleho nakonec nebyl zdaleka ojedinělý. V souvislosti s fakticky likvidačním prověřováním Československé akademie zemědělských věd prověrky třídní a politické spolehlivosti naplno zasáhly také zemědělské vysoké školství.⁴¹

Předchozí rozbor vybraných konkrétních případů nás tak nutí nakonec poněkud korigovat náš dílčí závěr o vztahu prověrek a Univerzity Karlovy, který jsme učinili po sondě do pramenů stranické proveniencí. Prověrky třídní a politické spolehlivosti se sice Univerzity přímo netýkaly, jejich nepřímý dopad však byl značný. Byly jedním ze zdrojů vlny politicky motivovaného osočování a následného kádrování, které citelně postihlo celou řadu univerzitních učitelů. Ve středně a dlouhodobém hledisku pak Univerzitu Karlovu prověrky zasáhly díky povinné implementaci jejich principů do kádrové práce se zaměstnanci a studenty. Přestože vysoké školy nebyly bezprostředním cílem prověrek, jejich dopad na Univerzitu Karlovu byl značný.

versitatis Carolinae – Philosophica et historica, 2002, č. 1–2. Z pomocných věd historických XVI. Praha: Karolinum, 2007, s. 597–605.

39 AUK, fond FF UK, k. 287, děkanát 1958, zápis z veřejného zasedání vědecké rady Filozoficko-historické fakulty 9. 1. 1958.

40 AUK, fond FF UK, k. 36, i. č. 433, osobní spis Františka Kutnara.

41 NA, fond KSC – ÚV, část Oddělení stranických orgánů, sv. 419, ar. j. 2472.

Recenzovali

PhDr. Martin Franc, Ph.D., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.

Mgr. Denisa Nečasová, Ph.D., Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Resumé

Contemporary relations and the reception of screenings of political and class reliability at Charles University in 1958

In the first part of the paper the authors examine the so-called screenings of class political loyalty in the context of the era and follow the genesis of the screenings in universities as a whole based on archival resources of central provenance. The second part is devoted to an analysis of particular cases in the faculties of social sciences and humanities at Charles University that have been identified in existing literature. On the basis of archival research the authors conclude that, contrary to some other universities in Czechoslovakia, the screenings did not directly affect Charles University.

Translated by Catherine Albrecht.

Zpráva o dosavadních výsledcích práce komise pro projednání sporů mezi vedením školy a stranickou organizací na fil. hist. fak. KU.

Na základě rozhodnutí výboru a členské schůze 29.9. t.r. bylo k projednání sporných otázek mezi vedením školy (tj. především soudr. děkana) a stranickou organizací určena komise s tímto složením: prof. J. Procházka, prof. Doležal, prof. Husa, Gajan, Šmíd, Beránek a Přenosil. Předsedou komise je s. Šmíd. Komise se sešla se soudr. děkanem 2 krát. Teprve při druhém zasedání bylo dosaženo určité dohody a to v následujících bodech:

- 1) Soudr. děkan přihlédne k připománkám výboru a stranických skupin k plánu práce fakulty a upraví podle nich konečné znění plánu. Zejména pak bude upuštěno od organizování dalších vědeckých konferencí podle stavů (konference odbor. asistentů, konfer. docentů a profesorů, konf. aspirantů) a všichni pracovníci školy se soustředí na přípravu jednotné vědecké konference o pokrokových tradicích naší vědy. Budou podporovány ideové diskuse pořádané katedrami a zaměřené k řešení nejnaléhavějších úkolů boje na ideol. frontě.
- 2) Všechny otázky, které se budou týkat konkrétní změny ve výuce marxismu - len., budou předem projednávány ve výboru stranické organizace.
- 3) V otázkách kádrové politiky na naší fakultě bude vedení školy postupovat v nejužší spolupráci se stranickou org., zejména pak budou předběžně projednávána ve stranické organizaci chystaná konkursní řízení.
- 4) Začátkem každého týdne (příp. 14 denně) budou u soudr. konaniny porady předsedů organizací na fakultě.
- 5) Soudr. děkan bude ~~čas~~ předem a včas informovat a obracet se o pomoc k výboru stranické organizace ve všech zásadních opatřeních týkajících se fakulty, tak, aby stanoviska byla vyjasněna.

Zpráva komise Celozávodního výboru KSČ Univerzity Karlovy k šetření sporů mezi děkanem Filozoficko-historické fakulty UK Mirko Očadlíkem a fakultní organizací KSČ z 26. 10. 1955. (AUK, f. CZV KSČ, k. 1.)

Z paměti prof. MUDr. Emericha Poláka, DrSc.

LUDMILA HLAVÁČKOVÁ – HANA MÁŠOVÁ (ED.)

From the memoirs of the notable surgeon Professor Emerich Polák

Abstract: From the memoirs of the notable surgeon Professor Emerich Polák there were picked up the two parts in which he recalls the social life and everydayness in the sanatorium in Podolí (Prague) and the work and life of the doctors in the State hospital in Mukačevo during his stay there in the 1920s.

Key words: Prof. Emerich Polák, history of medicine, interwar Czechoslovakia, surgery, health institutions.

Úvod a ediční poznámka

Profesor Emerich Polák (27. května 1901 – 27. srpna 1980) byl ve své době jedním z našich nejvýznamnějších chirurgů.¹ Na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy (dále: LF UK) promoval v roce 1924, ještě předtím (1923) získal asistentké místo na Farmakologickém ústavu LF UK, ale v roce 1925 se s ním setkáváme jako s operačním elévem na II. chirurgické klinice v podolském sanatoriu a chirurgii zasvětil celý svůj život. Asistentké místo na této klinice získal v roce 1928, za šest let poté – 1934 – se na Univerzitě Karlově habilitoval pro obor chirurgie. V době asistenty pracoval v letních měsících opakovaně jako chirurg v nemocnici v Mukačevě. Dne 1. ledna 1935 byl jmenován zástupcem primáře chirurgického oddělení v nemocnici na Vinohradech a zde setrval až do svého penzionování. Již k 1. červenci 1935 byl jmenován řádným primářem a v této funkci působil do roku 1952, kdy bylo jeho oddělení přeměněno na kliniku Lékařské fakulty hygienické a on se stal přednostou této kliniky. Titul mimořádného profesora získal v roce 1947 – se zpětnou platností k roku 1945. Řádným profesorem byl jmenován v roce 1955. Dne 1. října 1971 odešel na odpočinek z funkce přednosty kliniky, nadále však zůstal ve styku s fakultou (do roku 1975 jako vedoucí pracovník, poté do roku 1977 jako konzultant).

Prof. Polák byl nejen vyhlášeným operátorem ovládajícím chirurgii v celé její šíři, ale byl i autorem řady významných publikací monografických a časopiseckých, což u chirurgů nebývá vždy obvyklé. Na počátku své profesní dráhy se věnoval zejména úrazové a dětské chirurgii, poté chirurgii břišní, urologii, plicní chirurgii a neurochirurgii. Svě

1 Životopisné údaje viz HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, SVOBODNÝ, Petr. *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939*, II. L–Ž. Praha: Karolinum, 1993, s. 233–234. Dále BSPLF, I, II.

bohaté zkušenosti s operací štítné žlázy uložil ve významné monografii *Chirurgie štítné žlázy*, vydané v Praze roku 1966. Výsoce ceněná byla např. jeho kniha *Causae mortis v chirurgii* z roku 1961. Byl též autorem a spoluautorem učebnic svého oboru. Byl charismatický, statečný (např. v dobách nacistické okupace zachraňoval na svém oddělení politicky i rasově pronásledované osoby), neobyčejně lidský a sociálně citlivý. Vychoval řadu významných žáků. O jeho mezinárodní proslulosti svědčí řádná i čestná členství v zahraničních odborných společnostech.

Profesor Polák začal v polovině 70. let minulého století psát své paměti a počítal s jejich vydáním, k čemuž ovšem nedošlo. Paměti obsahují mnoho informací o vývoji chirurgie ve 20. století očima odborníka nad jiné povolání, ale i o kulturním a společenském životě (prof. Polák byl mj. výborným hudebníkem), o těžkých létech okupace aj.

Text pamětí o rozsahu 428 stran se uchoval v několika strojopisech. Od sklonku roku 2008 je jeden z nich uložen v Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků 1. LF UK (sig. N 1037), druhý v Archivu Univerzity Karlovy ve fondu Dokumentační sbírka – Drobné fondy, strojopis pamětí profesora Emericha Poláka.

Vzhledem k tomu, že v dohledné době není naděje na vydání Polákových pamětí vcelku, budou publikovány alespoň některé jejich části časopisecky. Vybraly jsme část věnovanou popisu každodennosti v podolském sanatoriu² a životu ve státní nemocnici v Mukačevě. V obou případech se jedná o období 20. let 20. století. V podolském sanatoriu Polák působil od roku 1925 do konce roku 1934. Od dob studií (od roku 1921), ale i jako asistent II. kliniky, po deset let odjížděl operovat do nemocnice v Mukačevě.

Text Polákových pamětí byl v drobnostech (překlepech) upraven a přizpůsoben současným pravidlům pravopisu (psaní velkých a malých písmen, přejetých slov, interpunkce atd.). Při transkripci a úpravách textu jsme postupovaly podle nejnovějších edičních pravidel: ŠTOVÍČEK, Ivan a kol. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic a dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 2002. Na několika místech byl text zkrácen, na vypuštěné pasáže upozorňuje [...]. Polákem upravený text označují <>. V poznámkách uvádíme základní biografické údaje zejména u osobností lékařů, které se nám podařilo identifikovat, a odkazujeme na použitou literaturu. Část věnovanou sanatoriu v Podolí (strojopis, s. 154–165) edičně připravila Ludmila Hlaváčková, část zachycující vzpomínky na Mukačevo (strojopis, s. 87–101) připravila Hana Mášová. Úvod napsala L. Hlaváčková a ediční poznámku obě editorky.

2 Srv. HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. Pražské sanatorium v Podolí – uskutečněný sen profesora R. Jedličky. *Dějiny věd a techniky*, 2004, roč. 37, č. 3, s. 137–158; TÁŽ. Z historie pražského sanatoria v Podolí. In *Sborník – Ústav pro péči o matku a dítě, Praha-Podolí*. Praha, 2005, s. 2–26; SUCHÁNEK, Drahomír. Vyvlastnění Pražského sanatoria v Praze-Podolí. *Dějiny věd a techniky*, 2004, roč. 37, č. 4, s. 201–245.

Edice

Společenský život v podolském sanatoriu³

Jako asistent kliniky⁴ jsem obýval pokoj sice malý, ale s vyhlídkou na řeku a s balkonem. Pohodlně jsem se tam zařídil a jako v prvním vlastním bytě bylo mi tam dobře. Svítalo tam celý den slunce a svádělo k realizaci různých koníčků. Předně mě nakazil přítel Adolf Fürst⁵ svou oblibou pro kaktusy. Začali jsme je na balkoně pěstovat a brzy jsme měli slušnou sbírku různých ceruů, mamularií apod. Za druhé usoudil prof. Brdlík,⁶ který byl v soukromí nadšený ornitolog, že bych tam měl mít pro potěšení nějaké ptáky. Věnoval mi párek kanárů, kteří se tam potěšitelně rozmnožovali. A za třetí mi, nevím už kdo, věnoval akvárium. O zábavu bylo tedy všeobecně postaráno.

Společenský život v sanatoriu však probíhal velmi celoustavně. Účastnily se ho všechny složky: chirurgická a gynekologická klinika, personál sanatoria, Běhounkův⁷ radiologický ústav, ústavní lékárna a laboratoř a konečně i rodiny zaměstnanců, přespolní hosté i někteří sanatorní pacienti.

Jednotlivé skupiny zaměstnanců se svým postavením, zaměřením a charakterem podstatně lišily. Elitou celé společnosti bylo vedení soukromé části sanatoria. Hlavním jejím reprezentantem byl vrchní ředitel sanatoria, dr. Michal Jedlička,⁸ bratr profesora

3 K výstavbě sanatoria v Praze Podolí se v roce 1909 rozhodl Rudolf Jedlička (1869–1926), mimořádně odborně, ale i organizačně zdatný profesor chirurgie a rentgenologie s hlubokým sociálním cítěním. Založil proto společnost s ručením omezeným pro zřízení a provozování moderních léčebných ústavů. Se stavbou se začalo v roce 1912, svěmu účelu sanatorium sloužilo od května 1914. Brzy poté vypukla první světová válka a část sanatoria byla dána k dispozici Červenému kříži jako náhradní nemocnice. V roce 1922 se sanatorium stalo akciovou společností a prof. Jedlička zde realizoval řadu svých odborných i sociálních záměrů. Protože léčení v sanatoriu nebylo cenově dostupné širším vrstvám, zřídil zde již v roce 1918 „lidové oddělení“ pro nemajetné. Vybudoval zde vlastním nákladem rentgenologický ústav s oddělením pro léčbu radiem, které dával za režijní poplatky k dispozici nejen sanatoriu, ale i zde umístěným klinikám, pro něž nebylo místo v přeplněném areálu všeobecné nemocnice. Byla to v roce 1921 nově založená II. chirurgická klinika, jejímž přednostou byl jmenován právě R. Jedlička, a II. gynekologická klinika, která zde našla útočiště od školního roku 1924/25.

4 Viz pozn. 1. E. Polák byl asistentem II. chirurgické kliniky od 1. 3. 1928 do 30. 6. 1935.

5 Adolf Fürst (1898–1967), od 1923 operační elév II. chirurgické kliniky v sanatoriu, od 1926 asistent tamtéž, 1934 habilitován z chirurgie; od 1934 primář v nemocnici v Benešově. Viz *BSPLF*, I, s. 201.

6 Jiří Brdlík (1883–1965), profesor dětského lékařství. Viz *BSPLF*, I, s. 160.

7 František Běhounek (1898–1973), fyzik, cestovatel a spisovatel, asistent Státního radiologického ústavu, který byl také od 1923 umístěn v podolském sanatoriu. Viz pozn. 2, HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. Z historie pražského sanatoria, s. 21.

8 Michal Jedlička (1879–1954), mladší bratr prof. R. Jedličky, 1924–1941 a 1945 byl vrchním ředitelem podolského sanatoria. Od 1941 do května 1945 bylo sanatorium zabráno pro lazareť SS. Viz TOMES, Josef a kol. *Český biografický slovník XX. století*, I. Praha: Paseka, 1999 (dále: TOMES, J. ČBS), s. 593.

Rudolfa Jedličky. Chirurgicky se vyškolil ve Lvově u prof. Rydygiera⁹ a osvojil si tam i jisté polské společenské zvyklosti, které nám byly trochu cizí. Byl v podstatě jistě velmi hodný člověk. Hleděl si své neveliké chirurgické praxe a staral se o administrativu podniku. Samozřejmou jeho povinností bylo dbát o dobrou pověst a pořádek ústavu atd. Ale v tom směru byl ve stálém boji s mladistvým osazenstvem kliniky, které se ne právě vzácně proti různým společenským zásadám prohřešovalo.

Lékařským ředitelem sanatoria byl dr. Stanislav Hejda.¹⁰ Pracoval předtím současně s R. Jedličkou na Maydlově¹¹ klinice a pak s ním odešel do sanatoria. Oproti Michalovi Jedličkovi byl demokratického smýšlení a přál nám klinikům. Jeho choť, paní Mula roz. Helfertová, pěstovala různé sporty, hlavně tenis a automobilismus. Hejdovi měli roztomilou dcerušku Dášu, která je dnes docentkou a ředitelkou Uměleckoprůmyslového muzea.¹²

K elitě patřili dále sanatorní lékaři, sekretářky a ošetřovatelky. Působili tu postupně dr. Černošek,¹³ dr. Hroch,¹⁴ dr. Vosátko,¹⁵ dr. Pompl,¹⁶ a dr. Karol Šiška,¹⁷ pozdější předseda Slovenské akademie věd. První dva si připadali proti nám klinikům vznešeně, ačkoliv dělali podřadnou lékařskou práci, spočívající v realizaci lékařských ordinací a v narkotizování při soukromých operacích. Ostatní byli s námi v kamarádském poměru. Zaměření vedoucích činitelů se zrcadlilo i v jejich podřízených. Sekretář-

- 9 Ludwig Rydygier (1850–1920), významný německý chirurg, od 1897 první přednosta nově založené katedry chirurgické kliniky na univerzitě ve Lvově. Viz FISCHER, Isidor. *Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte der letzten fünfzig Jahre*, II. Berlin, Wien: Urban & Schwarzenberg, 1933, s. 1347.
- 10 Stanislav Hejda (1871–1937) v podolském sanatoriu působil od 1915, chirurg a ředitel porodnického oddělení. Viz *Časopis lékařů českých*, 1931, roč. 70, s. 1566, a 1937, roč. 76, s. 1651.
- 11 Karel Maydl (1853–1903), od 1891 přednosta české chirurgické kliniky v Praze, zakladatel české moderní chirurgie a vlastní chirurgické školy. Viz *BSPLF*, II, s. 168–169.
- 12 Dagmar Hejdová (nar. 1920), 1972–1989 ředitelka Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, významná historička umění, zejména uměleckého řemesla.
- 13 U následujících lékařů se zatím většinou nepodařilo zjistit datum úmrtí a přesná data jejich působení po odchodu ze sanatoria. Jan Černošek (1895–1972), 1933 byl primářem 2. chirurgického oddělení Baťovy nemocnice ve Zlíně. Viz *Zdravotnická ročenka Československa* (dále: *ZRČR*), 1933, roč. 5, s. 655; *Kalendář československých lékařů* (dále: *KčsL*), 1936, roč. 38, s. 217.
- 14 Jan Hroch (1899–1957), prom. 1923, praktický a železniční lékař v Teplicích-Šanově a v Pardubicích, kde byl rovněž lékařem policejním. Viz *ZRČR*, 1934, roč. 6, s. 591; *KčsL*, 1936, roč. 38, s. 172; VOSTATEK, Miroslav. MUDr. Jan Hroch – policejní lékař. *Zprávy Klubu přátel Pardubicka*, 2004, roč. 39, č. 9–10, s. 275–282.
- 15 Ladislav Vosátko (nar. 1901), 1928 byl externím lékařem v Praze 12, později (ještě 1940) ústavním lékařem v podolském sanatoriu. Viz *KčsL*, 1928, roč. 30, s. 124; *ZR Protektorátu Čechy a Morava*, 1939/40, sv. 9, s. 249.
- 16 V dobovém tisku uváděno jméno Pompe (nar. 1900); v sanatoriu ještě 1940. Viz *KčsL*, 1928, roč. 30, s. 355; *ZR Protektorátu Čechy a Morava*, 1939/40, sv. 9, s. 249.
- 17 Karol Šiška (1906–2000), 1931 pracoval v podolském sanatoriu, později (1954) profesor chirurgie na Komenského univerzitě v Bratislavě, 1970–1974 předseda Slovenské akademie věd. Viz *BSPLF*, II, s. 313–314.

ka vrchního ředitele byla proti nám vznešená, sekretářka lékařského ředitele držela s námi.

Vodoléčba vedená dr. Koblížkem,¹⁸ patřila k elitě. Ostatní oddělení, sloužící oběma složkám ústavu, držela s námi kliniky. Patřil sem předně radiologický ústav (doc. Běhounek), ústavní lékárna (PhMr. Havlík¹⁹) a laboratoř (dr. Bohin²⁰).

Oficiální vedení sanatoria založilo za účelem zvýšení společenské úrovně tzv. kulturní klub. Scházeli se tu k různým intelektuálním diskusím různí hodnostáři z města, poslíze i k tanci. Z klinik jsme tento podnik bojkotovali. Jedině profesor Ostrčil²¹ se tu jako tanečník osvědčil. Tvrdil, že při tanci na něj přechází to „ženské fluidum“. My kliničtí pracovníci jsme holdovali lidovějším zábavám a tu docházelo někdy k střetnutí s vedením ústavu. Scházeli jsme se denně v lékařské jídelně, večer hlavně v tzv. malé jídelně, oddělené od velké, kterou navštěvovali i pacienti, jen úzkou chodbou. V malé jídelně nebyla zábava vždy tichá. Jednak tam instaloval dr. David²² gramofon, kde se přehrávala většinou klasická hudba, zvl. Dvořákova Novosvětská a Čajkovského 1812, s příslušnými všeobecně vzdělávacími poznámkami. Někdy se tam hrály i karty (mimo pátků, kdy se jich účastnil i ředitel Hejda a můj otec²³). Když nás tam navštívili hosté, museli být pohoštěni a zábava pak obvykle končila i zpěvem. To vše se vedení sanatoria nelíbilo a byli jsme pro to často káráni.

Někdy však došlo i k vážnějším incidentům. Jeden z nich se týkal zubolékařského umění našeho laboratorního lékaře dr. Michala Bohina (čti po polsku Mihala Bochina). Dr. Bohin pocházel z Haliče, odkud se znal s vrchním ředitelem, který ho do sanatoria získal. Chvástal se, že mimo svých laboratorních znalostí krásně „čonká“, tj. extrahuje zuby. Říkal to tak přesvědčivě, že se mu se svým bolavým zubem svěřil i sám vrchní ředitel. Dopadlo to po dlouhém boji špatně: pokus o extrakci se týkal nesprávného zubu, který nad to byl zlomen. Dr. Bohin tedy musel být potrestán. Když jsme ho po dlouhém honění po sanatorních chodbách a schodištích dostihli, dostal náležitého „hobla“. Vzbudilo to samozřejmě rozruch, protože hlavní jídelna byla právě plná hostů.

18 Josef Koblížek (nar. 1892), ještě 1939/40 vedoucí lékař fyziatrického oddělení podolského sanatoria. Viz *KčsL* 1936, roč. 68, s. 29; *ZR Protektorátu Čechy a Morava*, 1939/40, sv. 9, s. 249.

19 Josef Havlík (nar. 1893), doktor přírodních věd, od 1934 majitel lékárny v čp. 137 v Podolské ulici v Podolí. Srv. *ZR Protektorátu Čechy a Morava*, 1939/40, sv. 9, s. 448.

20 Michal Bohin (nar. 1895), působil jako praktický a železniční lékař v Praze 11. Viz *KčsL*, 1936, roč. 38, s. 14.

21 Antonín Ostrčil (1874–1941), profesor porodnictví a gynekologie, od 1924 přednosta II. porodnicko-gynekologické kliniky umístěné v podolském sanatoriu. Viz *BSPLF*, II, s. 206.

22 Václav David (1892–1976), nejprve ústavní lékař sanatoria, 1922–1932 asistent II. chirurgické kliniky v sanatoriu, po habilitaci 1933 primář chirurgického oddělení nemocnice v Plzni, 1948 profesor chirurgie LF UK v Plzni. Viz *BSPLF*, I, s. 175.

23 Emerich Polák (1866–1957), právník, působil od 1904 ve vídeňském ministerstvu spravedlnosti, po vzniku ČSR 1918 byl sekčním šéfem ministerstva spravedlnosti v Praze až do penzionování v r. 1926. Viz rukopis paměti E. Poláka (ml.), s. 2–5.

Jiný závažný incident se týkal jedné naší instrumentářky. Byla to Švýcarka, jménem sestra Henrieta, protekce prof. Jedličky a švýcarského vyslance. Oplývala přes svou známou počestnost krásou i sex-appealem. Její nedostupnost vedla dokonce jednou k přestřelce na operačním sále. Dr. Voženílek²⁴ operoval právě hemoroidy a žádal asistujícího mu dr. Švehlu²⁵ (vulgo Švejka), aby mu osušil operační pole. Když ten si na instrumentáře žádal papír, ozvaly se náhle dva výstřely. Neznámý pachatel, asi zhrzený amant, se vloudil na operační sál, kde chtěl naši Henrietu snad zabít. Naštěstí se minul cílem. Nastal ovšem zmatek. Narkotizér, dr. Bohin, se duchapřítomně staral o dopadení pachatele a volal telefonicky na různé instance, aby všechny východy z ústavu byly uzavřeny. Jako Polák však místo východy říkal záchodky, a tak se stalo, že byly hlídány všechny toalety, zatímco pachatel zmizel. Nebyl nikdy vypátrán.

Nedotknutelnost sestry Henriety však provokovala některé zaměstnance ústavu. Mezi jinými i dr. Voženík a doc. Běhounka. Rozhodli se jednou v noci, když popili nějakou sklenku, že sestru Henrietu vyhledají a navštíví. Bydlela v podkroví a k jejímu pokoji se přicházelo špatně osvětlenou chodbou. Oba páni se tam vypravili a zakleпали. Po delší chvíli se v upraveném negligé a v nočním čepičku objevila starší a nevzhledná, avšak velmi inteligentní sestra. „Tebe nechcem, obludo, zapadni,“ prohlásili oba záletníci a odešli. Zmíněná sestra, profesorova protekce, si však stěžovala ráno prof. Jedličkovi, že byla obtěžována dvěma klinickými <asistenty> lékaři, které však v přítomnosti nepoznala. Prof. Jedlička pak zavolal všechny tři asistenty na kobereček: Byli to doc. Diviš,²⁶ dr. David a dr. Voženílek. Oba první, zcela nevinní, drželi ale partu a nic neprozradili. Jedlička však měl smysl pro humor a vše končilo nevinnou domluvou.

S asistentem Voženílkem, zvaným Barát, jsme zažili vůbec řadu zábavných historek. Zde jen jednu na ukázkou: Vyšetřoval jakousi vznešenou dámu rektoskopicky. Při tom se vsune do konečníku kovová trubice s žárovkou, aby v této části těla s „pověstnou tmou“ bylo možno vidět případné chorobné změny. Vyšetření proběhlo takto: Milostivá paní, račte si prosím laskavě kleknout. Tak, výborně. Nyní se trochu prohněte v kříži. Znamenitě spolupracujete; a nyní račte laskavě trochu více skrčit nohy v kolenou, znamenitě, je to opravdu radost Vás vyšetřovat atd. Vtom odešel rektoskopem plyn, přímo do oka vyšetřujícího. Rázem změnil tón své řeči: Tak ženská, jen se mi tady nepo...

K nejvážnějším nedorozuměním však došlo, když se v sanatoriu léčil jistý zámožný pacient. Trpěl progresivní paralýzou, která se projevovala hlavně chtivostí zábavy a marnotratností. Na neštěstí se seznámil s doc. Běhounkem, který mu svou vědou velmi

24 Bohuslav Voženílek (1895–1943), 1923–1928 asistent II. chirurgické kliniky v sanatoriu, poté primář chirurgického oddělení v Kutné Hoře. Viz *BSPLF*, II, s. 360.

25 Karel Švehla ml. (1899–1986), 1925–1926 pracoval na II. chirurgické a II. gynekologicko-porodnické klinice v sanatoriu, poté asistent ortopedické kliniky a soukromá praxe. Viz *BSPLF*, II, s. 325.

26 Jiří Diviš (1886–1959), od 1918 ústavní lékař v sanatoriu, soukromý asistent prof. Jedličky, 1922 asistent II. chirurgické kliniky v sanatoriu, 1926 habilitován z chirurgie, 1933 mimořádný profesor a přednosta II. chirurgické kliniky v sanatoriu. Viz *BSPLF*, I, s. 177–178.

imponoval. Zpočátku chodil do Běhounkova ústavu sám, útulně se tam zařídil a později si tam dokonce půjčil i piano. Postupně jsme tam byli zváni všichni, k Běhounkovi, „co s Bohem rozmlouvá“. Naštěstí nebyl hluk z této odlehle části budovy slyšet. My jsme však byli nešťastní, protože jsme mnohdy neměli náladu, nemohli se však vymluvit. Nakonec se rozhodla rodina našeho hostitele, že jeho řádění učiní konec. Za účelem domluvy k němu pozvali našeho kamaráda, doc. Otku Janotu.²⁷ O této akci jsme věděli a byli jsme napjati, jak vše dopadne. Janota přišel rozzlobeně a huboval nás, co to provádíme („co kluci blbnete“) a my jsme zatím byli ti nešťastní trpící. U nemocného se nezdržel dlouho. Konečně se objevil ve velmi rozjařené náladě a říkal, jaký je to fajn člověk atd. Velmi vážně míněná domluva tedy skončila nezdarem. Pacient zanedlouho potom odešel ze sanatoria.

V tomto období se přítel Běhounek přihlásil jako fyzik k účasti při první Nobilově²⁸ výpravě na severní točnu. Generál Nobile ho však tentokrát vysadil na Špicberkách, odkud se záhy vrátil. Nobile mu však slíbil, že ho na příští výpravu na severní točnu určitě vezme s sebou. Došlo však k dalším komplikacím. Byla to dcera bývalého profesora fyziky Felixe, kterému dříve sám Běhounek říkával „kocour Felix“²⁹ (Měl pro své přátele různé přezdívky, mně např. říkal soustavně „ty zvíře“.) Láska skončila sňatkem a manželství bylo až do konce šťastné. Běhounek však dal Nobilemu své slovo a ač nerad, nechtěl je zrušit. Odletěl s ním vzducholodí Italia na jaře r. 1934.³⁰ Další osud jeho celé výpravy je dostatečně znám z knihy, kterou Běhounek napsal a kterou jsem mu přeložil do němčiny.³¹ V uvedené knize není dostatečně hodnocena jedna věc: Že dovedl jako jediný fyzik výpravy sestrojít improvizovanou vysílačku, a tak zachránit svým druhům život, bylo sice významné, ale pochopitelné. Daleko podivnější bylo to, že ho Italové, vojáci, pověřovali hlídkou proti ledním medvědům, přes to, že trpěl tak těžkým astigmatismem, že mohl číst jen na vzdálenost asi 10 cm, že do dálky viděl velmi špatně a že nikdy neměl pušku v ruce. Nevím, kdo byl při distribuci těchto služeb odvážnější, zda Běhounek, či Italové. Dopadlo to však dobře, asi ne přičiněním Běhounkovým, ale proto, že divoké šelmy, jak zjistil zoolog Wagner³² ze Dvora Králové, nikdy člověka nenapadají, nejsou-li vydrážděny.

27 Otakar Janota ml. (1898–1969), 1929 habilitován z neuropatologie a psychiatrie, 1938 profesor psychiatrie. Viz *BSPLF*, I, s. 242.

28 Umberto Nobile (1885–1978), italský konstruktér vzducholodí. Viz *Masarykův slovník naučný*, V. Praha: Československý kompas, 1931, s. 194. V r. 1926 se F. Běhounek účastnil jeho první polární výpravy, 1928 další, která ztroskotala. Napsal o ní vzpomínkovou knihu *Trosečníci na kře ledové*. Praha: Mars, 1928. Viz TOMEŠ, J. *ČBS*, I, s. 68.

29 Ludmila Běhounková, roz. Felixová (1907–1976), dcera Václava Felixe (1873–1933), profesora obecné a technické fyziky Českého vysokého učení technického v Praze, kde byl 1917/1918 rektorem. Za F. Běhounka se provdala 1928.

30 Správně 1928, srv. pozn. 28.

31 BĚHOUNEK, František. *Sieben Wochen auf der Eisscholle. Der Untergang der Nobile-Expedition*. Leipzig, Prag: F. A. Brockhaus, 1929.

32 Josef Vágner (1928–2000), lesník, zakladatel české safari, 1965–1983 ředitel Východočeské zoologické zahrady ve Dvoře Králové n/L. Viz TOMEŠ, J. *ČBS*, III, s. 410–411.

Po ztroskotání vzducholodi nebylo o osudu trosečníků nic známo. Měli jsme nejhorší obavy. Sedávali jsme smutni s jeho paní a její sestrou a vzájemně se těšili. Tenkrát se osvědčilo parapsychologické nadání paní Krischkeové, která nás na základě svého „umu“ přesvědčila, že František je na živu a že brzy o něm uslyšíme. A skutečně se záhy ozvala vysilačka z ledové kry. Byl pak brzy zachráněn slavným ledoborcem Krasinem a ve zdraví se nám vrátil.

[...]

Ze sportu jsme pěstovali v sanatoriu hlavně tenis a plavání. Hlavními tenisovými borci byli dr. Fürst a paní Mula Hejdová, my ostatní, sekretářky kliniky sl. Szalatnayová a sl. Fricka Jedličková (profesorova neteř, později paní Fürstová) a dále lékaři kliniky jsme byli nováčci, ale přesto jsme si dobře zahráli.

Na plovárnu, tzv. Mejlíkárnou (podle nájemce plovárny), se chodilo korporativně. Chodily s námi i sestry Fricky Jedličkové Ada a Inka. Inka po jednom slunění náhle onemocněla a zemřela krvácením z mozkového nádoru, který se předtím nijak neprojevil.

Ze zimních sportů se pěstovaly lyže. Byl jsem několikrát v Krkonoších, jednou i na Hoříčkách. Bylo mezi námi několik vynikajících lyžařů. Já sám jsem však v tomto sportu jako i v jiných sportovních disciplínách zaměstnávajících dolní končetiny nevynikal, ačkoliv jsem se o to pokoušel. Již jako chlapec ve Vídni jsem chodil bruslit, kroužky se mi však dařily jen na levou nohu. Když mi bylo asi 16 let, byl jsem přinucen chodit se svou starší sestrou³³ do tanečních hodin – k paní Lind-Winkler na vídeňské Rathausstrasse. I to mi nešlo. Nadto to bylo prostředí, kde byly většinou již proti mně starší slečny, pro mne trapné. Jedině Poldinka Česaná se ke mně chovala shovívavě, ale nehezke slečny jménem Franci, stejně nešikovné jako já, jsem se nemohl zbavit. A stejně tomu bylo tak s lyžemi. I pozdější pokusy, když jsem jezdil se svými dětmi³⁴ do Krkonoš, končily nezdarem.

Při obědech a večerech se dále v sanatoriu pěstovala hra v šachy. Hlavními mými soupeři byli František Běhounek a Zdeněk Wagner,³⁵ pozdější primář v Liberci a posléze v Prčicích. Štěstí bylo střídavé. S mnohými členy osazenstva podolského sanatoria zůstal jsem i po svém odchodu na Vinohrady ve velmi srdečných stycích. Předně s rodinou Hejdovou. Ředitel Hejda sice brzy zemřel, ale s paní Mulou a dcerou Dašou jsme se však stále stýkali v Praze a v létě v Hoříčkách i v Potštejně, kde pobývaly. Přátelství s rodinou Fürstovou trvá dodnes, i když jsme se v době jeho [!] pobytu v Benešově vídali málo. Rovněž s Běhounkovými jsme se v Praze navštěvovali a velmi želíme Běhounkovy nedávné smrti.³⁶

33 Poláková sestra Milka byla o rok starší. Viz rukopis pamětí E. Poláka (ml.), s. 19.

34 E. Polák se 1939 oženil s Alžbětou Leontjevou, dcerou ruského emigranta, generála a carského diplomata (dle sdělení rodiny); 1940 se jim narodila dcera Marie, která vystudovala medicínu, a 1943 dcera Barbora, která studovala jazyky. Srv. rukopis pamětí E. Poláka (ml.), s. 419 a 427.

35 Zdeněk Wagner (nar. 1901). Viz *KčsL*, 1936, roč. 38, s. 119.

36 Zemřel 1. 1. 1973 během léčení v Karlových Varech.

Ze sanatorních lékařů se mi na Vinohradech svěřil dr. Pompl, který nás v Podolí svým humorem dovedl tak dobře bavit. Bohužel měl inoperabilní karcinom plic a zemřel na našem oddělení. Dr. Vosátko se stal praktikem na Vinohradech a svěřil mi svou ženu Štěpánku k operaci. Z gynekologů to byl hlavně doc. Tachečí [!] ³⁷ a prof. Lukáš ³⁸. Oba nedávno zemřeli. Dodnes nám zůstal věrný Mg. Havlík z podolské lékárny, později rovněž náš pacient, a jeho syn dr. Havlík. Se sl. Blankou, sekretářkou ředitele Hejdy, jsem se po letech znovu sešel jako stálou návštěvníci koncertů Heroldova klubu. ³⁹

Mukačevo⁴⁰

V době svého studia jsem se jednak pokusil o získání základní a chirurgické praxe, jednak jsem se snažil o samostatnou vědeckou činnost ve farmakologickém ústavě.

Chirurgickou praxi jsem chtěl získat na venkovské nemocnici a volba padla na Mukačevo. Povím proto o té pro mě tak šťastné době nejprve, protože začala hned po zkoušce z anatomie, tedy před 3. rokem mého studia, i když se mé dojížděky do Mukačeva protáhly až do let, kdy jsem byl již asistentem na II. chirurgické klinice.

To, že na mou chirurgickou hospitaci padla volba právě na Mukačevo, byla šťastná náhoda. Můj bratranec Jiří Polák působil tehdy v Habermannově [!] ministerstvu sociální práce [!] ⁴¹ a byl vyslán jako referent do Užhorodu. Tam se seznámil s ředitelem a chirurgickým primářem mukačevské nemocnice dr. Boh. Albertem, synovcem slavného Eduarda Alberta. ⁴² Viděl v něm pokrokového mladého chirurga a pro mě možnost brzy se

37 Rudolf Tachezy (1902–1972), od 1928 byl v sanatoriu jako lékař na II. gynekologicko-porodnické klinice, od 1929 jako asistent, habilitován 1937. Viz *BSPLF*, II, s. 327.

38 Josef Lukáš (1902–1975), od 1927 v sanatoriu jako externista II. gynekologicko-porodnické kliniky, od 1929 jako asistent, 1937 habilitován, 1947 profesor. Viz *BSPLF*, II, s. 151.

39 Klub pojmenován po Jiřím Heroldovi (1875–1934), slavném violistovi, houslistovi, houslaři a hudebním pedagogovi. Viz *TOMEŠ, J. ČBS*, I, s. 451. Heroldův klub byla společnost pro pěstování amatérské komorní hudby. E. Polák se ujal předsednictví klubu po smrti jeho předsedy profesora chirurgie Arnolda Jiráka (1887–1960). Viz rukopis paměti E. Poláka (ml.), s. 40–42.

40 Podkarpatská Rus se lišila od zbytku Československa počínaje přírodními podmínkami, přes národnostní skladbu obyvatelstva, kulturu, zvyky, až po civilizační úroveň. Měla samozřejmě i svá specifika zdravotní a zdravotnická. Nemocnice v Mukačevě byla původně nemocnicí obecní, zanedbatelného významu. Když ji po vzniku Československa opustili maďarští zaměstnanci, byla postátněna a svěřena do rukou dr. Bohuslavu Albertovi, který ze zanedbaného ústavu během krátké doby vytvořil spolu se svými spolupracovníky skutečné zdravotnické centrum celé Podkarpatské Rusi. (Více viz *MÁŠOVÁ, Hana. Českoslovenští lékaři na Podkarpatské Rusi. Sociálně lékařský sjezd v Mukačevě v roce 1922. Zdravotnické noviny*, 1999, roč. 48, č. 33, s. 11–12; *TÁŽ. Nemocniční otázka v meziválečném Československu*. Praha: Karolinum, 2005.) Polákova vzpomínka na studijní léta ve státní nemocnici v Mukačevě přibližuje jak podivuhodnou zemi, tak neobyčejné výkony československých lékařů, kteří se tam vydali pracovat.

41 Gustav Habrman (1864–1932), sociálně demokratický politik, 1918–1920 ministr školství a národní osvěty, 1921–1925 ministr sociální péče. Viz *TOMEŠ, J. ČBS*, I, s. 392.

42 Eduard Albert (1841–1900), profesor chirurgie, přednosta chirurgické kliniky v Innsbrucku a ve Vídni, překladatel, básník. O Bohuslavu Albertovi (1890–1952) viz *MÁŠOVÁ, Hana. Účelnost k vyšší humanitě – lékař a organizátor Bohuslav Albert. Dějiny věd a techniky* 1998, roč. 30, č. 1, s. 1–23.

chirurgicky uplatnit. Vyjednal mi tedy hospitalaci na letní prázdniny v r. 1921. Netušil jsem tehdy, že se stanu po více než 10 let mukačevské nemocnice věrným návštěvníkem.

První cestu do Mukačeva jsem tenkrát podnikl se svým otcem.⁴³ Ten jako vedoucí právník ministerstva spravedlnosti měl co činit po právní stránce s likvidací panství hraběte Schönborna,⁴⁴ bývalého maďarského magnáta, kterému patřila prakticky celá Podkarpatská Rus se svým velkým polním i lesním bohatstvím. Protože v nemocnici nebylo pro mne ubytování, byl mi pro tyto prázdniny přidělen byt, velmi primitivní, v Schönbornově „Kaštelu“ v městě Mukačevě. V prvních dnech svého pobytu jsem chodil s otcem a p. Schönbornem po jeho rozsáhlém panství. V paměti mi zůstal obrovský jeho rozsah, který předčil Schwarzenbergovy latifundie v jižních Čechách, a úžasně primitivní stav obyvatel, kteří na tomto panství pracovali. Při svých projížďkách jsme se také zastavili a přespali v loveckém zámečku Beregváru,⁴⁵ velmi krásném, položeném v lesích v horách. Bylo tam mnoho loveckých trofejí, ne ovšem tolik, jako např. na Konopišti. Schönborn zřejmě nebyl jako František Ferdinand jen vrahem zvěře, ale skutečným sportovním lovcem. Kance lovil prý tím způsobem, že si je nechal proti sobě hnát z kopce lesem a zabodával je dlouhým kopím. Dojem na mne učinilo i jezírko v zámeckém parku s průhlednou vodou, jehož dno bylo pokryto raky. Stačilo jich sítí vylovit několik k večeři.

Tyto projížďky, které trvaly jen 2–3 dny, mne trochu seznámily s problematikou tehdejší pozemkové reformy. Zdála se být nutná vzhledem k obrovskému majetku jednotlivce a zřejmě až nepředstavitelné bídě pracujících. Po hříchu se minula efektem. Obyvatelstvo, alespoň na Podkarpatské Rusi, žilo bídě po ní stejně jako před ní.

Otec se záhy vrátil do Prahy a já jsem se s přítelem Mentbergerem,⁴⁶ který se mnou sdílel tyto prázdniny, věnoval nadále pouze nemocnici.

Zámeček Beregvár sloužil později, když před 2. světovou válkou bylo Československo nuceno pod nátlakem Maďarů vyklidit Mukačevo, jako přechodná nemocnice pro evakuované pacienty před jejich odtransportováním do Polska, kudy se i mukačevští lékaři vrátili domů.

Mukačevo samo bylo velmi svérázné a lišilo se velmi od našich měst. Na prvý pohled překvapilo ohromné množství ortodoxních židů, kteří ve svých kaftanech a s pejzy tvořili většinu chodců na ulicích. Překvapilo nás taky, že to nebyli jen obchodníci, ale že prováděli všechna běžná řemesla a zaměstnání. O šábesu vyrukovali ve zvýšeném počtu se slavnostními „šebesdekly“, tj. černými klobouky s liščími ocasy, do ulic a svým způsobem velice živě diskutovali. Méně ortodoxní byla židovská inteligence, která znala znamenité židovské anekdoty, najmě praktický lékař dr. Rosenfeld,⁴⁷ častý návštěvník

43 Viz pozn. 23.

44 Karel Schönborn-Buchheim.

45 Beregvár – česky uváděn jako Berehovo, stejně jako město.

46 Josef Mentberger (nar. 1901), prom. 1925, 1935 městský a okresní lékař ve Střešovicích. Viz *KčsL*, 1936, s. 36.

47 Bernát Rosenfeld, prom. 1889 ve Vídni. Viz *ZRČR*, 1931, roč. 4, s. 640.

nemocnice. Náš vztah k židovskému obyvatelstvu byl velmi dobrý. Já sám byl opakovaně zván do jedné židovské rodiny, kde jsem si pochutnával na znamenitém segedínském guláši z vepřového masa. Měli velmi krásnou dceru Aranku (tj. zlatovlásku). Tu jsem při zpěvu Gounaudova Ave Maria doprovázel na klavír.

Do Mukačeva také zavítalo jednou židovské divadlo. Hrálo „Das Jiddische König Lear“. Byl to velký požitek.

Osazenstvo nemocnice bylo zajímavé. Primářem chirurgem a ředitelem nemocnice byl dr. Bohuslav Albert. Před první světovou válkou, kdy ještě neexistovala II. chirurgická klinika, byl soukromým asistentem prof. Rudolfa Jedličky a sanatorním lékařem v podolském sanatoriu. Poznal tam nejen znamenitou chirurgickou techniku Jedličkovu, ale prakticky všechny pražské operatéry; Kukulku,⁴⁸ Rubešku,⁴⁹ Přecechtěla⁵⁰ aj., takže si osvojil mnohé jejich zvyky, ale k samostatnému operování zde se však v této době téměř nedostal. Během první světové války působil v různých válečných chirurgických skupinách, hlavně tuším, že ve skupině Eiselsbergově,⁵¹ kde si osvojil mnoho z vídeňské chirurgické školy a kde velmi často samostatně pracoval. S touto erudicí získal primariát v Mukačevě, o nějž tehdy nebylo mnoho zájemců. Do své práce se vrhl s neobyčejným elánem, byl manuálně velmi zručným, v indikacích odvážným a o pacienty, většinou podkarpatské chudáky, velmi starostlivým. Ku své škodě byl velmi zaneprázdněn různými vedlejšími funkcemi, hlavně v Červeném kříži, v němž byl hlavním činitelem pro Podkarpatskou Rus, a tím ve stálém spojení s dr. Alicí Masarykovou.⁵² Nejednou jsme na operačním sále na něho umytí v rukavicích nekonečně dlouho čekali, než se ze všech funkcí uvolnil a přišel operovat. Toto mimochirurgické zaměstnání se mu stalo potud osudným, že se v chirurgii nedopracoval takových úspěchů, jaké by odpovídaly jeho nadání, zručnosti a pili. Odešel později z Mukačeva, vybudoval Bařovu nemocnici ve Zlíně, ale ani tam nebyl spokojen a věnoval se po druhé světové válce organizaci zdravotnictví. Své dílo bohužel nedokončil. Zemřel poměrně v mladých letech karcinomem plic. Já ho zastihl v době jeho největšího mladistvého elánu. Byl ke mně nesmírně hodný, mohl jsem při všem asistovat, naučil jsem se narkóze a záhy jsem pod jeho vedením provedl své první operace. Pamatuji se, jak pyšně jsem se po svém návratu do farmakologického ústavu po prázdninách chlubil svou první laparotomií. Byla to resekce torkvovaného omenta. Po odchodu dr. Alberta z mukačevské nemocnice jsem se s ním sešel vzácně. Za druhé světové války se přišel jednou ke mně do vinohradské nemocnice poradit stran operace své-

48 Otakar Kukula (1867–1925), profesor chirurgie, viz *BSPLF*, I, s. 293–294.

49 Václav Rubeška (1854–1933), profesor gynekologie a porodnictví, viz *BSPLF*, II, s. 107–108.

50 Antonín Přecechtěl (1885–1972), profesor otorinolaryngologie, viz *BSPLF*, II, s. 249–250.

51 Anton Freiherr von Eiselsberg (1860–1939), vídeňský profesor chirurgie. Viz VOSWINCKEL, Paul. *Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte*, III. Hildesheim – Zürich – New York: GergOlms Verlag, 2002, s. 363.

52 Alice Masaryková (1879–1966), dcera prezidenta T. G. Masaryka, 1919–1938 předsedkyně Československého červeného kříže. Viz TOMEŠ, J. *ČBS*, II, s. 348–349.

ho divertiklu močového měchýře. K operaci došlo však až později u prof. Bedrny⁵³ v Hradci Králové.

Složení chirurgických nemocných bylo v Mukačevě zcela jiné než v Praze. Chirurgické oddělení se nadto muselo zabývat i gynekologickými operacemi a porodnictvím, neboť speciální gynekologicko-porodnické oddělení tu neexistovalo. Udivilo mne, že tamní obyvatelstvo netrpělo skoro vůbec apendicitidou. Chorob žlučových bylo proti Praze také mizivě málo. Bylo však veliké množství kýl, gynekologických operací všeho druhu, neprůchodnosti střeva ap. Také operací na žaludku bylo málo. Teprve později, když jsem byl již na klinice a do Užhorodu jen zajížděl, jsem tam žaludeční chirurgii trochu pozvedl a bylo mi velkou radostí, když mi o mých sedmdesátinách prof. Fedinec,⁵⁴ pozdější primář mukačevské nemocnice, od tehdy operovaných vytízoval pozdravy. Albert sám se mnoho zajímal o chirurgickou léčbu tuberkulózy plicní i kloubní. Viděl jsem tam řadu resekcí kolenního kloubu pro špatně zhojený fungus, torakoplastiky pro tuberkulózu a gigantické dekostace pro specifické empyémy.

Rentgenologickou diagnostiku jsme si museli dělat sami; plicní ovládal dobře interní primář dr. Václav Pejše,⁵⁵ žaludeční, střevní a urologickou jsme znali velmi nedokonale, a proto jsme snad nedovedli indikovat dost nemocných k operaci. Teprve později, když oddělení vedl dr. Růžička,⁵⁶ i to se zlepšilo. Pamatuji se, jakou jsem měl radost, když se mi s tamním primitivním aparátem podařilo zhotovit první pyelogram. Je nesporné, že B. Albert přes tyto svízelné podmínky úroveň nemocnice velmi pozvedl. Předtím to byl spíše chorobinec pro chudé nemocné. Bohatí, hlavně židé, jezdili nechat se operovat do Budapešti, kde měl tehdejší chirurg Verebely⁵⁷ velké jméno. Byl tuším žákem vídeňské školy.

Aby se Albert svým dílem pochlubil svým západním kolegům, uspořádal v r. 1923 sociálně-lékařský sjezd v Mukačevě. Pověřil mě a kolegu Havaše, spolumedika,⁵⁸ organizací vlaku, který tam účastníky vezl. Podařilo se získat zvláštní rychlík asi o osmi vagoncích, dokonce se salonním vozem, který jsme z Prahy vypravili. Museli jsme ale ručit za rozsáhlý inventář, který nám zapůjčil Červený kříž laskavostí generála Haeringa,⁵⁹ tj. o příkrývky, nádobí apod.

53 Jan Bedrna (1897–1956), profesor chirurgie, zakladatel československé kardiologie a Lékařské fakulty v Hradci Králové. Viz TOMEŠ, J. *ČBS*, I, s. 67.

54 Dnes akademik v SSSR [Polákova poznámka pod čarou]. Alexandr Fedinec (1897–1987), prom. 1924, chirurg; čestný člen Československé lékařské společnosti J. E. Purkyně. Srv. *KčsL*, 1936, roč. 38, s. 304.

55 Václav Pejše (1891–1969), 1923 jmenován primářem interního oddělení, po odchodu B. Alberta ředitelem nemocnice v Mukačevu, po 1939 působil ve Zlíně a po válce v Ostravě-Zábřehu.

56 Alois Růžička (nar. 1887), prom. 1912. Viz *KčsL*, 1936, roč. 38, s. 305.

57 Tibor von Verebely (1875–1941), 1914 prof. chirurgie. Viz FISCHER, Isidor. *Biographisches Lexikon*, II. Berlin – Wien: Urban & Schwarzenberg, 1933, s. 1613–1614.

58 Jiří Havaš (1904–1973), odborný lékař ženských nemocí a porodnictví, asistent LF UK. Viz *BSPLF*, I, s. 212.

59 Vladimír Haering (1882–1942), generál zdravotní služby. Viz TOMEŠ, J. *ČBS*, I, s. 394–395.

Účast byla veliká. Pouze v Praze byl malý zájem. V Žilině přistoupil prof. Kostlivý⁶⁰ a prof. Kadlický,⁶¹ v Košicích primář Stuchlík.⁶² Zpáteční cestu jsem při láhvi slivovice strávil velmi mile s doc. Herfortem,⁶³ tehdejším ředitelem Vincentina.⁶⁴ Odborný program v nemocnici i v nalezinci (vedeném dr. Frantálem⁶⁵), byl velmi zdařilý a společenský program nás zavedl v témže luxusním vlaku až na rumunskou hranici, do solných dolů v Akna Slatině a do Jasiny.

Po odchodu primáře Alberta do Zlína stal se vedoucím chirurgického oddělení dr. Alois Růžička. Byl původně vojenským lékařem, po válce se zřekl vojny a vstoupil jako sekundář do mukačevské nemocnice. Byl znamenitým všestranným chirurgem a výborným porodníkem. Mnoho jsem se od něho naučil a velmi intimně s ním spřátelil. Mé pozdější návštěvy v nemocnici platily hlavně jemu a i v pozdějších letech, kdy jsem působil ve vinohradské nemocnici, mě každoročně navštívil. Před 2. světovou válkou, když musel evakuovat nemocnici, dostal se přes Polsko do Moravské Ostravy, kde se stal šéfem porodnického oddělení a kde ve věku přes 80 roků zemřel pro hypertrofii (nebo nádor?) prostaty.

Jeho nástupcem se v mukačevské nemocnici později stal doc. Fedinec, rodilý Podkarpatorus a žák Kostlivého. Po 2. světové válce, když Podkarpatská Rus připadla Sovětskému svazu a byla zřízena univerzita v Užhorodě, převzal tamější chirurgickou katedru. Jsem s ním, jakož i všichni jeho kolegové ze Slovenska, dodnes ve velmi přátelském styku.

Na způsob chirurgické práce v Mukačevu vzpomínám dnes s velmi smíšenými pocity. Vybavení nemocnice bylo velmi primitivní. Např. nástroje se vyvažovaly na malých železných kamnech, umístěných v malé místnosti vedle operačního sálu, který nadto byl orientován na jih, takže teplota na sále byla někdy téměř nesnesitelná. Často jsme museli operovat bez rukavic a myli si ruce dlouho karbolovým mýdlem a jodalkoholem. Přesto byla asepsa znamenitá. Narkotizovalo se éterem a chloroformem pomocí otevřené Schimmelbuschovy masky. Nepřispívalo to k atmosféře na operačním sále. Narkotizérem byl obyčejně nedostatečně erudovaný sekundář, nebo i sestra (tehdy ještě nediplomovaná). Operačním zřízencem byl Jáhoš, Podkarpatorus. Byl sice milý, ale naprosto primitivní. Vše to bylo příčinou nervozity operační skupiny a při operacích se často nadávalo a křičelo. I to jsem si nemohl hned v Praze odvyknout a teprve, když jsem se někde dočetl, že je to známkou nejistoty operátéra, zavedl jsem při operacích naprostý klid.

60 Stanislav Kostlivý (1877–1946), profesor chirurgie a zakladatel LF Univerzity Komenského v Bratislavě, viz *BSPLF*, I, s. 279–280.

61 Roman Kadlický (1879–1948), profesor očního lékařství, viz *BSPLF*, I, s. 258–259.

62 Jaroslav Stuchlík (1840–1967), primář nervového a psychiatrického oddělení Státní nemocnice v Košicích, profesor psychiatrie, blíže o něm BORECKÝ, Vladimír. *Jaroslav Stuchlík: Neofatické polyglotie psychotiků*. Praha: Triton, 2006.

63 Karel Herfort (1871–1940), profesor psychopatologie dětského věku. Viz *BSPLF*, I, s. 216–217.

64 Vincentium – ústav pečující o chudé, opuštěné, postižené a nevyčísitelně nemocné. K. Herfort stál ve skutečnosti v čele Ernestina, ústavu pro slabomyslné.

65 Josef Frantál (1892–1961), prom. 1916, odborný dětský lékař. Viz *KčsL*, 1936, roč. 38, s. 304.

Přes všechny tyto nedostatky byly výsledky našich operovaných celkem velmi dobré. Jen s některými indikacemi byla někdy potíž. Např. s neprůchodností střevní. Pacienti přicházeli zpravidla pozdě, výkony bývaly zbytečně radikální a mortalita veliká. Mám v živé paměti případ volvulu esovitě kličky, který jsem ještě jako medik v nepřítomnosti primáře operoval a který se k mé veliké radosti uzdravil. Naopak se živě pamatují na nemocnou s nádorem střeva, kterou operoval tamější sekundář. Když nejvíce postižený úsek tenkého střeva resekoval, zjistil, že pahýly nejsou dobře živeny, a tak resekoval po částech stále dál, až zbyl pouze malý úsek proximálního jejunu a distálního sigmoidea, jež tvořily přímou trubici shora až dolů. Kupodivu přežila nemocná tento neindikovaný výkon asi 14 dnů.

Pamatuji se i dobře na svou první prostatektomii. Týkala se starého židovského nemocného. Ještě dnes mi zní v uších jeho klasické jiddisch, jako: „Jach bin pischedruch“⁶⁶ apod. Uzdravil se.

Unikátním případem byl nemocný cikánské národnosti, který se dostavil do nemocnice s podřezaným krkem. Řeznou ranou byla napříč prořata průdušnice v celém rozsahu těsně pod hrtanem a také přední stěna hltanu. Ku podivu velké cévy nebyly zasaženy. Albert sešil průdušnici dráty, sešil i přední stěnu hltanu, a aby zabezpečil tento steh, provedl pod stehem průdušnice tracheostomii⁶⁷ a ještě pro možnost bezpečné výživy i gastrostomii.⁶⁸ Nemocný uprchl v noci po operaci oknem z prvního patra a zmizel. Pokládali jsme ho za ztraceného. K našemu překvapení přišel asi za 10 dnů pěšky do nemocnice. Obě trubičky, tracheostomickou a gastrostomickou, si doma vytáhl a obě rány, na krku i břiše, byly bezvadně zhojeny.

Podobnou vitalitou; prof. Zahradníček⁶⁹ to nazýval „chirurgickým charakterem“, se však nevyznačovali jen cikáni, ale i horalé z Jasíny. Byli to vysocí, štíhlí muži, kteří odmítali jakýkoliv způsob znecitlivění. Pamatuji, jak jsme takto i někdy operovali kýly, aniž by nemocný sebe méně bolestně reagoval.

Unikátním v mých vzpomínkách byl případ, který zde uvádím jako poslední. Jednalo se o ženu asi padesátiletou s ohromným břichem. Narkózu dával internista. Byla velmi špatná. Když jsme otevřeli břicho, vyprázdnilo se velké množství gelatinosních hmot. Pramenily z perforované mukokely apendixu, který jsme odstranili. Nemocná se zhojila, a protože šlo o případ mimořádný, publikoval jsem jej hned po svém návratu do Prahy jako „pseudomyxom peritonea“.⁷⁰ Případ však měl dohru. Operace byla provedena v létě. Po Vánocích téhož roku (byl jsem již tehdy asistentem na II. chirurgické klinice) mě náhle v důležité věci volal dr. Růžička do Mukačeva. Jel jsem nejbližším nočním rychlíkem. Stalo se toto: Při shonu při tak velké operaci a špatné narkóze jsme zapomněli v dutině břišní peán. Nepůsobil zpočátku potíže. Až po několika měsících

66 Jach bin pischedruch = jsem močopudný [Polákova poznámka pod čarou].

67 Tracheotomie = vyústění průdušnice navenek [Polákova poznámka pod čarou].

68 Gastrostomie = protěti žaludeční stěny a vyvedení [Polákova poznámka pod čarou].

69 Jan Zahradníček (1882–1958), profesor chirurgie a ortopedie. Viz *BSPLF*, II, s. 373.

70 POLÁK, Emerich. Peritoneální pseudomyxom. *Časopis lékařů českých*, 1931, roč. 70, s. 8–9.

si jeden z jeho hrotů proležel otvor v lopatě kosti kyčelní a pronikl v krajině hýžd'ové kůži navenek. I to proběhlo bez vážných příznaků. Nemocná se s touto věcí obrátila na místní porodní bábu, která vyčnívající hrot nástroje upilovala a přišla s ním k nám jakožto s „corpus delicti“ a s nemocnou do nemocnice. Když jsem tam dojel, bylo již k operaci vše připraveno, provedli jsme novou laparotomií a zbytek nástroje odstranili. Nemocná se zhojila, porodní bába, která si vzala na pomoc tamního advokáta, však hrozila žalobou. Vše se upravilo nakonec tak, že tamější domorodá bába jakýmsi zařikáním přiměla nemocnou k smíru, když jsme za ni uhradili nemocenské. Smír potvrdila místo podpisem třemi křížky.

Tolik jen jako několik ukázek ze své [!] chirurgické činnosti v Mukačevě. Samozřejmě, že jsem musel působit i na interně a velmi rád vzpomínám na primáře dr. Václava Pejšeho, výborného internistu a přelaskavého učitele. Naučil mne vlastně základem praktické medicíny. Pocvičil jsem se v intravenózních injekcích, hlavně Salvarsanových, zavedl jsem tehdy i intravenózní infúze – před tím byly dávány výhradně podkožně – a naučil jsem se i základním laboratorním metodám. Z interních nemocných jsem viděl takové, s jakými jsem později už nepřišel do styku: např. tetanus – (podařilo se nám dokonce několik případů vyléčit pomocí chloralhydrátových klyzmat, séra a magnesia), antrax, břišní i skvrnitý tyf, variolu apod.

Mimo chirurgických operací byli jsme nuceni ošetřovat i gynekologické pacientky a dobře jsme zvládli všechny běžné gynekologické výkony. Nepamatuji se tu na podrobnosti, pouze jedna, dnes humorná epizoda mi utkvěla v paměti. Šlo o ženu kolem čtyřiceti let se zle poničenou hrází po častých porodech. Provedli jsme krásnou perineoplastiku, takže dno pánevní a genitál vypadaly skoro jako u mladé dívky. Byli jsme na výsledek hrdí, a tím větší bylo naše zklamání, když krátce po propuštění z nemocnice se objevila se svým „báčím“, který rozhořčeně prohlásil: „Když jste si ji tak pěkně spravili, tak si ji teď můžete sami.“ Uklidnili a poučili jsme ho, více nepřišel, a tak se asi během času s novými poměry spřátelil.

Na laboratoři jsme měli velmi laškovnou sestru Věru, která mimo jiné prováděla reakce Bordet-Wassermannovy. Když měla na některého z lékařů vztek, a on si nebyl stoprocentně jistý a dal si vyšetřit vlastní krev, napsala mu pozitivní B.W.R. Bylo z toho někdy mnoho smutku a rozčilení, než tento nepřijemný a trochu ostrý žertík byl objeven.

Ze sekundářů působili tehdy v Mukačevě dr. Gregor⁷¹ a dr. Starosta,⁷² později zubní lékař v Praze, dr. Zinger,⁷³ později internista v Praze, dr. Meisels,⁷⁴ dr. Kohn,⁷⁵ později obvodní lékař ve Voticích, dr. Boháček,⁷⁶ který odešel do Zlína spolu s rozvázným dr.

71 Bedřich Gregor (nar. 1894), prom. 1919, zubař, viz *KčsL*, 1936, roč. 38, s. 21.

72 Starosta: není zřejmé, zda Rudolf či Alexandr, srv. *KčsL*, 1936, roč. 38, s. 29.

73 Dezider (Dezso) Zinger, prom. 1921, viz *KčsL*, 1936, roč. 38, s. 329.

74 Ladislav Meisels (nar. 1899), prom. 1925, viz *KčsL*, 1936, roč. 38, s. 305.

75 Hugo Kohn (1901–1972), prom. 1924, lékař ve Voticích, viz *KčsL*, 1936, roč. 38, s. 84.

76 Miloslav Boháček (nar. 1897), prom. 1924, lékař ve Zlíně, viz *KčsL*, 1936, roč. 38, s. 217.

Purkrábkem. Později tam byl dr. Rýdl⁷⁷ (švagr doc. Tachezyho), praktický lékař v Říčanech, dr. Hofmeister,⁷⁸ později psychiatr v Praze aj. Se všemi jsem zůstal v trvalých přátelských stycích.

V mých prvých začátcích mě mnohému naučila tamější sestra Mája,⁷⁹ bývalá Jedličkova instrumentářka, kterou si Albert při svém nástupu vzal sebou do Mukačeva. Naučila mě instrumentovat, dělat chirurgické uzle, cévkovat a mnohým praktickým věcem. Provdala se později za docenta Klímu, koleniologa,⁸⁰ a dodnes se s ní rád stýkám. Po svém ovdovění se vrátila k zdravotnictví a jako pětadesátiletá dáma působí na středisku v Břevnově.

I po společenské stránce byl život v Mukačevě hezký. Osazenstvo nemocnice drželo pohromadě. Několik domorodých zaměstnanců nemocnice vlastnilo v blízkém okolí města vinice, kam jsme v neděli chodili na rekreaci. V řece Latorice bylo příjemné koupání. V nemocnici byl později zřízen i tenisový court, kde se pod vedením primáře Pejšeho mnoho hrálo. Administrativní ředitel nemocnice p. Velík všemu tomu velmi přál. Odešel později jako ředitel do pražské všeobecné nemocnice.

V blízkém okolí nemocnice byly i lesy, místy s močály. Žily tam i želvy. Uprostřed byla oblíbená hospoda, véřeš krčma, jejíž židovský hospodský připravoval znamenitě kuřata na paprice a podával k nim dobré víno. Jednou jsme se tam v neděli vypravili a zůstali až do tmy. Pro přítomné dámy přijelo objednané auto, my muži „rytíři“ jsme ale šli pěšky v povznesené náladě, zpívající různé písně, jako Silnice bílá přede mnou, apod. Cesta byla asi 15 km dlouhá (byla nezapomenutelně dlouhá), silnice úplně rovná, měsíček překrásně svítal a na jejím konci zářilo světlo od železničních závor.

Při jedné podobné toulce jsme našli v křoví odložené děcko. Vzali jsme ho do nemocnice, a když se nikdo o něj nehlásil, pokřtili jsme ho jménem „Krištof Kolumbus“. Byl jsem mu kmotrem. Pak jsme ho předali do dětského domova, výborně vedeného primářem Frantálem. Jsem zvědav, zda se s tímto kmotřencem někdy sejdu?

Mé dojížděčky do mukačevské nemocnice ale přestaly, když jsem na klinice začal pracovat na své habilitaci. Dodnes vzpomínám na Mukačevo rád, jako na šťastnou dobu svého života. Tam jsem si skutečně zamiloval chirurgii a mým vrocím přáním bylo získat jednu ústav, kde bych mohl hodně operovat. Toto přání se v plné míře vyplnilo.

[...]

Má činnost v mukačevské nemocnici se odehrávala o letních prázdninách a během roku vždy tehdy, jakmile byl alespoň týden volný. Trvala více než 10 let. Mohl jsem tam

77 Jan Rýdl (1893–1946), prom. 1921, říčanský lékař a předseda Místního národního výboru Říčany po 2. světové válce, srv. *KčsL* 1936, s. 99.

78 Karel Hofmeister (nar. 1895), prom. 1920, lékař v Praze, viz *KčsL* 1936, s. 149.

79 Marie Neumannová.

80 Jiří Václav Klíma (1874–1948), docent pedagogiky na Univerzitě Karlově v Praze, překladatel. M. Neumannová byla jeho druhou manželkou, oženil se s ní 1924. Viz BÍLEK, Karol. *Jiří Václav Klíma (1874–1948): literární pozůstalost*, Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1976.

daleko více operovat než na klinice, kde bylo málo nemocných a mnoho po operacích toužících adeptů chirurgie. Po rutinní strážce jsem tam získal velmi solidní základ.

Recenzovali

PhDr. Marek Ďurčanský, Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy
PhDr. Helena Kokešová, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. í.

Resumé

From the memoirs of the notable surgeon Professor Emerich Polák

Professor Emerich Polák (27. 5. 1901 – 27. 8. 1980) was one of the most prominent Czechoslovak surgeons. In 1970s he started to write his memoirs and prepared them for publication, but they stayed in manuscript. The text of 428 pages was preserved in a few copies. It includes a lot of information about development of the surgery in the first half of the 20th century, and much about cultural and social life of that time. The two parts, that were chosen for publication in this magazine, describe the years Emerich Polák spent at the 2nd surgery clinic in the sanatorium in Podolí (Prague) and his ten years in the hospital in Mukačevo, where he worked in the summer seasons since 1921.

Translated by Hana Mášová.

E. Polák

Pražské sanatorium – v době 1. světové války

Sanatorium po 1. světové válce

Podolské sanatorium

Elektronická spisová služba v AV ČR

Zavádění elektronické spisové služby (dále: ESS) staví před archiváře zcela nové úkoly. Vzhledem k tomu, že výhledově bude většina úředních dokumentů v elektronické podobě, musí archiváři zásadně změnit dosavadní způsob práce. Počítá se s tím, že s výstavbou digitálního archivu při Národním archivu se elektronické dokumenty budou ukládat zde se zachováním jejich provenience. Pracovníci jednotlivých archivů tak budou archivní fondy pořádat elektronicky prostřednictvím dálkového přístupu.

Nezbytným předstupněm trvalého uložení a řádného zabezpečení dokumentů je zvládnutí zavedení ESS. Minulé dva roky přinesly z tohoto hlediska v archivnictví a spisové službě řadu převratných změn, neboť byly naplněny dlouhodobé snahy o elektronizaci spisové služby nejen v oblasti státní a veřejné správy, ale i u jiných subjektů v ČR.

Na počátku těchto snah byl *zákon č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů*, kterým se spustil provoz datových schránek s účinností od 1. 7. 2009. Datové schránky nahradily klasický způsob doručování úředních dokumentů mezi orgány veřejné správy, právníckými a fyzickými osobami. Pracoviště AV ČR sice jako právnícké osoby datovou schránku ze zákona mít nemusí, ale požadavky Grantové agentury ČR vedly k jejímu zřízení. V roce 2009 byly přijaty další zákonné normy a předpisy vztahující se k ESS. Za zásadní lze považovat *zákon č. 499/2009 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů pod číslem 190/2009 Sb.*; na který navázaly celkem 4 vyhlášky.¹

Další normou důležitou pro fungování systému ESS je *Národní standard pro elektronické systémy spisové služby* (9. 7. 2009). Stanovením základních požadavků na funkce těchto systémů vytváří sjednocující parametry pro výkon spisové služby vztahující se k dokumentům v digitální podobě. Vychází z evropské specifikace *Modelové požadavky pro správu dokumentů v digitální podobě* (Model requirements for the management of electronic records), využívá ovšem možnosti transpozice požadavků do příslušných národních prostředí.

Novelizovaný zákon č. 499/2004 Sb. znamenal průlom v otázce vedení ESS a správy digitálních dokumentů. Paragraf 63 odst. 1 tohoto zákona stanovil, že veřejné výzkumné instituce a právnícké osoby zřízené státem (vedle dalších původců) jsou povinny vyko-

1 Vyhláška č. 191/2009 Sb., o podrobnostech výkonu spisové služby, Vyhláška č. 192/2009 Sb., kterou se mění Vyhláška č. 645/2004 Sb., Vyhláška č. 193/2009 Sb., o stanovení podrobností provádění autorizované konverze dokumentů (všechny tři z 5. 7. 2009), a Vyhláška č. 194/2009 Sb., o stanovení podrobností užívání a provozování informačního systému datových schránek (8. 7. 2009).

návat spisovou službu v elektronické podobě, a to v elektronických systémech spisové služby.

Podle paragrafu 63 odst. 4 museli mít výše uvedení původci zavedenou od 1. 1. 2010 elektronickou evidenci v elektronickém systému spisové služby a od 1. 7. 2010 spisovou službu v tzv. plném rozsahu, tzn. zajištěn plný oběh dokumentů v rámci elektronického systému spisové služby.

Přípravným pracím pro řádnou implementaci ESS v AV ČR se věnovali v rámci pracovní skupiny pověřeni pracovníci Kanceláře AV ČR (dále: KAV ČR), vědeckého útvaru Archiv AV Masarykova ústavu a Archivu AV ČR (dále: A AV ČR; PhDr. Daniela Brádrlová, Ph.D., a PhDr. Jan Hálek) a Střediska společných činností AV ČR. Tato skupina zahájila svou činnost na počátku února 2009.

V první fázi se řešila otázka požadavků na budoucí vybraný systém ESS. Pracovníci Oddělení institucionálních fondů od r. 1952 Archivu AV ČR proto zahájili sondáž mezi odborníky z archivní veřejnosti. V souladu s usneseními pracovní skupiny prováděli na všech pracovištích AV ČR tzv. dotazníkovou akci (koordinátorka Mgr. Vlasta Mádlová), jejímž cílem bylo zjistit počet zapisovacích míst, počet čísel jednacích a způsob oběhu dokumentů.

V poslední čtvrtině roku 2009 zvolily A AV ČR a KAV ČR řešení prostřednictvím aplikace *open-source*, *spisová služba*, kterou vyvinula firma OSS Alliance – Společnost pro výzkum a podporu Open-Source, občanské sdružení při Fakultě jaderné a fyzikálně inženýrské Českého vysokého učení technického. Pracovištím AV ČR bylo dáno na výběr, zda chtějí používat výše uvedenou aplikaci, nebo zvolí vlastní řešení. Až na jednu výjimku přistoupila všechna pracoviště na řešení *open-source*. Tento projekt je společnou aktivitou organizace OSS Alliance a Ministerstva vnitra ČR. Další úpravy a rozvoj aplikace se zaměřují na rozšiřování funkcionalit souvisejících s výkonem spisové služby v elektronické podobě dle zákona, včetně implementace Národního standardu.

Cílem projektu je poskytnout veřejné a státní správě, městům, obcím, archivům a dalším institucím v ČR kvalitní otevřený nástroj pro snadnější zajištění zákonných povinností. Jedná se také o první podobný projekt v ČR. Aplikace je rozšiřována pod licencí EUPL a za její používání se neplatí žádné poplatky. Výhodou je skutečnost, že uživatelé si mohou program dále upravovat podle svých potřeb a napojit na vlastní IT strukturu.

Pro další vývoj aplikace byla na MV ČR při odboru rozvoje projektů a služeb e-Governmentu zřízena pracovní skupina, jejímiž členy jsou zástupci Odboru archivní správy a spisové služby MV ČR, Národního archivu, archivů oblastních a dalších. Za A AV ČR jsou jejími členy PhDr. Daniela Brádrlová, Ph.D., a PhDr. Jan Hálek.

Archiv AV ČR rozeslal 18. 12. 2009 prostřednictvím firmy Linworx (správce IT sítě MÚA AV ČR) aplikaci spisové služby, která splňovala požadavky novelizovaného zákona č. 499/2004 Sb. na vedení elektronické evidence. Pracovníci Oddělení institucionálních fondů od r. 1952 A AV ČR usnadnili sekretářkám ústavů AV ČR práci tím, že do aplikace před jejím rozesláním implantovali spisový plán ústavů AV ČR a KAV ČR. Bezprostředně poté zorganizovali osm školení pro sekretářky ústavů a čtyři pro pra-

covníky zodpovědné za vedení spisové služby v rámci KAV ČR (J. Hálek, V. Mádlová, D. Brádlarová). Zájem o školení projeví i někteří IT technici a zástupci managementu ústavů AV ČR.

Poté oddělení zahájilo druhou etapu, která spočívala v poskytování osobních konzultací při spuštění a používání aplikace open-source (koordinátorka Mgr. Vlasta Mádlová). Pracovníci A AV ČR postupně navštěvovali jednotlivé ústavy AV ČR včetně jejich detašovaných pracovišť, kde při konzultacích pomáhali nejen s praktickým používáním aplikace a proškolovali další zaměstnance ústavů, ale rovněž na základě struktury konkrétních ústavů řešili nejvhodnější rozvržení systému a pomáhali optimalizovat požadavky pro každý ústav.

K 21. 5. 2010 se uskutečnilo celkem 81 osobních návštěv ústavů a 27 konzultací v odborech KAV ČR. Pracovníci A AV ČR rovněž řešili množství e-mailových a telefonických dotazů. V jednotlivých odborech byla v průběhu února aplikace spisové služby používána ve zkušebním režimu a od 1. 3. 2010 nahradila v „ostrém provozu“ doposud vedené klasické papírové podací deníky. K 30. 6. 2010 je ve většině ústavů používána aplikace v „ostré verzi“.

Během krátké doby vyvstaly z praktického používání také podněty pro zlepšení funkčnosti aplikace, které jsou ihned delegovány pracovní skupině při MV ČR. V současné době má OSS Alliance již připravenou betaverzi 3, která splňuje požadavky na elektronickou spisovou službu v tzv. plném rozsahu.

Daniela Brádlarová

SPISOVÁ SLUŽBA - Úvod Jednatel: Mgr. Vlasta Mádlová (podatelství 01-426) / Odesílatel

Dokument s číselným vyznačením "MUA-33/SEK/010" byl upraven:

Aktualizovat | Nový dokument | Seznam | Vyhledat | Upravit | Zobrazit | Přiložit | Spustit | Zkontrolovat schránku

Rychlé filtry: Rozepsané | Vyzřezání | Vyzřezání | Pouze vlastní | Má kněžský (nem pracovní)

Přehled dokumentů

Č. jednací Spis. značka	Dátum:	Věk - Odesílatel	Objem	Přídatelný	Zpracováno	Libra	Vyzřezáno
MUA-121-01-KN-2010	7.5.2010 vlastní	[31] Nové inventáře fondů uspořádaných v roce 2009 Dobor archávní správy a spisové služby MV ČR, Mladý Hrozenkov 133, 166 21 Praha 6	01-001	Mgr. Vlasta Mádlová		30	
MUA-128-01-KN-2010	7.5.2010 přiloženo	[28] Žádost o povolení k uvolnění do neuspořádané části fondu Historického ústavu ČSAV PhDr. Daniela Brádnárová, Ploč...	01-001	Mgr. Vlasta Mádlová		30	
MUA-127-01-KN-2010	7.5.2010 přiloženo EP	[26] Žádost o vyhlášení archivního materiálu z fondu ČAVU Vlasta MADLOVÁ (madlovav@msa.sas.cz)	01-001	Mgr. Vlasta Mádlová		30	
MUA-126-01-KN-2010	7.5.2010 vlastní	[25] Výroční zpráva Archivu AV ČR za rok 2009 Dobor archávní správy a spisové služby MV ČR, Mladý Hrozenkov 133, 166 21 Praha 6	01-001	Mgr. Vlasta Mádlová		30	
MUA-130-01-KN-2010	7.5.2010 přiloženo	[30] Zpráva o zřízení nového organizačního řádu pracoviště Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Na Příkopě 26, 11000 Praha 1	01-001	Mgr. Vlasta Mádlová		30	8.5.2010
MUA-129-01-KN-2010	6.5.2010 přiloženo	[29] Spisový a skartační řád a plán ARU AV ČR Archaeologický ústav AV ČR, v. v. i., Letenská 4, 118 01 Praha 1	01-001	Mgr. Vlasta Mádlová		30	7.5.2010
MUA-125-01-KN-2010	7.5.2010 přiloženo	[24] Skartační nález převzetí sekretariátu nastava Ústav genetiky AV ČR, v. v. i., Štrobárova 1702, 70000 Ostrava-Poruba	01-001	Mgr. Vlasta Mádlová		30	7.5.2010
MUA-124-01-KN-2010	7.5.2010 vlastní	[23] Protokol o provedení spisové kvalifiky v Masarykově ústavu a Archivu AV ČR, v. v. i. Křišťálová ulice KAV, Náměstí 3, Praha 1	01-001	Mgr. Vlasta Mádlová		30	

«<<» stránka 1 z 112 »>>>

Barvení záznamů dokumentů:

- záznam neprovedený dokument, který obsahuje, který je vloženo, ale ještě není přešlá poselství
- záznam dokument, který je v podobě: a) celá na své vyřezání
- dokument, který byl přešlá organizační jednotka (nebo jiná je na úroveň úroveň), který obsahuje různé přímé (nebo jiné)
- dokument číselní na vyřezání
- dokument z prouhu řádu, vyzřezání (zazn. byla přešlá úroveň, ale ještě není vyřezání dokument vyzřezání)
- vyřezání dokumentu
- dokument z prouhu skartační řádu

OSS Spisová služba v.1.0
18. října 2010 na stránce 01-426/01-1

Úvodní obrazovka aplikace open-source, elektronická spisová služba.

SPISOVÁ SLUŽBA - Nový dokument Jednatel: Mgr. Vlasta Mádlová (podatelství 01-426) / Odesílatel

Příchozí: Vlastní

Číslo jednací: MUA-124/01-KN/2010 Spisová značka: Vyhledat Přiložit

JID: OSS.MUA.ESS.520

Datum doručení/vzniku: 7.5.2010 Datovou schránkou/E-podatelnou:

Odesílatel/adresář: Archeologický ústav AV ČR, v. v. i. Vyhledat Přiložit

Typ odesílatel/adresář: nespecifikačně

Datová schránka: Ověřit datovou schránku

Email:

Ulice: Letenská č. p. č. o.

Město: Praha 1

PSČ: 118 01

Č. jednací odesílatele: ARU-7342/SEKR/2010 Počet listů: Počet listů příloh: Počet příloh: Druh:

Shrnutí obsahu (Věk): Skartační nález: Libra k vyřezání:

Poznamenka:

Spojit s dokumentem:

Předání: Kam/Věk: Oddělení institucionálních fondů pro rok 1993 Dne: 7.5.2010

Poznamenka o předání: Dr. Brádnárová

Odesílatel:

Den odesání:

Vyřezání:

Způsob:

Datum vyřezání: Počet listů: Počet listů příloh: Počet příloh: Druh:

Spisový znak:

Výzvěra skartační znak:

Skartační znak: Skartační libra:

Uložení anglicky:

Poznamenka o vyřezání:

Záznam o vyřezání ve skartačním řádu:

Pouze učit | Uložit a předat | Znovu

Formulář pro zápis v aplikaci open-source, elektronická spisová služba.

Zdeněk Šolle. Výběrová bibliografie 1947–2009

V prvním čísle *Prací z dějin Akademie věd*, roč. 1, jsme uveřejnili krátkou vzpomínku na Z. Šolleho a přislíbili publikování jeho výběrové bibliografie. Při jejím sestavování byly využity následující zdroje.

Excerpovaná periodika

ČČH, 1990–2008, roč. 88–106

ČsČH, 1953–1989, roč. 1–37

ĐaS, 1959–1969, roč. 1–11

Historica, 1959–1990, sv. 1–30

Nová mysl, 1947–1970, roč. 1–24

PD KSCČ, 1957–1960, sv. 1–12

PD KSCČ, 1961–1967, roč. 1–7

Revue dějin socialismu, 1968–1970, roč. 8–10 PD KSCČ

StR, 1962–2007–2008, sv. 1–37–38

Tvorba, 1949–1962, roč. 18–27

Excerpované bibliografie

Bibliografie československé historie za rok 1955–1965 (vyd. HiÚ ČSAV, od r. 1965 ÚČsSD ČSAV)

Bibliografie dějin Československa za rok 1971–1977 (vyd. ÚČsSD ČSAV)

Bibliografie dějin Československa za léta 1980–1981 (HiÚ AV ČR)

Bibliografie dějin českých zemí 1990–2008 (CD – příloha Bibliografie dějin českých zemí 2001, vyd. HiÚ AV ČR)

Bibliografie českých / československých dějin 1918–2004. Výběr knih, sborníků a článků vydaných v letech 1990–2004 (vyd. ÚSD AV ČR)

Bibliografie československého archivnictví 1957–1966 (vyd. AS MV ČSR)

Bibliografie českého archivnictví 1967–1976 (vyd. AS MV ČR)

Excerpované bibliografické databáze a katalogy

Bibliografické databáze HiÚ AV ČR (BIBLIO – Literatura od roku 1990; BDCZ1 – Rejstříky Českého časopisu historického): <http://biblio.hiu.cas.cz/>

Katalogy a databáze Národní knihovny ČR (ANL – Články v českých časopisech, novinách a sbornících; ČNB – Česká národní bibliografie; SKC – Souborný katalog ČR): <http://sigma.nkp.cz>

Evidence publikační činnosti v AV ČR (IPAC2-AV ČR): <http://www.library.sk>

Archiv Akademie věd ČR, osobní fond Zdeněk Šolle
Životopisný materiál – vlastní bibliografie.

Užívané zkratky

AN SSSR – Akademijská akademie věd SSSR

AS MV – Archivní správa Ministerstva vnitra

AV ČR – Akademie věd České republiky

Čas – Čas. Časopis Masarykova demokratického hnutí

ČČH – Český časopis historický

ČMM – Časopis Matice moravské

ČNM – Časopis Národního muzea

ČSAV – Československá akademie věd

ČsČH – Československý časopis historický

DVT – Dějiny věd a techniky

ĐaS – Dějiny a současnost

HaV – Historie a vojenství

HiÚ ČSAV (AV ČR) – Historický ústav Československé akademie věd
(Akademie věd České republiky)

JSH – Jihočeský sborník historický

MVP – Muzejní a vlastivědná práce

NČSAV – Nakladatelství Československé akademie věd

NPL – Nakladatelství politické literatury

NTM – Národní technické muzeum

PD KSČ – Příspěvky k dějinám KSČ

ROH – revoluční odborové hnutí

SAV – Slovenská akademie věd

SNPL – Státní nakladatelství politické literatury

StR – Studie o rukopisech

ÚČsSD ČSAV – Ústav československých a světových dějin Československé akademie věd

ÚSD AV ČR – Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR

VVM – Vlastivědný věstník moravský

Monografie a knižní edice**1950**

První máj 1890. Sborník k 60. výročí 1. máje. Praha: Práce, 1950, 93 s. (s Věrou ROLLOVOU a Jiřím DOLEŽÁLEM).

1951

Dělnické hnutí a II. internacionála. Praha: Rovnost, 1951, 39 s.

Dělnické hnutí v českých zemích koncem minulého století (1887–1897). 1. autoriz. vyd. Praha: Rovnost, 1951, 324 s., obr. příl. (Rec.: BERÁNEK, J. *Rudé právo* z 9. 7. 1952; VESECKÁ, Vlastimila. *Nová mysl*, 1953, roč. 7, s. 891–896.)

1952

Dělnické hnutí v českých zemích koncem minulého století. 1887–1897. Praha: Filosoficko-historická fakulta Univerzity Karlovy, 1952, 282 s., obr. příl. (disertace).

Dělnické hnutí v českých zemích za imperialistické světové války. 1. vyd. Praha: Rovnost, 1952, 204 s., obr. příl. (Rec.: VESECKÁ, Vlastimila. *ČsČH*, 1953, roč. 1, s. 95–101; TÁŽ. *Nová mysl*, 1953, roč. 7, s. 891–896; OSIPOVSKIJ, G. A. *Voprosy istorii*, 1954, č. 11, s. 140–143.)

(ed.), *Průkopníci socialismu u nás.* Praha: Práce, 1952, 350 s.

1953

Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi. 1. autoriz. vyd. Praha: SNPL, 1953, 168 s., 11 s. obr. příl. (Rec.: JINDRA, Zdeněk. *ČsČH*, 1953, roč. 1, s. 504–510; VESECKÁ, Vlastimila. *Nová mysl*, 1953, roč. 7, s. 891–896.)

1954

Dělnické hnutí v českých zemích koncem minulého století (1887–1897). 2. autoriz. vyd. Praha: SNPL, 1954, 275 s., 12 s. obr. příl.

Rabočeje dviženije v češskich zemljach v konce XIX. veka (1887–1897). Překlad L. P. Lapteva, O. S. Charchardin. Moskva: Izdatel'stvo inostranoj literatury, 1954, 287 s. Redakce a předmluva, K. GOGINA, s. 3–11.

(ed.), *Průkopníci socialismu u nás.* 2. autoriz. vyd. Praha: SNPL, 1954, 524 s., [28 s.] obr. příl.

1955

Přehled československých dějin II. (Do roku 1918). These. *ČsČH*, 1955, roč. 3, příloha č. 2. Hlava III. Nástup dělnické třídy do politického života naší vlasti (1867–1900). Spoluautor kapitol 1, 2, 7, 8, 9, 10.

Rabočeje dviženije v češskich zemljach vo vremja mirovoj imperialističeskoj vojny 1914–1918 godov. Překlad M. B. Nabatava. Moskva : Izdatel'stvo inostrannoj literatury, 1955, 208 s. Redakce a úvodní stať, S. I. PRASOLOV, s. 3–13.

1956

České země v období rozmachu kapitalismu a nástupu imperialismu (1868–1914). Přednáška přednesená na Vysoké stranické škole při ÚV KSČ. Praha: Rudé právo, 1956, 71 s.

1960

Dělnické stávky v Čechách v druhé polovině 19. století. Práce ČSAV. Sekce historická. Praha: NČSAV, 1960, 394 s., obr. a grafové příl. (Rec.: KOŘALKA, Jiří. *DaS*, 1961, roč. 3, č. 1, s. 30; KOCHAŇSKI, Aleksander. *Z Pola Walki*, 1961, roč. 4, s. 186–187; LESÁK, Vladimír. *JSH*, 1961, roč. 30, s. 176–178; RATNER, N. D. *Novaja i novejšaja istorija*, 1961, č. 6, s. 150–151; -F. S. - [SLAPNIČKA, František]. *PD KSČ*, 1961, roč. 1, s. 301–302; STEINER, Herbert. *Weg und Ziel*, 1961, s. 294–295; HAVRÁNEK, Jan. *ČsČH*, 1962, roč. 10, s. 52–54.)

Přehled československých dějin. II. (1848–1918). Sv. 1, 1848–1900. Praha: NČSAV, 1960, 787 s., il. Hlava IV. Nástup dělnické třídy do politického života v naší vlasti (1879–1900). Spoluautor kapitol 1, 5, 6, 7, 8, autor kapitoly 2. Recenzent obou svazků II. dílu (spolu s Jaroslavem PURŠEM).

Příspěvek k dějinám dělnického hnutí v Čechách v letech 1878–1882. Rozpravy ČSAV, roč. 70. Řada společenskovědní, seš. 2. Praha: NČSAV, 1960, 77 s. (Rec.: POLÁK, Josef. *Tvorba*, 1960, roč. 25, s. 595–596. Zpr.: -J. Ko.- [KOŘALKA, Jiří]. *ČsČH*, 1960, roč. 8, s. 608.)

1961

Praha hrdinská. 1. vyd. Praha: Orbis, 1961, 236 s. (s Vojtěchem MENCLEM a Želmírou RICHTOVOU). (Zpr.: -Sk- [SOUKUP, Jaroslav]. *PD KSČ*, 1962, roč. 2, s. 148–149; -F. Ho.- [HOLEC, František]. *ČsČH*, 1963, roč. 11, s. 536.)

1964

Dějiny Prahy. Red. Josef Janáček. Praha: NPL, 1964, 824 s., il. Kapitola Praha v období 1848–1918, s. 451–536. (Rec.: JANOVSKEJ, Julius. *Dějepis a zeměpis ve škole*, 1964–1965, roč. 7, s. 14; KAVKA, František. *Nová mysl*, 1964, roč. 18, s. 1555–1557; -sta- [POUSTA, Zdeněk]. *PD KSČ*, 1964, roč. 4, s. 984–985; ROUBÍK, František. *MVP*, 1964, roč. 2, s. 241–242; DVORSKÝ, Jiří. *ČsČH*, 1965, roč. 13, s. 227–231.)

1966

Internacionála a Rakousko. I. internacionála a počátky socialistického hnutí v zemích bývalé habsburské monarchie. Praha: Academia, 1966, 237 s. (Rec.: KAŠÍK, Vladimír. *ČsČH*, 1967, roč. 15, s. 91–95; RATNER, N. D. *Novaja i novejšaja istorija*, 1967, č. 3, s. 160–161.)

1968

První světová válka. Praha: Naše vojsko, 1968, 291 s. (s Janem BERÁNKEM, Jaroslavem KŘÍŽKEM, Karlem PICHLÍKEM a Vlastimilem VÁVROU). (Rec.: WERSTADT, Jaroslav. *ČsČH*, 1969, roč. 17, s. 593–597.)

1969

Československá vlastivěda. Díl II. Dějiny. Sv. 2. Praha: Horizont, 1969. Spoluautor kapitol 3, 4, 5, 6 k českým dějinám 1848–1918.

Po stopě dějin. Češi a Slováci v letech 1848–1938. Praha: Orbis, 1969, 309 s. (s Alenou GAJANOVOU). Kapitola Od národního obrození do vzniku Československé republiky, s. 13–167. (Rec.: HANZEL, Viliam. *Revue dějin socialismu*, 1969, roč. 9, s. 633–634.)

Socialistické dělnické hnutí a česká otázka 1848–1918. Rozpravy ČSAV. Řada společenských věd, roč. 79, seš. 13. Praha: Academia, 1969, 67 s.

1975

Průkopníci. Josef Boleslav Pecka, Ladislav Zápotocký, Josef Hybeš. Praha: Práce, 1975, 240 s. (Rec.: JANÁK, Jan. *VVM*, 1976, roč. 28, s. 348–349; -mh-. *Odbory a společnost*, 1976, č. 5, s. 103–104.)

1980

Neue Gesichtspunkte zum Galilei-Prozess (Mit neuen Akten aus böhmischen Archiven). Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte. Bd. 361. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1980, 71 s. (Zpr.: -B. B.- [BAĐURA, Bohumil]. *ČsČH*, 1981, roč. 29, s. 770.)

(ed.), *Na slovíčko s Jindřichem Plachtou*. Praha: Československý spisovatel, 1980, 232 s. (s Martou STAŇKOVOU).

1983–1984

(ed.), *Sborník dokumentů k dějinám českého odborového hnutí do roku 1917*. Sv. 1., 2. Praha: Ústřední škola ROH A. Zápotockého, 1983, 1984, 151 s. + 131 s. (s Jaroslavou

PELIKÁNOVOU a Oldřiškou KODEDOVOU). (Zpr.: -Z. D.- [DEYL, Zdeněk].
ČsČH, 1985, roč. 33, s. 612.)

1987

Josef Boleslav Pecka. Studie s ukázkami díla. Praha: Melantrich, 1987, 416 s.
(Rec.: FORST, Vladimír. *Česká literatura*, 1990, roč. 38, s. 90–91.)

1989

(ed.), PLACHTA, Jindřich. *O lidech nešikovných*. Praha: Československý spisovatel,
1989, 389 s.

1991

(ed.), PLACHTA, Jindřich. *Hamlet IX. hodnostní třídy*. Praha: Melantrich, 1991, 151 s.

1993 (–1994)

(ed.), *Karl und Luise Kautsky. Briefwechsel mit der Tschechoslowakei 1879–1939*.
Quellen und Studien zur Sozialgeschichte. Bd. 11. Frankfurt am Main, New York: The
International Institute of Social History in Amsterdam v nakladatelství Campus Verlag,
1993, 551 s. (s Janem GIELKENSEM). (Rec.: GALANDAUER, Jan. *HaV*, 1994, roč.
43, s. 174–176; NOVOTNÝ, Jan. *ČČH*, 1994, roč. 92, s. 137–139; VOŠAHLÍKOVÁ,
Pavla. *Moderní dějiny*, 1994, roč. 2, s. 267–269; KUČERA, Martin. *Masarykův
sborník*, 1993–1995 [vyd. 1997], sv. 9, s. 293–294.)

(ed.), *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem [!] Benešem
z doby pařížských mírových jednání (Říjen 1918 – prosinec 1919)*. [Název na ob.
Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919].
Část I. Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání. Část
II. Dopisy. Práce z dějin Československé akademie věd / Studia historiae Academiae
scientiarum bohemicae. Seria B, sv. 1, 6. Praha: Archiv AV ČR, 1993–1994, 426 s.
(Rec.: KOSTLÁN, Antonín. *Minulostí Západočeského kraje*, 1993, sv. 29, s. 323–327;
SRB, Vladimír. *Demografie*, 1994, roč. 36, s. 192–193; ŠETŘILOVÁ, Jana. *ČNM,
řada A*, 1994, roč. 163, s. 125–126; GRUCHALA, Janusz. *Sobótka*, 1995, roč. 50,
s. 314–317; HADLER, Frank. *Bohemia*, 1995, roč. 36, s. 484–486; HANAK, Harry.
English Historical Review, 1997, roč. 112, s. 256–257; HANZAL, Josef. *Masarykův
sborník*, 1993–1995 [vyd. 1997], sv. 9, s. 211–212.)

1994

Vojta Náprstek a jeho doba. Praha: Felis, 1994, 255 s., obr. příl. (Rec.:
POLREIHOVÁ, Helena. *Lidové noviny*, 1994, roč. 7, č. 260, 5. 11., příl. Nedělní
Lidové noviny, č. 44, s. 2; VRABEC, Václav. *Nové knihy*, 1994, č. 35, s. 1; -P. Cb.-

[CIBULKA, Pavel]. *ČČH*, 1995, roč. 93, s. 551–552; DOUBEK, Vratislav. *Literární noviny*, 1995, roč. 6, č. 1, 5. 1., s. 6; RAK, Jiří. *ĐaS*, 1995, roč. 17, č. 1, s. 63; NOVOTNÝ, Jan. *Moderní dějiny*, 1996, roč. 4, s. 304–306; RAK, Jiří. *DVT*, 1996, roč. 29, s. 117–118; VLČEK, Radomír. *Historica*, 1996–1997, sv. 3–4, s. 200–201.)

1995

(ed.), Karel Kautsky a Československo. Výbor z edice „Karl und Luise Kautsky. Briefwechsel mit der Tschechoslowakei 1879–1939“. Práce z dějin České akademie věd / Studia historiae Academiae scientiarum bohemicarum. Seria B, sv. 8. Praha: Archiv AV ČR, 1995, 372 s. (s Janem GIELKENSEM). (Rec.: GRUS, Milan. *Národní osvobození*, 1996, č. 4, 20. 2., s. 6.)

(lektoroval), STEINER, Herbert. *První rakouský vyslanec v Praze Ferdinand Marek. Jeho osudy v letech 1938–1947. Der erste österreichische Gesandte in Prag Ferdinand Marek. Sein Schicksal in den Jahren 1938–1947*. Práce z dějin Akademie věd / Studia historiae Academiae scientiarum. Seria B, sv. 10. Praha: Archiv AV ČR (ve spolupráci s vyslanectvím Rakouské republiky v Praze), 1995, 120 s.

1998

Století české politiky. Počátky moderní české politiky od Palackého a Havlíčka až po realisty Kaizla, Kramáře a Masaryka. Praha: Mladá fronta, 1998. 299 s., obr. příl. (Rec.: CÍSAŘOVSKÁ, Blanka. *Soudobé dějiny*, 1998, roč. 5, s. 305–311; JIRÁNEK, Jaroslav. *Právo*, 1998, roč. 8, č. 162, 14. 7., s. 10; KUČERA, Martin. *ČČH*, 1998, roč. 96, s. 850–853; KVAČEK, Robert. *Nové knihy*, 1998, roč. 38, č. 24, s. 1; RAK, Jiří. *ĐaS*, 1998, roč. 20, č. 4, s. 61; VÁLKA, Josef. *ČMM*, 1998, roč. 117, s. 524–527; VELEK, Luboš. *Tvar*, 1998, roč. 9, č. 18, s. 23; (voj). *Slovo*, 1998, roč. 90, č. 241, 14. 10., s. 7; GALANDAUER, Jan. *HaV*, 1999, roč. 48, s. 453–456; GOLDSTÜCKER, Eduard. *Trend*, 1999, roč. 6, č. 2, s. 2; HAMAN, Aleš. *Literární noviny*, 1999, roč. 10, č. 11, 17. 3., s. 7; PROKŠ, Petr. *Slovanský přehled*, 1999, roč. 85, s. 399–402; ŠTĚPÁNEK, Miloš. *Mezinárodní politika*, 1999, roč. 23, č. 1, s. 37; GRUCHALA, Janusz. *Sobótka*, 2003, roč. 58, s. 348–351.)

2001

Rukopisné fondy muzeí a galerií v České republice. Průvodce po rukopisných fondech v České republice. Díl III. StR. Monographia VII. Praha: Archiv AV ČR, 2001, 320 s. (podíl na přípravě).

2004

Rukopisné fondy centrálních a církevních knihoven České republiky. Průvodce po rukopisných fondech v České republice. Díl IV. StR. Monographia X. Praha: Archiv AV ČR, 2004, 720 s. (podíl na přípravě).

Studie, články, edice

1953

Čest a sláva průkopníků socialismu. *Obrana lidu* z 5. 4. 1953. K 75. výročí břevnovského sjezdu.

Veliká pocta. *Československá armáda*, 1953, roč. 2, č. 11, 22. 5.

Veliký příklad. *HaV*, 1953, č. 2, s. 48–60. K 75. narozeninám Zdeňka Nejedlého.

Velká říjnová socialistická revoluce a naše národní osvobození. *Obrana lidu* z 30. 10. 1953.

1954

Pokrokové tradice dělnického hnutí v Československu. *Slovanský přehled*, 1954, roč. 40, č. 4, s. 104–106.

Vliv masarykismu na české dělnické hnutí konce minulého století. *Nová mysl*, 1954, roč. 8, s. 286–301.

1955

Dějinný význam lidového hnutí 1905–1907 u nás. *Sovětská historie*, 1955, roč. 5, s. 774–777.

O periodizaci dělnického hnutí v Československu do r. 1917. *ČsČH*, 1955, roč. 3, s. 360–361.

První zasedání komise historiků ČSR a NDR. *ČsČH*, 1955, roč. 3, s. 728.

1956

Čtyřdenní zasedání polských historiků o revoluci 1905–1907 v polských zemích. *ČsČH*, 1956, roč. 4, s. 175–176.

K některým problémům naší historické vědy. *Nová mysl*, 1956, roč. 10, s. 636–640 (s Kolomanem GAJANEM a Josefem MACKEM). (Diskuse: HUSA, Václav.

O koordinaci práce na přehledech československých dějin. *Zápisky katedry československých dějin a archivního studia*, 1956, č. 3, s. 61–62; POLIŠENSKÝ, Josef. K současnému stavu historické vědy. *Dějepis ve škole*, 1956, roč. 3, s. 289–296.)

Místo revolučního hnutí 1905–1907 v dějinném vývoji československého lidu. *Nová mysl*, 1956, roč. 10, s. 38–46.

Tvůrci dějin. *Mladá fronta*, 1956, roč. 12, č. 63, 11. 3., s. 5.

1957 (–1959)

K počátkům dělnického hnutí v Praze. *ČsČH*, 1957, roč. 5, s. 664–687, *ČsČH*, 1958, roč. 6, s. 266–310, *ČsČH*, 1959, roč. 7, s. 49–70.

Příspěvek k periodisaci dějin dělnického hnutí. In *Otázky vývoje kapitalismu v českých zemích a v Rakousko-Uhersku do roku 1918*. Sborník vybraných příspěvků přednesených na konsultační poradě 21.–24. září 1955 v Praze. Praha: SNPL, 1957, s. 46–52.

Velikij Oktjabr i sozdanije Českoslovakii. *Slavjane*, 1957, č. 10, s. 42–47.

1958

O významu a metodě studia stávek. *PD KSČ*, 1958, sv. 2, s. 39–61.

Politický dosah třídních bojů českého proletariátu 1914–1918. In *Velká říjnová socialistická revoluce v dějinách a kultuře Československa*. Sborník prací k 40. výročí Velké říjnové socialistické revoluce. Praha: ČSAV, 1958, s. 91–93.

Z počátků první dělnické strany u nás. *Nová mysl*, 1958, roč. 12, s. 956–960.

1959

Ke vzniku první socialistické dělnické strany u nás roku 1874. *Nová mysl*, 1959, roč. 13, s. 658–665.

Obhájili čest národa Komenského. O boji průkopníků socialismu na obranu školství proti klerikální reakci. *ĐaS*, 1959, roč. 1, č. 4, s. 21–22.

Sřetnutí. O první velké srážce pražských sociálních demokratů s mladočeskou buržoasií. *ĐaS*, 1959, roč. 1, č. 2, s. 14–15.

1960

Le Capitalisme. Les pays tchèques (1849–1918). In *25 ans d'historiographie tchécoslovaque 1936–1960*. Praha: NČSAV, 1960, s. 264–292.

Internacionalistické tradice v našem dělnickém hnutí. *PD KSČ*, 1960, sv. 10, s. 83–86.

Jak oslavovali dělníci v Praze před 90 lety vznik Pařížské komuny. In *Lidový kalendář [na rok 1961]*, Praha: SNPL [1960], s. 36–37.

K počátkům internacionálních tradic u nás. *ĐaS*, 1960, roč. 2, č. 4, s. 24–28.

K 75. narozeninám L. Landové-Štychové. *ĐaS*, 1960, roč. 2, č. 2, s. 47.

List revoluční tradice. K 75. výročí vzniku brněnské Rovnosti. *Rudé právo* z 20. 8. 1960.

Poměry horníků v okolí Teplíc. *ĐaS*, 1960, roč. 2, č. 1, s. 30–32. Vzpomínka Františka Choury (1852–1921), socialisty a předáka severočeských horníků.

1961

Pařížská komuna a české dělnictvo. *Rudé právo* z 31. 3. 1961, s. 4.

Pařížská komuna 1871 a její vliv na počátky dělnického hnutí u nás. *PD KSČ*, 1961, roč. 1, s. 208–226. (Zpr.: -J. Ko.- [KOŘALKA, Jiří]. *ČsČH*, 1961, roč. 9, s. 777.)

Praha koncem minulého století (Prahou po staletích). *ĎaS*, 1961, roč. 3, č. 5, s. 38–41.
Praha před sto lety (Prahou po staletích). *ĎaS*, 1961, roč. 3, č. 4, s. 38–41.
Rabočeje dviženije v Čechii i Parižskaja Kommuna. In *Parižskaja Kommuna 1871 goda*. 2. Moskva: Istoričeskij institut AN SSSR, 1961, s. 446–451.

1963

Česká sekce I. internacionály v Americe. *ĎaS*, 1963, roč. 5, č. 10, s. 37–39.
Die ersten Anhänger der Internationalen Arbeiter-Assoziation in Böhmen. *Historica*, 1963, sv. 7, s. 145–184. (Zpr.: RATNER, N. D. *Voprosy istorii*, 1964, roč. 39, č. 9, s. 202–203; -J. Pu.- [PURŠ, Jaroslav]. *ČsČH*, 1965, roč. 13, s. 473.)
O integrální pojetí dějin. *ĎaS*, 1963, roč. 5, č. 11–12, s. 1–4.
Sekce I. internacionály v Čechách. *ČsČH*, 1963, roč. 11, s. 353–362.
[Diskusní příspěvek bez názvu (o některých otázkách dějin mezinárodního dělnického a komunistického hnutí). K článku M. Hübla Historiografie mezinárodního dělnického hnutí v současnosti, *PD KSČ*, 1962, roč. 2, s. 685–704.]. *PD KSČ*, 1963, roč. 3, s. 76–80.

1964

Devadesát let od vzniku první socialistické dělnické strany u nás. *Rudé právo*, 1964, roč. 44, č. 95, 5. 4., s. 2.
Kdo byl Marxův sekretář Thomas Sanders. *Rudé právo*, 1964, roč. 44, 16. 2., příl. s. 3.
Marxismus mezi včerejškem a zítřkem. *ĎaS*, 1964, roč. 6, č. 12, s. 1–3.
První internacionála a náš svět. *Rudé právo*, 1964, roč. 45, č. 269, 27. 9., s. 2.
I. internacionála a naše dělnické hnutí. *Nová mysl*, 1964, roč. 18, s. 1099–1103.
První internacionála a naše země. *PD KSČ*, 1964, roč. 4, s. 525–541.
První internacionála a vznik sociálně demokratické strany na Neudörfelském sjezdu 1874. *ČsČH*, 1964, roč. 12, s. 668–686. (Zpr.: -K. O.- [OBERDORFFER, Kurt]. *Historische Zeitschrift*, 1965, sv. 201, s. 772–773.)
Die tschechischen Sektionen der I. Internationale in den Vereinigten Staaten von Amerika. *Historica*, 1964, sv. 8, s. 101–134. (Zpr.: -J. Pu.- [PURŠ, Jaroslav]. *ČsČH*, 1965, roč. 13, s. 472–473.)
[Diskusní příspěvek bez názvu, ze dne 15. 10. 1964]. In *Protokol vědecké konference O historickém významu První internacionály uspořádané Ústavem dějin KSČ v Praze ve dnech 15. a 16. října 1964*. Praha: Ústav dějin KSČ, 1964, s. 41–55.

1965

Die I. Internationale und Österreich. *Historica*, 1965, sv. 10, s. 255–300.

Vzpomínka Karla Kautského na břevnovský sjezd československé sociální demokracie. *ČsČH*, 1965, roč. 13, s. 269–279.

1966

Ein bedeutungsvoller Beitrag zur Geschichte der sozialistischen Arbeiterbewegung in der „Experimentierkammer der Weltgeschichte“. *Historica*, 1966, sv. 13, s. 217–225.

1967

Bebelovy dopisy o počátcích „Práva lidu“. *ČsČH* 1967, roč. 15, s. 439–448.

Dělnický vzdělávací spolek. *Rudé právo* (nedělní) ze 17. 12. 1967, s. 5.

Die misslungene Nationalitätenpolitik der österreichischen Sozialdemokratie. *Weg und Ziel*, 1967, roč. 24, s. 540–544.

Die Sozialdemokratie in der Habsburger Monarchie und die tschechische Frage. *Archiv für Sozialgeschichte*, 1966–1967, sv. 6–7, s. 315–390.

Velikaja Oktjabr'skaja socialističeskaja revoljucija i vozniknovenije Čechoslovakii. *Sovetskoje slavjanovedenije*, 1967, č. 4, s. 44–57.

1968

Československo, jeho historické předpoklady, vznik a význam (50 let ČSSR). *Nová mysl*, 1968, roč. 22, s. 1189–1198.

Die historischen Voraussetzungen für die Entstehung der Tschechoslowakei. In *Mezinárodní konference k 50. výročí Československé republiky, Praha 11.–15. X. 1968*. 1. díl. [Praha: HiÚ ČSAV], s. d., s. 130–149.

Malá česká dreyfusiáda. *ĐaS*, 1968, roč. 10, č. 5, s. 20–23. T. G. Masaryk a Leopold Hilsner.

Masarykova idea československého státu. *ĐaS*, 1968, roč. 10, č. 6, s. 14–21.

Problém malého národa. *ĐaS*, 1968, roč. 10, č. 10, s. 10–13.

Proměny české politiky před rokem 1918. *Orientace*, 1968, roč. 3, č. 2, s. 5–14.

Replika autora. *ĐaS*, 1968, roč. 10, č. 8, s. 47.

Světová válka a vznik Československé republiky. *Dějepis ve škole*, 1968–1969, roč. 16, č. 2, říjen 1968, s. 25–27.

Tříkrálová deklarace. *Rudé právo* (nedělní) ze 7. 1. 1968, s. 7.

1969

Kontinuität und Wandel in der sozialen Entwicklung der böhmischen Länder 1872–1930. In *Aktuelle Forschungsprobleme um die Erste Tschechoslowakische Republik*. Hrsg. Karl Bosl. München: R. Oldenbourg Verlag, 1969, s. 23–47.

Die tschechische Sozialdemokratie zwischen Nationalismus und Internationalismus. *Archiv für Sozialgeschichte*, 1969, sv. 9, s. 181–266.

1970

Bedřich Engels a české dělnické hnutí. *Dějepis ve škole*, 1970–1971, roč. 18, č. 3, listopad 1970, s. 39–40.

Der Beitrag der tschechoslowakischen Befreiungsbewegung zur Demokratisierung Mitteleuropas während des Ersten Weltkrieges. In *Die Auflösung des Habsburgerreiches. Zusammenbruch und Neuorientierung im Donaauraum*. Hrsg. Richard G. Plaschka, K. Mack. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1970, s. 147–155.

O smyslu novodobého českého politického programu. *ČsČH*, 1970, roč. 18, s. 1–22. (Diskuse: KOŘALKA, Jiří. O české otázce a národním politickém programu 19. století. *ČsČH*, 1971, roč. 19, s. 419–422; -G.-. *Sázadok*, 1972, roč. 106, s. 239–241.)

1971

Fridrich Engels und Böhmen. In *Fridrich Engels 1820–1970*. Internationale wissenschaftliche Konferenz im Wuppertal vom 25.–29. Mai 1970. Schriftenreihe des Forschungsinstituts der Fridrich-Ebert-Stiftung. Sv. 85, Hannover: Verlag für Literatur und Zeitgeschichte, 1971, s. 329–342.

Der misslungene Versuch der österreichischen Sozialisten um ein dauerndes friedliches Zusammenleben der Völker in der dualistischen Monarchie. In *Der österreichisch-ungarische Ausgleich 1867*. Materialien (Referate und Diskussion) der internationalen Konferenz in Bratislava 28. 8.–1. 9. 1967. Red. Anton Vantuch, hrsg. Ľudovít Holotík. Bratislava: Verlag der slowakischen Akademie der Wissenschaften, 1971, s. 945–952. (Diskuse tamtéž: DEAC, Augustin, s. 1023–1025; MOMMSEN, Hans, s. 1025–1027; PRINZ, Fridrich, s. 1027–1029; odpověď Z. Šolleho, s. 1029–1031.)
Životní osudy průkopníka socialismu Josefa Hybeše. *Společenské vědy ve škole*, 1971, roč. 27, č. 1, s. 9–14.

1972

Dopis Augusta Bebela ve sbírkách Lešehradu. *Literární archiv*, 1972, sv. 7, s. 53–58.
Mansfeld a české stavovské povstání. *Strahovská knihovna*, 1972, sv. 7, s. 71–89.

1975

Neznámé dopisy R. M. Rilka v československých archivech. *StR*, 1975, sv. 14, s. 183–207.

1976

Literární okruh Marie Dobrženské a její styky s českými spisovateli. *StR*, 1976, sv. 15, s. 83–98 (s Josefem POLIŠENSKÝM).

1977

Galileo Galilei. Nový pohled na pověstný proces. *Studia Comeniana et historica*, 1977, roč. 7, č. 6, s. 105–133.

Slezský přítel Gerhardta Hauptmanna. *StR*, 1977, sv. 16, s. 47–98. O německém herci Rudolfo Rittnerovi.

1978

Významné kulturně historické památky v opavském Státním oblastním archivu (Z literární pozůstalosti Mechtildy Lichnowské). *StR*, 1978, sv. 17, s. 89–128 (s Josefem POLIŠENSKÝM).

Z jiskry vyšel plamen. Sto let od vzniku první české socialistické dělnické strany. *Práce z 6. 4. 1978*.

1979

Aus den Briefen Mary Dobrženskys an Karl Kraus. *Kraus Hefte*, 1979, sv. 10–11, s. 1–2 (s Jaromírem LOUŽILEM).

Josef Boleslav Pecka, *Tvorba*, 1979, č. 42, 17. 10., s. 10.

Karel Čapek über Karl Kraus. *Kraus Hefte*, 1979, sv. 12, s. 9–10 (s Jaromírem LOUŽILEM).

Ke stykům hraběte Bedřicha Všemíra Berchtolda z Uherčic s českými obrozenci. *StR*, 1979, sv. 18, s. 145–186.

Ludwig Winder a jeho Následník trůnu. In WINDER, Ludwig. *Následník trůnu*. Překl. Růžena Grebeníčková. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1979, s. 461–464. Doslov k románu o Františku Ferdinandovi d' Este.

Die tschechische Übersetzung der Letzten Tage der Menschheit. *Kraus Hefte*, 1979, sv. 12, s. 5–8 (s Jaromírem LOUŽILEM).

Život zasvěcený lidu. *Tvorba*, 1979, č. 35, 29. 8., s. 11. O Vojtovi Náprstkovi.

1980

Barokní sbírka písní z klášterní knihovny v Lnářích. *Strahovská knihovna*, 1979–1980, sv. 14–15, s. 195–196.

Haviřský tribun. *Tvorba*, 1980, č. 19, 7. 5., s. 9. O Petru Cingrovi.

Josef Hybeš. *Tvorba*, 1980, č. 7, 13. 2., s. 11.

Karel Havlíček Borovský a Vojta Náprstek. *StR*, 1980, sv. 19, s. 59–122.

Karl Kraus und die Tschechoslowakei. *Kraus Hefte*, 1980, sv. 15, s. 1–8 (s Jaromírem LOUŽILEM).

Neznámý dopis Bedřicha Engelse českým socialistickým dělníkům z r. 1893. *StR*, 1980, sv. 19, s. 143–148 (s Karolem BÍLKEM).

1981

Deník Viléma Pflanzera. Ke vzniku plánu Vojty Náprstka na cestu do Ameriky. *StR*, 1981, sv. 20, s. 119–159.

Friedliche Zusammenarbeit der fortschrittlichen Kräfte in der tschechischen und österreichischen Gesellschaft. Das Erbe von zwei Generationen sozialistischer Vorkämpfer. In *Politik und Gesellschaft im alten und neuen Österreich*. Festschrift für Rudolf Neck zum 60. Geburtstag. Bd. 1. München: R. Oldenbourg Verlag, 1981, s. 264–272.

Zachované deníky Vojtěcha Náprstka jako pramen k poznání jeho osobnosti. *Muzeum a současnost*, 1981, sv. 4, s. 81–115.

1982

Příspěvek k poznání Náprstkových příprav na cestu do Ameriky. *StR*, 1982, sv. 21, s. 179–213.

1983

Americký pobyt Vojty Náprstka. Od příchodu do USA v prosinci 1848 až po návrat do Čech v únoru 1858. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – literární historie*. 1983, roč. 28, č. 3, s. 97–171.

1984

František Xaver Šalda über Karl Kraus. *Kraus Hefte*, 1984, sv. 31, s. 4–6 (s Jaromírem LOUŽILEM).

Piccolominiové a Galileo Galilei. *Acta Musei Reginaehradecensis. Série B*, 1984, sv. 16, s. 49–69.

1985

Prameny deníkové a memoárové povahy z let amerického pobytu Náprstka a z doby po jeho návratu do vlasti. *StR*, 1985, sv. 24, s. 155–180.

1986

Akce V. Náprstka a F. L. Riegra ve prospěch přijetí českoamerického konsula Karla Jonáše v Praze. *StR*, 1986, sv. 25, s. 117–160.

1987

Jan Evangelista Purkyně a Vojta Náprstek. *DVT*, 1987, roč. 20, s. 159–168.

1988

Osobnost Vojty Náprstka a prameny k jejímu poznání. *StR*, 1987–1988, sv. 26, s. 105–120.

1990

Beziehungen führender Persönlichkeiten der böhmischen Sozialdemokratie zu Victor Adler und Karl Kautsky. In *Die Bewegung. Hundert Jahre Sozialdemokratie in Österreich*. Ed. Erich Fröschl, Maria Mesner, Helge Zoitl. Wien: Renner Institut, 1990, s. 235–241.

Bojovník Masaryk. *Mladý svět*, 1990, roč. 32, č. 10, s. 7–9.

Die Maifeiern der tschechischen Arbeiterbewegung in Österreich 1890–1918. *Archiv. Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Arbeiterbewegung*, 1990, roč. 6, s. 167–179.

Vojtěch Náprstek and his Era – Bohemia, the United States, and the Transmission of Cultures. *East Central Europe – L'Europe du Centre-Est. Eine wissenschaftliche Zeitschrift*, 1990, roč. 17, č. 1, s. 1–30.

1991

Devadesátá léta. In *Věci bud'ěž pozorovány*. Kapitoly z národních dějin. I. Český rozhlas – vysílání pro školy. Praha, [1991], s. 26–31.

Dva drobné neznámé rukopisy ze čtyřicátých let 19. století o vlastenectví v Čechách a o vztahu Čechů a Židů. *StR*, 1991, sv. 28, s. 145–168.

Historická podmíněnost Masarykovy koncepce československého národa. In *Národy, národnosti a etnické skupiny v demokratickej spoločnosti*. Interdisciplinárny seminar Smolenice 4.–6. 2. 1991. Bratislava: Filozofický ústav SAV, Praha: Filozofický ústav ČSAV, 1991, s. 54–59.

Masaryk a německá sociální demokracie. In *Rozum a víra*. Sborník prací k problematice, myšlení a působení T. G. Masaryka. Praha: Filozofický ústav ČSAV, 1991, s. 73–81.

Masaryk's Voyage to the New Europe. *Czechoslovak and Central European Journal*, 1991, roč. 10, č. 2, s. 56–67.

O sobě a taky trochu o tátovi [Jindřichu Plachtovi]. *Svobodné slovo*, 1991, roč. 47, 4. 7., s. 1.

1992

Masarykova cesta k Nové Evropě. In *Masaryk a myšlenka evropské jednoty*. Sborník příspěvků z konference konané 13. a 14. 6. 1991 na Univerzitě Karlově v Praze. Ed.

Theodor Syllaba, Zdeněk Klíma. Praha: Centrum pro Desk-Top Publishing FF UK, 1992, s. 40–59.

Die tschechoslowakische Arbeiterbewegung in einer Veränderten Welt. In *Arbeiterbewegung in einer Veränderten Welt*. 27. Internationale Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung. Hrsg. Helmut Konrad. Wien, Zürich: Europaverlag, 1992, s. 116–120.

1993 (–1994)

Böhmen und Österreich. In *Gegenwart in Vergangenheit. Beiträge zur Kultur und Geschichte der Neuren und Neuesten Zeit*. Festgabe für Fridrich Prinz zu seinem 65. Geburtstag. Ed. Georg Jenal, Stephanie Haarländer. München: R. Oldenbourg Verlag, 1993, s. 209–238.

Czech Political Refugees in the United States during the Nineteenth Century. *Nebraska History*, 1993, roč. 74, č. 3–4, s. 142–149.

Masaryk – Beneš – Štefánik – Kramář. Ukázka z úvodu k soukromé korespondenci T. G. Masaryka s E. Benešem v době pařížské mírové konference v roce 1919. *Listy*, 1993, roč. 23, č. 1, s. 92–94.

O historické kontinuitě českého politického programu. *Národní osvobození*, 1993, č. 25/26, 14. 12., s. 13; 1994, č. 1, 11. 1., s. 5; č. 2, 25. 1., s. 5; č. 3, 8. 2., s. 5; č. 4, 22. 2., s. 5.

Poznámky o historických předpokladech současné situace. In *Po cestách naléhavosti myšlení*. Sborník prací, jejichž smyslem je především destrukce samozřejmosti. Ed. Irena Šnebergrová. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993, s. 186–196.

1994

Karel Kautsky a Československo. *Trend*, 1994, roč. 1, č. 3, s. 19–21.

Vztah kultury a politiky koncem 19. století. In *Hubert Gordon Schauer. Osobnost, dílo, doba*. Sborník příspěvků mezioborového symposia uspořádaného 26.–28. 5. v Litomyšli. Red. Milan Skřivánek. Litomyšl: Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, 1994, s. 121–129.

(ed.), Galileo Galilei und die Länder nördlich der Alpen. *Anzeiger der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse*. Bd. 131, 1994, s. 191–227 (s Konradinem FERRARI D'OCCHIEPPO).

1995

Bedřich Engels a Čechy. *Právo*, 1995, roč. 5, č. 181, 5. 8., příl. Čtení na sobotu, s. 9.

Česko-německé vztahy očima historika. *Trend*, 1995, roč. 2, č. 4, s. 17–18.

Rakousko a Masarykova idea Nové Evropy. In *První světová válka, moderní demokracie a T. G. Masaryk*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádné Ústavem T. G. Masaryka ve dnech 22.–24. září 1994 na zámku v Liblicích u Mělníka. Ed. Jaroslav Opat. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1995, s. 139–148.

1997

Jak dál po deklaraci. In *Jak dál po deklaraci*. Sborník. Praha: Kruh občanů České republiky vyhnáných v r. 1938 z pohraničí, 1997, s. 28–29.

Masaryk, realisté, Julius Grégr a mladočeši. In *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století*. Ed. Milan Řepa, Pavla Vošahlíková. Praha: Dr. Eduard Grégr a syn, HiÚ AV ČR, 1997, s. 171–177.

Na závěr slovo historika. *Národní osvobození*, 1997, č. 4, 18. 2., s. 6.

O české otázce (Sto let po Masarykovi). *Národní osvobození*, 1997, č. 22, 29. 10., s. 1–2.

T. G. Masaryk a německá otázka do roku 1918. In *T. G. Masaryk a vztahy Čechů a Němců (1882–1937)*. Sborník příspěvků přednesených od listopadu 1993 do června 1995 v rámci Masarykovy společnosti na FF UK v Praze. Ed. Koloman Gajan. Praha: Masarykova společnost, 1997, s. 34–59.

Význam České otázky pro Masarykovo vystoupení za války. In *Sto let Masarykovy České otázky*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference. Red. Eva Broklová. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1997, s. 82–90.

1998

Česko-německý problém před sto lety, aneb počátky konce habsburského Rakouska. In *Česko-německé vztahy: česká stanoviska*. Praha: Kruh občanů České republiky vyhnáných v r. 1993 z pohraničí Smíření 95, 1998, s. 71–76.

Česko-německý problém před sto lety. Počátky habsburského Rakouska. *Národní osvobození*, 1998, č. 25–26, 8. 12., s. 7.

Demokratická republika uprostřed Evropy. Čtení ze závěrečné kapitoly v knize „Století české politiky“. *Právo lidu*, 1998, roč. 101, č. 8, 15. 10., s. 4–5.

František Palacký a česká politika koncem minulého století. In *Kroměřížský sněm 1848–1849 a tradice parlamentarismu ve střední Evropě*. Ed. A. Danihelová, Josef Harna a kol. Kroměříž: RNDr. Rudolf Kalovský, 1998, s. 319–328.

Malá poznámka k Janu Slavíkovi. In *Věda v českých zemích za druhé světové války*. Práce z dějin Akademie věd. Seria C, sv. 3. Ed. Hana Barvíková. Praha: Archiv AV ČR, 1998, s. 418–419. Diskusní vystoupení k bloku „Dějepisectví“.

Masaryk, Rakousko a problém nacionalismu. In *T. G. Masaryk a situace v Čechách a na Moravě od konce 19. století do německé okupace Československa*. Ed. Eva Broklová. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998, s. 52–61.

Naše tradice a 28. říjen 1918. In *Národ žije. 1918–1998*. Ed. Jindřich Drebota, Miloslav Moulis. Praha: Český svaz bojovníků za svobodu, 1998, s. 10–17.

Sociální demokracie za Rakouska-Uherska. In *Česká strana sociálně demokratická. Sborník ke 120. výročí založení strany*. Ed. Slavomír Klaban. Praha: ČSSD, 1998, s. 5–11.

Tradice a perspektivy české sociální demokracie. U příležitosti 120. výročí jejího založení. *Trend*, 1998, roč. 5, č. 1, s. 21–22.

Vojta Náprstek – občan a demokrat. In *Vojta Náprstek a muzejnictví. Rozpravy NTM v Praze*, č. 153. Ed. Jan Hozák. Praha: NTM, 1998, s. 9–14.

1999

Bernsteinovy Předpoklady socialismu. *Trend*, 1999, roč. 6, č. 6, s. 22–23.

Masarykovo vystoupení v hilsneriádě a jeho vztah k Masarykovu řešení české otázky. In *Hilsnerova aféra a česká společnost 1899–1999*. Red. Miloš Pojar. Praha: Židovské muzeum, 1999, s. 49–56.

Odkaz 28. října dnešku. *Trend*, 1999, roč. 6, č. 4–5, s. 20–21.

Palacký, Masaryk, habsburská monarchie a střední Evropa. In *František Palacký 1798/1998. Dějiny a dnešek*. Sborník z jubilejní konference. Ed. František Šmahel, Eva Doležalová. Praha: HiÚ AV ČR, 1999, s. 467–480.

Před osmdesáti lety. *Čas*, 1999, roč. 7, č. 34, s. 3–6.

2000

Jaký byl národnostní program? *Trend*, 2000, roč. 7, č. 2, s. 18–19.

Několik vzpomínek na počátky mé práce v Archivu Akademie věd. *StR*, 1999–2000. Sv. 33, s. 251–252.

O diktaturách a pronásledování. *Trend*, 2000, roč. 7, č. 6, s. 14.

Rozpad Rakouska-Uherska (Malý úvod k dramatu velkého světa). *Masarykův sborník*, 1996–1998 [vyd. 2000], sv. 10, s. 112–128.

Sociálnědemokratická strana do roku 1918. In MAREK, Pavel a kol. *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*. Katedra politologie a evropských studií FF UP v Olomouci v nakladatelství Gloria, Rosice u Brna, 2000, s. 83–93.

2001

28. říjen 1918. *Trend*, 2001, roč. 8, č. 4–5, s. 10.

Hilsneriáda, T. G. Masaryk a současnost. *Čas*, 2001, roč. 9, č. 41, s. 7–9.

Konec českého tisku? *Trend*, 2001, roč. 8, č. 6, s. 8.

Setkání historiků sociálních hnutí. *Trend*, 2001, roč. 8, č. 6, s. 13.

Tradice sociálnědemokratických sjezdů. *Trend*, 2001, roč. 8, č. 1, s. 5.

Úvaha o 7. sjezdu rakouské sociální demokracie r. 1899 v Brně. In BÁRTA, Miloš a kol. *Střední Evropa internacionálně*. Brno: Doplněk, 2001, s. 94–102.

2002

Masarykův zájem o socialismus a o dělnické hnutí. In T. G. Masaryk a sociální otázka. Sborník příspěvků z IX. semináře Masarykova muzea v Hodoníně 14. listopadu 2001. Hodonín: Masarykovo muzeum v Hodoníně, 2002, s. 158–161.

T. G. Masaryk a všeobecné hlasovací právo. *Čas*, 2002, roč. 10, č. 50, s. 11–12.

Tomáš Garrigue Masaryk kapesolata Eduard Bernsteinnel. *A nemzetközi munkásmozgalom történetéből*, 2002, roč. 29, s. 24–26.

2003

125 let České sociální demokracie. *Trend*, 2003, roč. 10, č. 1, s. 6–7.

T. G. Masaryk a Edvard Beneš ve vzájemné korespondenci z doby první světové války a pařížské mírové konference r. 1919. *HaV*, 2003, roč. 52, č. 1, s. 17–22.

2004

Cesty k 28. říjnu 1918. *Trend*, 2004, roč. 11, č. 8, s. 16–17. (Polemika: HRUBÝ, Karel. 28. říjen a Evropa. *Trend*, 2005, roč. 12, č. 1, s. 18.)

Česká otázka na počátku XXI. století a Evropa. *Čas*, 2004, roč. 12, č. 59, s. 3–6.

ČSSD a první světová válka. *Trend*, 2004, roč. 11, č. 6, s. 16–17.

Masarykův zájem o socialismus a dělnické hnutí. *Trend*, 2004, roč. 11, č. 3, s. 7–8.

2009

Generace revue Dějiny a současnost. In *Semináře a studie k dějinám vědy*. Práce z dějin vědy. Sv. 21. Ed. Antonín Kostlán, Markéta Devátá. Praha: Kabinet dějin vědy ÚSD AV ČR, 2009, s. 261–263.

Recenze a zprávy o literatuře

1948

Za svobodu a socialismus – padesát let Práva lidu. *Nová mysl*, 1948, roč. 2, č. 2, s. 206–208.

1950

KSČ v boji za svobodu. *Nová mysl*, 1950, roč. 4, s. 165–167.

Příspěvek k dějinám českého dělnického hnutí. *Nová mysl*, 1950, roč. 4, s. 1019–1021.

Recenze na: Tobolka, Zdeněk. *Textiláci, první průkopníci dělnického hnutí v Čechách*. 3. přeprac. vyd. Praha: Práce, 1950.

1951

Významné dílo vědeckého socialismu. *Nová mysl*, 1951, roč. 5, s. 90–94. Recenze na: Engels, Bedřich. *Postavení dělnické třídy v Anglii*. Praha: Svoboda, 1950.

1955

Boura Ferdinand, Naši průkopníci socialismu v boji proti buržoasnímu státu a právu, Právník, 1954, roč. 93, s. 480–507. *ČsČH*, 1955, roč. 3, s. 348.

K populární edici z dějin začátků dělnického hnutí. *Nová mysl*, 1955, roč. 9, s. 743–747. Recenze na: Zápotocký, Ladislav. *K srdci lidu. Úvahy a vzpomínky*. Praha: Čs. spisovatel, 1954.

1956

Dvě edice k počátkům dělnického hnutí. *ČsČH*, 1956, roč. 4, s. 709–710. Recenze na: *Bojové tradice Rovnosti. Sborník statí a článků*. Praha: SNPL, 1956; Hybeš, Josef. *Výbor z článků a projevů*. Praha: SNPL, 1956.

1957

Bernásek Josef, Obrázky z prvních dob dělnického hnutí, Praha: SNPL, 1957. *ČsČH*, 1957, roč. 5, s. 382–383.

Dubský Ivan, K problematice pronikání marxismu do našich zemí, Filosofický časopis, 1956, s. 811–842. *ČsČH*, 1957, roč. 5, s. 382.

Proces s účastníky svárovské stávký (katalog k signatuře C1870/75 fondu Krajský soud Mladá Boleslav), Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1956. *ČsČH*, 1957, roč. 5, s. 383.

1959

Iz istorii rabočeogo klassa i revoljucionnogo dvizenija. Sbornik statej, Moskva: AN SSSR, 1958. *ČsČH*, 1959, roč. 7, s. 608–609; totéž, *Otázky míru a socialismu*, 1959, roč. 2, č. 9, s. 88.

Revizionistický výklad počátků dělnického hnutí. Na okraj prvních dvou částí knihy Jacques Hannaka: „Im Sturm eines Jahrhunderts“. *PD KSČ*, 1959, sv. 7, s. 143–152. Recenze na: Hannak, Jacques. *Im Sturm eines Jahrhunderts. Eine volkstümliche*

Geschichte der Sozialistischen Partei Österreichs. Wien: Verlag der Wiener Volksbuchhandlung, 1952.

1960

Ekonomičeskaja platforma ruskej sekcii I internacionala. Sbornik materialov, Moskva: Izdatel'stvo socialno-ekonomičeskoj literatury, 1959. *ČsČH*, 1960, roč. 8, s. 432–433.

Revisionistická práce z dějin dělnického hnutí. *ČsČH*, 1960, roč. 8, s. 886–890.

Recenze na: Ritter, Gerhard A. *Die Arbeiterbewegung in Wilhelminischen Reich. Die sozialdemokratische Partei und die freien Gewerkschaften 1890–1900*. Berlin – Dahlem: Colloquium Verlag, 1959.

1961

První soubor prací B. Šmerala. *Nová mysl*, 1961, roč. 15, s. 1535–1537. Recenze na: Šmeral, Bohumír. *Historické práce 1908–1940*. Praha: SNPL, 1961.

Rubínštein, Je. I., Iz istorii rabočego i socialističeskogo dviženija (Cislejtanii) vesnoj i letom 1917 goda, Novaja i novejšaja istorija, 1960, č. 4, s. 36–52. *ČsČH*, 1961, roč. 9, s. 140.

Sovětské publikace o pařížské komuně. *PD KSČ*, 1961, roč. 1, s. 781–782.

Španělský deník. *ĐaS*, 1961, roč. 3, č. 2, s. 2. Recenze na: Kolcov, Michal. *Španělský deník*. Praha: SNPL, 1960.

1962

Birke Ernst, Frankreich und Ostmitteleuropa im 19. Jahrhundert, Graz – Köln: Böhlau Verlag, 1960. *PD KSČ*, roč. 2, 1962, s. 774.

1963

Bebelovy vzpomínky v češtině. *Nová mysl*, 1963, roč. 17, s. 633–635. Recenze na: Bebel, August. *Z mého života*. Praha: NPL, 1962.

Bernstein Samuel, Papers of the General Council of the International Workingmen's Association New York 1872–1876, New York 1962. *ČsČH*, 1963, roč. 11, s. 565.

Buzsko Józef, Ruch socjalistyczny w Krakowie 1890–1914, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1961. *PD KSČ*, 1963, roč. 3, s. 304.

Daniek, Edmund, Joseph Fouché als Emigrant on Österreich, Historisches Jahrbuch der Stadt Linz 1962, s. 139–162. *ČsČH*, 1963, roč. 11, s. 394.

Grob Gerald N., Workers and Utopia. A study of ideological conflict in the American labor movement 1865–1900, Evanston: North-western University Press, 1961. *ČsČH*, 1963, roč. 11, s. 836.

Kolomijec I. G., Social'no-ekonomičeskije otnošenija i obščestvennoje dviženije v Zakarpat'je vo vtoroj polovine XIX. stoletija. 1. Sel'skoje chozjajstvo i agrarnyje otnošenija, Tomsk: 1961. *ČsČH*, 1963, roč. 11, s. 54–57.

Steiner Herbert, Bibliographie zur Geschichte der österreichischen Arbeiterbewegung 1867–1918, Wien: Verlag des österreichischen Gewerkschaftsbundes, 1962. *ČsČH*, 1963, roč. 11, s. 125.

Sturmberger Hans, Die Amerika Auswanderung aus Oberösterreich zur Zeit des Neo-Absolutismus, Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs 7, 1960, s. 6–53. *ČsČH*, 1963, roč. 11, s. 395.

Tichomirov Michail Nikolajevič, Istočnikovedenije istorii SSSR. 1. S drevnějšego vremeni do konca XVIII. veka, Moskva: Socekgiz, 1962. *ČsČH*, 1963, roč. 11, s. 815.

1964

Dubský Ivan, Pronikání marxismu do českých zemí, Praha: NPL, 1963. *ČsČH*, 1964, roč. 12, s. 60–61.

1965

Záslužná práce o I. internacionále. *Nová mysl*, 1965, roč. 19, s. 1244–1245. Recenze na: Kašík, Vladimír. *Dějiny První internacionály*. Praha: NPL, 1965.

1966

Eckert Georg, Aus der Korrespondenz des Kommunistenbundes, Archiv für Sozialgeschichte, Bd. 5, Hannover 1965, s. 273–318. *ČsČH*, 1966, roč. 14, s. 803.

Eckert Georg, 100 Jahre Braunschweiger Sozialdemokratie. I. Teil Von den Anfängen bis zum Jahre 1890, Hannover 1965. *ČsČH*, 1966, roč. 14, s. 464.

Humbert-Droz Jules, Der Krieg und die Internationale. Die Konferenzen von Zimmerwald und Kiental, Wien 1964. *ČsČH*, 1966, roč. 14, s. 465.

Jordán František, Problémy rozkolu dělnického hnutí v českých zemích na umírněné a radikály (1879–1889). Spisy University J. E. Purkyně v Brně. Praha: SPN, 1965. *ČsČH*, 1966, roč. 14, s. 464.

Pervyj Internacional. Čast' I.: 1864–1869. Moskva: Nauka, 1964. Čast' II.: 1870–1876. Moskva: Nauka, 1965. *ČsČH*, 1966, roč. 14, s. 463.

1969

Cenný příspěvek k dějinám vzniku Československa. *Nová mysl*, 1969, roč. 23, s. 637–638. Recenze na: Pichlík, Karel. *Zahraniční odboj 1914–1918 bez legend*. Praha: Svoboda, 1968.

Handbuch der Geschichte der böhmischen Länder. Herausgegeben im Auftrag des Collegium Carolinum von Karl Bosl. Bd. III. Die Böhmisches Länder im Habsburgerreich 1848–1919. Bürgerlicher Nationalismus und Ausbildung einer Industriegesellschaft. Stuttgart: Anton Hiersemann Verlag, 1968. ČsČH, 1969, roč. 17, s. 582–584.

1979

Žáček Václav, Josef Václav Frič, Praha: Melantrich, 1979. *Tvorba*, 1979, č. 47, 21. 11., s. 10.

1991

Jací jsme (byli). *Lidové noviny*, 1991, roč. 4, 25. 7., příl. Literární noviny, č. 30, s. 4. Recenze na: Peroutka, Ferdinand. *Jací jsme*, 3. vyd; *Demokratický manifest*, 1. vyd. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1991.

1997

Pryč od Rakouska! *Národní osvobození*, 1997, č. 18, 2. 9., s. 6. Recenze na: *Weg von Österreich! Das Weltkriegsexil von Masaryk und Beneš im Spiegel ihrer Briefe und Aufzeichnungen aus den Jahren 1914 bis 1918. Eine Quellensammlung*. Ed. Frank Hadler. Berlin: Akademie Verlag, 1995.

Vzpomínky na povstání. *Národní osvobození*, 1997, č. 16, 5. 8., s. 8. Recenze na: Šetková, Viera. *Povstalecký deník. Zápisky zo Slovenského národného povstania 1944–1945*. Bratislava: J. M. Press, 1997.

1998

Je Masarykovo dílo již překonáno? O italském překladu Masarykovy „Nové Evropy“. *Národní osvobození*, 1998, č. 7, 31. 3., s. 1. Recenze na: Masaryk, Tomáš Garrigue. *La Nuova Europa*. Překl. Francesco Leoncini, Filadelfo Giuliano. Padova: Studio Tesi, 1997.

Pozoruhodná kniha o dějinách sociální demokracie na Slovensku. *Právo lidu*, 1998, roč. 101, č. 10, 11. 12., s. 7. Recenze na: *Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku*. Ed. Stanislav Sikora a kol. Bratislava: T. R. I. Médium, 1996.

Předehra paktu Hitlera se Stalinem na konci první světové války. *Trend*, 1998, roč. 5, č. 4–5, s. 31–32. Recenze na: Křížek, Jaroslav. *Němci, Lenin a čs. legie*. Praha: Vyšehrad, 1997.

Weg von Österreich! Das Weltkriegsexil von Masaryk und Beneš im Spiegel ihrer Briefe und Aufzeichnungen aus den Jahren 1914 bis 1918. Ed. Frank Hadler. Berlin: Akademie Verlag, 1995. *Historia Europae Centralis*, 1996–1997 [vyd. 1998], č. 3–4, s. 149–155.

1999

Z politických dějin Slovenska. *Národní osvobození*, 1999, č. 2, 21. 1., s. 6. Recenze na: *Kapitoly z dějin sociální demokracie na Slovensku*. Ed. Stanislav Sikora a kol. Bratislava: T. R. I. Médium, 1996.

2000

Sborník Spory o dějiny. *Národní osvobození*, 2000, č. 6, 16. 3., s. 6. Recenze na: *Spory o dějiny. Sborník kritických textů*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 1999.

2002

T. G. Masaryk a B. Hlaváč. *Trend*, 2002, roč. 9, č. 2, s. 23. Recenze na: *Korespondence T. G. Masaryk – Bedřich Hlaváč*. Ed. Vratislav Doubek, Martin Kučera. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001.

2003

Jen tam je národ... *Trend*, 2003, roč. 10, č. 7–8, s. 27. Recenze na: Růžička, Jindřich. *H. G. Schauer (1862–1892). Žurnalista, kritik a inspirátor*. Litomyšl: Město Litomyšl, Státní okresní archiv Svitavy, Zámrsrk: Státní oblastní archiv, 2002.

Spory o dějiny. *Trend*, 2003, roč. 10, č. 3, s. 18. Recenze na: *Spory o dějiny. Sborník kritických textů*. Sv. 4. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2003.

Příspěvky o Z. Š., rozhovory se Z. Š.

O první světové válce. *DaS*, 1964, roč. 6, č. 7, s. 21–27. Rozhovor: Věra Olivová, Zdeněk Kárník, Jurij Křížek, Karel Pichlík, Zdeněk Šolle, Vlastimil Vávra.

Anketa. *DaS*, 1968, roč. 10, č. 5, s. 11–13. Anketa o první republice (Jaroslav Seifert, Oldřich Starý, Zdeněk Šolle, Ludvík Svoboda, Jaroslav Werstadt, Karel Pichlík).

Jak by se měly přehodnotit dějiny? Proč jsem se stal historikem? Rozhovor přeložil Junji Yatabe. *Quo*, 1992, č. 5, s. 25–39.

Lexikon současných českých historiků. Red. Jaroslav Pánek, Petr Vorel a kol. Praha: HiÚ AV ČR, Sdružení historiků České republiky (Historický klub), Východočeské muzeum v Pardubicích, 1999, s. 302.

BERAN, Jiří. Drobná memorabilia o Bohumilu Rybovi a o Zdeňku Šollovi. *StR*, 2000, sv. 34, s. 245–249.

HOFFMANNOVÁ, Jaroslava, PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha: Libri 2000, s. 636 (autorem hesla Zdeněk Šolle s Helenou Janderovou).

CHLUP, Ivo. Od Jindřicha Plachty ke Zdeňku Šollemu. *Trend*, 2009, roč. 16, č. 2 (únor–březen 2009), s. 23.

SCHWIPPEL, Jindřich. Doc. PhDr. Zdeněk Šolle, CSc. *Práce z dějin Akademie věd*, 2009, roč. 1, č. 1, s. 85–88.

ŠMIDÁK, Miroslav. Vzpomínka na doc. PhDr. Zdeňka Šolleho, DrSc. *StR*, 2007–2008 [vyd. 2009], sv. 37–38, s. 113–115.

WINTERS, Stanley B. Zdeněk Šolle (1924–2008). *The Czech and Slovak History Newsletter*, 2009, vol. 32, No. 1, Spring 2009, s. 14–16.

Za přehlédnutí bibliografie děkujeme prof. PhDr. Vladimíru Kašíkovi, DrSc.

Sestavila Eva Vondráčková ve spolupráci s Hanou Kábovou.

Ocenění archivářské práce

Čestnou medaili *Za zásluhy o české archivnictví* obdržela na návrh Masarykova ústavu a Archivu AV ČR jeho emeritní pracovnice PhDr. Jaroslava Hoffimannová. Ocenění bylo uděleno i dalšímu dlouholetému pracovníkovi naší instituce PhDr. Jindřichu Schwippelovi. Stalo se tak dne 29. dubna 2010 v Národním archivu v Praze. Dne 23. června 2010 obdržela pracovnice archivu prom. hist. Nataša Kmochová za dlouholetou práci ve prospěch Akademie věd ČR *Děkovný list* z rukou jejího předsedy prof. ing. Jiřího Drahoše, DrSc. Všem spolupracovníkům gratulujeme a přejeme pevné zdraví a elán do projektů, na nichž se, jak doufáme, budou podílet i s naším ústavem!

Jan Bílek

Jaroslava HOFFMANNOVÁ. *Institucionální zázemí humanitních a sociálních věd v českých zemích v letech 1848–1952.* Práce z Archivu Akademie věd. Řada B, svazek 18. Praha: Archiv Akademie věd ČR, 2009. ISSN 1213-7928, ISBN 978-80-86404-25-7.

Jedním z nesnadno uchopitelných témat dějin dějepisectví jsou i dějiny institucí, někdy rozlišovaných na instituce „tvrdé“ a „měkké“, tedy na instituce typu výzkumných a pedagogických pracovišť a na instituce typu vědeckých časopisů.¹ Mnohdy bývá velmi obtížné popsat dějiny jednoho ústavu, vědeckého podniku či časopisu, neboť se zde výrazně prolínají formální postupy řízení s neformálními vlivy jednání lidí v daných organizacích či redakčních a jiných radách.

Jaroslava Hoffmannová se před deseti lety, v souvislosti s tehdy plánovaným širším vědeckým projektem věnovaným předchůdcům Československé akademie věd,² rozhodla k sepsání přehledné práce shrnující celou šíři této vědní základny pro společenské (humanitní) obory v průběhu více než sta let. Je to úkol úctyhodný, na druhé straně pro autorku v mnohém omezující, mj. zavazující k dodržování stejné (či minimálně velmi podobné) struktury členění textu pro celé sledované období, v němž docházelo k výrazným proměnám onoho vědeckého „zápolí“. Zatímco například pro éru Rakousko-Uherska i první Československé republiky k výzkumným institucím patří i gymnázia, po druhé světové válce jejich výzkumná role poměrně prudce poklesla.

Monografie Jaroslavy Hoffmannové – sympaticky nijak nezastírající, že jí jde zejména o praktickou příručku, již jako celek přečte jen málokdo – je přesto příběhem organizace české (výjimečně i československé) vědy od budování širší vědní základny v Českém království, na Moravě a ve Slezsku až k utvoření stavu, který se od toho dnešního již až tak zásadně neliší. Vybudování Československé akademie věd v letech 1952–1953 fakticky proces budování humanitních oborů až do roku 1989 víceméně završilo; teprve po roce 1989 nastal – zejména se vznikem regionálních univerzit – další bouřlivější rozvoj našich oborů. Na druhé straně by bylo žádoucí, aby pokračování podobné příručky vzniklo i pro celé období let 1948–1989, neboť informace o Vysoké škole politických a hospodářských věd, o Ústavu dějin KSČ, Vysoké škole stranické či o přejmenovávání akademických a jiných ústavů se dnes dohledávají také jen obtížně. Přitom s již dnes narůstajícím zájmem o dějiny druhé poloviny 20. století, včetně role marxismu a marxismu-leninismu v české vědě, bude potřeba takovéhoho institucionálního přehledu pro druhou polovinu 20. století výrazně narůstat.

Jaroslava Hoffmannová používá, jak již bylo řečeno, stabilní strukturu pro výklad jednotlivých období vývoje – po informacích o vysokých školách následují výklady

- 1 Viz *Historische Zeitschriften im internationalen Vergleich*. Hrsg. Matthias Middell. Leipzig: Akademische Verlaganstalt, 1999, zejména úvodní studie editora.
- 2 HOFFMANNOVÁ, J. *Institucionální zázemí humanitních a sociálních věd*, s. 11.

o učených společnostech a dalších spolcích, o činnostech muzeí, knihoven, archivů, galerií, ale i nakladatelství, která byla leckdy velmi podstatná pro některé vědecké projekty (mj. I. L. Kober, Bursík a Kohout, J. Otto, J. Laichter, J. R. Vilímek). Opomíjeny však nejsou ani Matice, salóny či studentské spolky a v neposlední řadě také podíl klášterů či gymnázií na celkovém obrazu vědy té doby. Formální i neformální vědecké vztahy tak jsou stručně, nicméně výstižně charakterizovány, včetně v dané době fungujících publikačních a diskusních platform.

Celá kniha je rozdělena do pěti částí, které ukazují vývoj vědy v jejím institucionálním rámci, včetně vědeckých časopisů, v jednotlivých obdobích: od poloviny 19. století se přesouváme k jeho konci, následně k situaci na sklonku Rakousko-Uherska, k první republice a okupaci a konečně k situaci v letech 1945–1952, samozřejmě s drobnými, dílčími přesahy za oba krajní mezníky knihy – např. u Královské české společnosti nauk nelze nezmínit již její počátky v 18. století.

Cennou součástí knihy, do výkladu navíc spojenou s českým stavem věci, jsou i informace o německé vědě v českých zemích od 19. století až do roku 1945, do její faktické likvidace. Najdeme tu řadu poučení nejen o německých profesorech na univerzitě, ale i o českoněmecké spolkové činnosti atd. Německá věda v Československu je tak bez výraznějšího akcentování zcela integrována do vývoje vědy na našem území, což je jednoznačně správné – a navíc se ukazuje, jak bohatou spolkovou a jinou činnost i na poli vědy a popularizace čeští Němci vyvíjeli. Podobně je zapojena do textu otázka budování slovenských vědeckých institucí po roce 1918 (mj. Šafaříkova učená společnost v Bratislavě), často vznikajících za velkého podílu Čechů, či zmínky o českých vědeckých působících ve vídeňských vědeckých institucích před rokem 1918, případně jako o členech vědeckých akademií s působností pro celou habsburskou monarchii.

Od přelomu 19. a 20. století lze pozorovat ve vědeckém prostředí nový prvek – samozřejmě vedle kvantitativních změn a do určité míry také změn paradigmatických. Onou velkou proměnou začne být výraznější vědecká komunikace na domácích i mezinárodních sjezdech jednotlivých vědních oborů. Kongres, konference či moderněji workshop je samozřejmě jen jednou z možných forem komunikace, dialogu mezi vědci,³ ovšem formou s výraznou interakcí a také zpětnou vazbou; teprve od konce 19. století je tak skutečně patrná narůstající mezinárodní kooperace, spolupráce v rámci humanitních disciplín, reagování na výsledky jinnárodních vědců, ale také koneckonců i nárůst komunikace mezi vědci v rámci jednoho vědního celku v rámci národa (státu). V práci Jaroslavy Hoffmannové ale lze pozorovat i další aspekty vývoje vědy – např. 20. století do vědy vnáší i film, včetně pokusů o vědeckou kinematografii, ale v tomto případě jde stále spíše o okrajové téma, mnohdy spjaté s popularizací.

Rozdělení knihy do jednotlivých časových úseků vývoje vědy vede ojedinele, právě ve spojení se snahou sloužit jako manuál, k určitým opakováním informací, ovšem

3 BENEŠ, Zdeněk. Věda jako monolog a dialog. In *Česká a československá účast na mezinárodních kongresech historických věd*. Ed. Bohumil Jiroušek. České Budějovice: Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity ve spolupráci s Novou tiskárnou Pelhřimov, 2006, s. 7–14.

z hlediska využití jako příručky pro zájemce o konkrétní informaci, nikoli o celek institucí a jejich vývoje, to je plně oprávněné – a veskrze praktické. Základní informaci tak není nutné zdlouhavě hledat. Možná by však nebylo špatné při případném dalším vydání knihu obohatit i o rejstřík institucí, třebaže již současný rejstřík osobní takové hledání víceméně umožňuje, propojuje informace v jednotlivých pasážích.

Autorce se podařilo shromáždit překvapující sumu informací doplněnou o rozsáhlý poznámkový aparát; tedy o obrovské množství převážně literárních odkazů, údajů o tom, kde lze k tématu najít více podrobností. Přitom jde leckdy o drobné články roztroušené v mnoha časopisech a sbornících. Publikace tak jistě najde své místo v nejedné knihovně – domácí i institucionální, neboť je vědeckou prací, kterou lze použít zároveň jako studijní a bibliografickou příručku, k prvotní informaci, po níž může následovat dlouhodobější a pracnější hledání v textech z odkazů.

Bohumil Jiroušek

Inspirativní vykročení do neznámé oblasti

Daniel ŠPELDA. *Proměny historiografie vědy*. Praha: Filosofia, 2009, 345 s. ISBN 78-80-7007-310-0.

Daniel Špelda, odborný asistent Katedry filozofie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, podává v této monografii obsáhlou analýzu dějinných proměn teorie vědy.

V mnoha ohledech je tato kniha vstoupením do oblastí, které jsou v česky psané literatuře jednou velkou neznámou anebo něčím jen velmi stručně nastíněným. Ačkoli máme několik zásadních děl k teorii a metodologii vědy (především výbornou knihu: FAJKUS, Břetislav. *Filosofie a metodologie vědy: vývoj, současnost a perspektivy*. Praha: Academia, 2005), v oblasti vývoje a dějin sledovaného oboru je Špelda v českém kontextu bezesporu inovátorem. I proto je zřetelné, že ho zajímá především vývoj, ne obsah teorií samých (viz např. velmi stručné nastínění základního teoretického přístupu jedné z nejvýznamnějších osobností moderní metodologie vědy – T. S. Kuhna na s. 142–146).

První oddíl, věnovaný dějinám historiografie vědy, je velmi erudovaným, přesto však pouze přípravou celého díla. Tato výchozí část především poukazuje na základní vývojové etapy velice složitého procesu formování moderní historiografie vědy.

Naproti tomu oddíl druhý, věnovaný diachronnímu přístupu, tj. takovému, který „zkoumá vědecké poznání minulosti bez ohledu na pozdější vědecké objevy a snaží se pochopit události z dějin vědy z hlediska dobových znalostí a s ohledem na dobové představy o cíli, smyslu a metodách vědeckého bádání“ (s. 16), a třetí, zacílený na problematiku externalistického přístupu, jenž je charakterizován důrazem na skutečnost, že „součástí historie vědy musí být i zkoumání kulturního a sociálního kontextu, v němž se

odehrávalo vědecké bádání minulosti“ (s. 16), mají velmi inovativní ráz. Špelda zde na základě rozboru velmi obsáhlého souboru literatury dospívá k závěru, že dnešní historiografie vědy je plnoprávným oborem vědeckého bádání a že již dávno překonala pozitivistické přesvědčení o svém nutně popularizačním a výchovném (možná lépe řečeno edukativním) charakteru (viz s. 64–71).

Jednou z největších předností Špeldova textu je přehlednost a srozumitelnost. Kniha má proto do značné míry charakter příručky, či dokonce učebnice. Jeden příklad za mnohé: vysvětlení a stručná charakteristika přístupu označovaného jako „whigismus“ (s. 97–100). Špelda vše velmi důsledně popisuje a zasazuje do širších struktur. Zcela evidentní je i jeho snaha o vyváženost a omezení jednostrannosti přístupu ke studované problematice.

Za nejlepší pasáž celé knihy považují partii o anachronismech (s. 101–115), protože Špelda zde podle mého názoru klade otázky nejzávažnější a zároveň nejprovokativnější: Je možné popisovat vědecké bádání minulosti jen jeho vlastním jazykem? Je potřeba využít i terminologii (a tedy vlastně metodologii) dneška? Označuje pojem věda něco dějinně stálého nebo naopak proměnlivého? Výsledkem je pak velmi trefné a výstižné konstatování, že „*úsilí profesionálních historiků o vymýcení anachronismů skončilo na konci dvacátého století závěrem, že nelze psát historiografická pojednání o dějinách vědy, která by byla anachronismů zcela zbavena*“ (s. 20). Tyto otázky mají totiž zajisté širší rozměr: Máme právo v historiografii (a to nejen vědy) usilovat o popis daného historického fenoménu jeho vlastním jazykem?, anebo: Jsou anachronismy nezbytnou součástí každého historického tázání? Myslím, že Špeldova odpověď je správná, výstižná a zároveň otevírá možnost další diskuse.

Přes všechny výše vyjmenované přednosti považují za nutné vytknout Špeldovu textu několik nedostatků. Předně, že kniha se téměř výlučně zaměřuje na anglicky či německy psanou literaturu. Tím dochází k někdy až příliš výraznému zploštění. Opomíjení nejen francouzské či polské, ale i české vědecké diskuse k danému tématu (a to především v prvním oddíle věnovaném dějinám historiografie vědy) činí z knihy nutně jen náčrt, obrys zvolené problematiky, ač velmi detailně propracovaný. Chápu, že autor o dílo takového rozsahu a charakteru ani neusiloval, přesto by alespoň občasné přihlídnutí minimálně k české literatuře bylo více než vítané (např. v partii o vědě v síti sociokulturních vztahů a ideálů (s. 266–276) mohl zmínit nebo i plodně využít např. texty Zdeňka Horského (především výbornou monografii *Kepler v Praze*. Praha: Mladá fronta, 1980).

Zároveň se domnívám, že Špelda opomíjí problematiku podobností a rozdílů přírodních a společenských věd. Neboli: Platí závěry knihy i pro společenské vědy? A v jakém rozsahu? Myslím, že právě zde by Špelda mohl svůj text velmi vhodným způsobem dále rozšířit, a navázat tak na starší české diskuse k tomuto tématu (viz např. POPELOVÁ, Jiřina. *Poznání kulturní skutečnosti*. Praha: Kruh přátel filosofie Vladimíra Hoppe, 1936).

Na závěr jen mohu sumarizovat. Cesta, kterou se Daniel Špelda vydal, je vskutku zajímavá a v českém kontextu zcela jistě velmi potřebná. Kniha opravdu do značné míry

zaplňuje mezeru v česky psané literatuře a to způsobem, který si zaslouží obdiv. Přesto by jí zásadním způsobem prospělo rozšíření o výše naznačené oblasti.

Knihu hodnotím jako velmi zdařilou. Autor (ač není profesně školeným historikem) zvládá bravurně problémy současné teorie a metodologie historiografie, otevírá nové otázky, nové horizonty, a to zcela jistě nejen v kontextu historiografie vědy, ale i historiografie jako celku.

Jakub Hajiček

Jiří HNILICA. *Francouzský institut v Praze 1920–1951. Mezi vzděláním a propagandou.* Praha: Karolinum, 2009, 237 s. ISBN 978-80-246-1663-6.

Kniha Jiřího Hnilici se zaměřuje na události spojené se vznikem Francouzského institutu v Praze a dále sleduje jeho osudy v letech 1920–1951. Práce přináší řadu nových poznatků z oblasti dějin vědy a kultury v období první Československé republiky. Autor se ve svém výzkumu opíral zejména o studium archivních dokumentů uložených v Centre des Archives diplomatiques de Nantes, dislokovaném pracovišti Archivu francouzského ministerstva zahraničí. Zde se nacházejí písemné materiály francouzských kulturních institucí v Československu: Francouzský institut v Praze, Alliance Française, Informační oddělení francouzské vojenské mise, archivní fondy francouzské ambasády v Praze, konzulátu v Bratislavě a Service des œuvres françaises à l'étranger.

Za hlavní cíl své práce považuje J. Hnilica snahu poukázat na pozici, která Francouzskému institutu v Praze příslušela na poli kulturní politiky obou států. Celá kniha je rozdělena do pěti hlavních oddílů. V prvním z nich se zabývá otázkou příprav směřujících k založení institutu a shrnuje východiska, která tomuto kroku předcházela. Jako hlavní úkol budované instituce, která se ze „zdrobněliny univerzity“ stala „francouzským doplňkem českých vysokých škol“, zde vystupuje do popředí snaha nabídnout společenství s francouzskou kulturou jako náhradu za dosavadní kulturní propojení s Němci, neboť Francouzský institut měl podpořit boj proti „německému vědeckému imperialismu“. Institut je prezentován jako zprostředkovatel československo-francouzských vědeckých kontaktů a zároveň jako nástroj francouzské propagandy, jak je ostatně patrné již z názvu Hnilicovy knihy. Institut se měl stát místem, z něhož bude veden boj proti německému nepříteli, a zároveň ohniskem šíření vlivu Francie. Vznik Francouzského institutu nebyl výlučně pražskou záležitostí, ale k zakládání obdobných institucí docházelo i v dalších evropských univerzitních městech (Sofie, Bukurešť, Záhřeb, Lublaň, Bělehrad). Druhá kapitola sleduje vývoj institutu od jeho vzniku v roce 1920 do ukončení jeho činnosti v srpnu 1939 a proměny koncepcí jeho fungování spjaté s jeho jednotlivými vedoucími. Autor zde věnuje pozornost rovněž proměnám vztahů československé veřejnosti k institutu v souvislosti s podpisem Mnichovské dohody. Ve třetí části své práce se autor po-

kusil charakterizovat roli, která Francouzskému institutu náležela v kultuře nejen pražské, ale celého Československa. V této souvislosti neschází ani pojednání o postavení institutu mezi Čechy a českými Němci. Následující kapitola sleduje poválečnou obnovu institutu a krátké působení až do jeho uzavření v roce 1951. Závěrečná, pátá kapitola, ve své první části pojednává o problematice personálního zajištění činnosti institutu, přesněji o výběru jeho profesorského sboru, přičemž neschází ani stručné medailony nejvýznamnějších osobností. Druhá část této kapitoly, doplněná dvěma přehlednými grafy, poskytuje čtenáři informaci o studentech navštěvujících Francouzský institut.

Kniha J. Hnilici představuje zdařilý příspěvek k výzkumu československé prvorepublikové společnosti a vzájemných československo-francouzských vztahů. Kladně lze hodnotit drobnou edici deseti vybraných dokumentů zásadních pro vznik a existenci Francouzského institutu, která celou práci uzavírá. Neschází ani obrazová příloha a podrobný seznam pramenů a literatury. Knize lze vyčíst snad jen dva nedostatky technického rázu. Prvním z nich je absence rejstříku, s nímž se však vzhledem k relativně malému rozsahu vlastního textu (171 s.) lze bez větších problémů vyrovnat. Jako druhý rušivý prvek vnímám uvádění citátů z archivních dokumentů umístěných v poznámce pod čarou v jazyce originálu, tedy ve francouzštině, což od čtenáře v řadě případů vyžaduje znalost tohoto jazyka.

Jan Hálek

Kamil Krofta. *Diplomatický deník 1919–1922*. Ed. Jindřich DEJMEK. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009, XLVIII+391 s. ISBN 978-80-7286-145-3.

Když Jindřich Dejmeck v loňském roce zpřístupnil v edici diplomatický deník Kamila Krofty, dostala odborná veřejnost do rukou další významné dílo vycházející z materiálů Archivu AV ČR. Kroftův deník (respektive deníky, neboť se jedná o celkem šest sešitů, představujících dohromady téměř 640 stran textu) je významným pramenem k dějinám české moderní politiky a diplomacie. Na základě autentického zaznamenání života, práce a myšlenek historika, který opustil vědeckou dráhu, aby dal své schopnosti do služeb mladé republiky, dokumentuje čas formování diplomatického aparátu československého státu v období od podzimu 1919 do jara 1922. Poskytuje možnost nahlédnout do zákulisí diplomatických jednání mezi Prahou, Vatikánem a Vídní, udělat si představu o náladách panujících zde krátce po skončení války. Rovněž reflektuje proces budování pražského ministerstva zahraničí.

Deník je součástí osobního archivního fondu Kamila Krofty (k. 1, i. č. 27), který získával někdejší Ústřední archiv ČSAV velmi dlouho a složitě v letech 1962–1991 od Kroftovy rodiny a z Archivu Národního muzea. Fond odráží bezmála dvacetiletou diplomaticko-politickou dráhu K. Krofty. Nejrozsáhlejší část představují dokumenty sou-

visející s jeho působením na ministerstvu zahraničních věcí a na vyslanectvích v Berlíně, Vatikánu a ve Vídni.

O existenci deníku věděla česká historická obec již dlouhou dobu, zůstával však stranou zájmu. Prvním, kdo jej využil a ukázky textu i uveřejnil, byl v roce 1947 Julius Glücklich při psaní Kroftova nekrologu. Další prací upozorňující na tento pramen byla až samizdatová studie Karla Kučery z roku 1980, která se však dostala jen k omezenému okruhu čtenářů (později vyšla v *Mezinárodní politice*, 1992, roč. 16, č. 6). Předání dokumentů do archivu v tomto směru situaci příliš nezměnilo, téma nebylo politicky vhodné. Okruh osob, které měly možnost Kroftovy dokumenty studovat, se však pomalu rozšiřoval, stejně jako sílil zájem o jeho osobnost. Množily se citace tohoto pramene, jeho části byly vřazeny do příslušných svazků ediční řady Dokumenty československé zahraniční politiky. Současné kritické vydání deníku je proto možno vnímat jako závěrečnou fázi jeho zpřístupnění.

Krofta v podrobných záznamech zachycuje atmosféru a dění kolem sebe i rozhovory, které vedl. Sám nikde neuvádí, co jej přimělo ke psaní deníku – zda potřeba zanechat autentické svědectví o své službě diplomata nebo shromáždit informace pro zprávy zasílané do pražského ústředí. V jeho době však bylo psaní deníku (cestovního či příležitostného) věcí poměrně obvyklou, byť charakteristickou spíše pro generaci starší, než byla Kroftova. Samotný deník je rozdělen do tří částí. Po retrospektivním prologu následují záznamy z let 1920–1921 strávených při Svatém stolci, rok 1922 zachycuje Kroftovo přeložení do Vídně. Na rozdíl od obsáhlých vatikánských záznamů jsou zápisy z doby jeho vídeňského působení mnohem skromnější, což pravděpodobně souvisí s větším pracovním vytížením a rozsáhlejší agendou. A to byl nejspíš také důvod, proč od jara 1922 Krofta v psaní deníku nepokračoval.

Za základ ediční práce byla přijata všeobecně uznávaná pravidla definovaná Ivanem Št'ovíčkem a kol. v *Zásadách vydávání novověkých historických pramenů z období počátku 16. století do současnosti* (Praha, 2002), nicméně s určitými specifiky, danými záměrem koncipovat edici jako svého druhu doplněk řady Dokumenty československé zahraniční politiky. S tím souvisí vybavení recenzované edice dalšími 26 edičními přílohami, které obsah deníku doplňují a jistým způsobem ilustrují, respektive se váží k tematice československo-vatikánských vztahů, a rozšiřují tak diplomatický materiál uveřejněný v Dokumentech. Editor zde odvedl kvalitní práci, přičemž osobně považují zařazení biografických údajů o osobách zmiňovaných v textu do poznámek pod čarou za vhodnější než užití jmenného rejstříku s životními daty a stručnou charakteristikou osobnosti. Sice je tak obtížnější konkrétní biogram nalézt, ale zvolené řešení umožňuje sledované osobnosti obsírněji charakterizovat.

Jen v případě obrazových příloh by bylo možné říci, že lepší je nic než málo. Fotografie Kroftových vatikánských diplomatických partnerů v úvodu textu jsou totiž vytištěny tak nekvalitně, že kdyby se jejich medailony omezily jen na textovou část, byl by výsledný dojem mnohem lepší. Jedná se však jen o kosmetickou vadu, která nesnižuje hodnotu popisované edice. Řada osob, bohužel i z oblasti společenských věd, nepova-

žuje ediční práci za skutečnou vědu. Osobně se neztotožňuji s jejich názorem a naopak si myslím, že kvalitních ego-dokumentů, které nevypovídají jen o osobě pisatele, ale umožňují nahlédnout i soudobý život nebo specifickou oblast vědy, kultury či politiky, není nikdy dost. Kroftovy deníky je možno do této kategorie zařadit.

Jan Chodějovský

Metodické problémy moderní biografistiky. Red. Marie Makariusová, Pavla Vošahlíková. Praha: Historický ústav AV ČR, v. v. i., 2010, 192 s. ISBN 978-80-7286-155-2.

Nová kniha Historického ústavu AV ČR se pokouší jako první v českém prostředí představit moderní biografistiku, nedávno vzniklou samostatnou vědeckou disciplínu. Činí tak souborem příspěvků domácích i zahraničních autorů k aktuálním otázkám sledované problematiky.

Publikace informuje o práci na polském národním biografickém slovníku, na slovenském či rakouském biografickém lexikonu nebo na biografických heslech ve švýcarských encyklopediích. P. Vošahlíková shrnuje historii, metodiku a současný stav projektu *Biografického slovníku českých zemí* (dále: BSČZ), M. Makariusová se zabývá specifiky koncepcí hesel tzv. rodinného typu v BSČZ. J. Tomeš ve svém příspěvku bohužel jen reprodukuje polovinu své klíčové studie *Biografický slovník českých zemí*. Tradice a výhledy české biografické encyklopedistiky (*Český časopis historický*, 2008, roč. 106, č. 4, s. 869–882), aniž na ni odkazuje.

K metodice mají co říci (kromě statí k BSČZ) příspěvky *Zásady a kritéria výběru osobností do biografických slovníků* (Pavol Parenička), *Biografické výzkumy a studium dějin podnikání* (Milan Myška), *15 let Biografického slovníku Slezska a severní Moravy* (Aleš Zářický) nebo *Metodologické problémy sestavování novinářského biografického slovníku odpovědných redaktorů a šéfredaktorů českého legálního tisku v letech 1939 až 1945* (Barbora Köpplová, Jitka Kryšpinová).

Vedle pasáží věnovaných teoretickým a metodickým otázkám biografického výzkumu v knize nalézáme obsáhlé exkurzy do historie disciplíny a statí, které (ač mají podnětné názvy) postrádají alespoň dílčí metodické shrnutí. Domnívám se, že více pozornosti mohlo být věnováno oborovým encyklopediím – např. Lexikonu české literatury či Biografickému slovníku archivářů českých zemí (zastoupeny jsou pouze dějiny podnikání a žurnalistiky), kde se již dosáhlo zásadních výsledků, a neměly být opominuty ani některé slovníky regionálních osobností. V obou případech se nabízí je metodicky vytěžit.

Hana Kábová

Daniela ANGETTER, Nora PÄRR. *Blick zurück ins Universum. Die Geschichte der österreichischen Astronomie in Biographien*. Wien: Österreichisches Staatsarchiv, Verlag Fassbaender, 2009, 321 s. ISBN 978-3-902575-27-2.

Soubor životopisných portrétů významných postav rakouské astronomie vyšel péčí Rakouského státního archivu k Mezinárodnímu roku astronomie (2009), vyhlášeného Mezinárodní astronomickou unií při příležitosti 400. výročí prvního použití teleskopu pro astronomická pozorování (Galileo Galilei a další) a prvního vydání Keplerova klíčového spisu *Astronomia nova*. Časový rozsah publikace nebyl sice striktně určen (najdeme zde i osobnosti ze 14. století, např. Jindřich Heimbuche von Langenstein, který se zabýval astronomií na vídeňské univerzitě krátce po jejím založení), její těžiště se však nachází v rozmezí od konce 18. století do současnosti. Pro období do r. 1918 je v publikaci kritériem výběru místo narození sledovaných osob na území rakousko-uherské monarchie, po r. 1918 se autoři soustředili na Rakouskou republiku a rozšířili svůj soubor i o vědce, kteří v Rakousku dlouhodobě působili, byť se narodili jinde. Zvláštní pozornost věnovali rakouským rodákům, kteří z rasových a politických důvodů zemi opustili a usadili se v zahraničí, především v USA. Z celkového počtu 134 biografí je jich 20 věnováno astronomům, kteří pocházejí z českých zemí, příp. v nich působili: vedle nepominutelných Jana Keplera a Josefa Steplinga zde tak mají svoji životopisnou skicu např. Robert Daublebský von Sterneck (1839–1910), Alois Martin David (1757–1836), Eduard Doležal (1862–1955), Christian Doppler (1802–1853), František Kasián Halaschka (1780–1847), Norbert Herz (1858–1927), Karel Jelinek (1822–1876), Mořic Loewy (1833–1907), Samuel Oppenheim (1857–1928), Theodor Oppolzer (1841–1886) a jeho syn Egon Oppolzer (1869–1907), Arthur Scheller (1876–1929) aj. Tyto portréty přesahují rozsah obvykle užívaných biografických lexikonů, vycházejí i z dodatečných archivních studií autorů a jejich spolupracovníků – a řadu zajímavých informací přinášejí vůbec poprvé.

Miroslav Kunštát

Reinhard HEYDENREUTER, Sylvia KRAUß a kol. *Helle Köpfe. Die Geschichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften 1759–2009. Ausstellungskataloge der Staatlichen Archive Bayerns, Nr. 51*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2009, 299 s. ISBN 978-3-7917-2223-8, ISSN 0932-5042.

Oslavy nedávného 250. výročí založení Bavorské akademie věd v Mnichově, jedné z nejstarších institucí svého druhu ve střední Evropě, byly provázeny nejenom obvyklými ceremoniemi, nýbrž i vydáním řady publikací, velkoryse pojatou bilanční výsta-

vou na půdě Bavorského státního archivu – a samozřejmě i (jak je v Německu téměř vždy dobrým zvykem) reprezentativním katalogem, obsahujícím vedle soupisu a popisu exponátů i řadu fundovaných studií. Mnichovská akademie vzešla z druhé německé fundační vlny (první byla fundace berlínská v r. 1701), představované založením osvěcenských učených společností v Göttingen (1751), Erfurtu (1754), Mnichově (1759) a Mannheimu (1763). Od samého počátku reprezentovala ideový protipól jezuitské univerzity v Ingolstadtu a od r. 1807 – po vlně masivních sekularizací bavorských klášterů – i centrum sbírkové a vědecké činnosti všeho druhu. S ní spojené ústavy a sbírky (v dobové terminologii „Attribute“) utvářely jako celek finančně náročný projekt, jehož existenci bylo nutno permanentně obhajovat vůči výtkám domnělé „neužitečnosti“, „luxusu“ a přílišného kosmopolitismu. Tomu odpomohla reorganizace akademie v r. 1827, která zavázala její členy k výuce na nově založené (resp. z Landshutu přenesené) mnichovské univerzitě.

Bavorský vědecký parnas, *Parnassus boicus* (jak se nazýval jeden z nejstarších německých vědeckých časopisů, na jehož tradici akademie v r. 1759 mohla navázat) je vskutku úctyhodný: mezi členy a hodnostáři akademie najdeme v 19. století jména slavných vědců jako Franze Antona Mesmera, Josefa von Fraunhofera, Justuse von Liebiga, Friedricha B. von Hermanna, Maxe von Pettenkofera, ve 20. století Carla von Linde, Wilhelma Conrada Röntgena, resp. i laureátů Nobelovy ceny Alberta Einsteina a Richarda Willstättera. Mnichovská akademie věd je ovšem spjata i s výraznými osobnostmi společenských věd. Některé z nich ovlivňovaly celospolečenský diskurs v evropském i světovém měřítku (např. teolog a historik Ignaz von Döllinger a především Max Weber, jehož sebrané spisy jsou nyní na půdě akademie vydávány), jiní patřili k sloupům svých oborů a zůstávají jejich dodnes ceněnými autoritami. Zvláště zřetelné je to v historických oborech, kde především Historická komise Bavorské akademie věd (založená v r. 1858) představuje instituci sui generis, spjatou především s významnými edičními podniky celoevropského významu, navazujícími zde na tradiční, ještě osvěcenskou vědou iniciovaná *Monumenta Boica*, např. *Deutsche Reichstagsakten*, *Briefe und Akten zur Geschichte des Dreißigjährigen Krieges*, *Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert*, *Quellen zur Geschichte des Deutschen Bundes*, *Akten der Reichskanzlei* aj.), lexiky a biografickými slovníky (*Allgemeine Deutsche Biographie*, *Neue Deutsche Biographie* aj.) a s centrálním německým historickým časopisem *Historische Zeitschrift*. Zakládajícími členy komise byli tzv. Olympané jako Leopold von Ranke, Georg Waitz, Johann G. Droysen, Heinrich von Sybel (a další), v jejich působení zde pak pokračovali např. Ludwig Quidde (mj. i nositel Nobelovy ceny míru), Theodor Sickel, Franz Schnabel, Heinrich von Srbik, Hermann Aubin či Theodor Schieder. Při pohledu na poslední tři jména ovšem vynikne, že teprve loňské výročí výrazněji evokovalo v dějinách akademie i kapitolu nacionálního socialismu – při oslavách v r. 1959 bylo totiž toto období hodnoceno spíše jen obecně a rituálně... Každé jubileum je, biblicky řečeno, „vynášením starých a nových pokladů“: v případě Bavorské akademie věd – a zde anotované publikace – se jedná o bilanci věru fundovanou a svěží. Drobné

věcné omyly, např. i v souvisejících českých reáliích, budiž přenechány zevrubnějším recenzím.

Miroslav Kunštát

Petr BLAŽEK, Roman LAUBE, Filip POSPÍŠIL. *Lennonova zed' v Praze. Neformální shromáždění mládeže na Kampě 1980–1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003, 340 s., 1 CD. ISBN 80-7285-032-6.

Dokumentace o Lennonově zdi v Praze se poprvé objevila na pultech českých knihkupectví roku 2003 a recenzována byla následujícího roku (Jaroslav Císař, *Dějiny a současnost*, 2004, roč. 26, č. 3, s. 59). Ani sedm let po svém vydání neztrácí kniha na významu, ba naopak. Vrací čtenáře do dob, kdy nebylo na ulici možné jen tak „něco pronést nahlas“, natož „načmárat“ na zed'.

Na oprýskané zahradní zdi na Velkopřevorském náměstí se krátce po vraždě atentátu na frontmana skupiny Beatles Johna Lennona (8. prosince 1980) objevil přes noc namalovaný symbolický náhrobní kámen. Příběh „Zdi“ začal již někdy v 60. letech minulého století, kdy byla ještě označována za zed' básníků; tehdy na ni psali mladí lidé rozličné verše a vzkazy. Byly to právě skupinky mladých lidí, kteří se zde po Lennonově smrti spontánně scházeli, zpívali jeho písně a zapalovali svíčky. Od poloviny prosince 1980 se pak na zdi Maltézské zahrady objevovaly různé nápisy vztahující se k životu tohoto fenomenálního zpěváka, který se prosadil také jako malíř, herec, spisovatel a byl rovněž znám jako velký pacifista. Uprostřed komunistického policejního státu se tak Lennonova postava proměnila v symbol svobodomyšlnosti a nepřizpůsobivosti. Každoroční pietní setkání konaná v den jeho úmrtí se od počátku stala „trnem v oku“ tehdejší nechvalně proslulé X. správě SNB. Veškeré dění okolo přípravy těchto setkání se pečlivě monitorovalo, aby bylo možné kdykoli represivně zasáhnout. Koncem 80. let 20. století získala shromáždění evidentní protirežimní charakter. Publikace tak ve svém úvodu představuje velmi pečlivě sestavená fakta týkající se postupné proměny pietních shromáždění na Velkopřevorském náměstí. Místy působí rušivě časté opakování stejného data v jednotlivých kapitolách, někdy chybné (na s. 10 je rok úmrtí Johna Lennona 1981).

Kniha se ale nevěnuje pouze zmapování přímých událostí kolem Lennonovy zdi v Praze, pozornost je obrácena i k aktivitám tzv. neoficiálních mírových iniciativ, především Mírového klubu Johna Lennona, jehož činnost se roku 1989 zaměřila na kampaň za propuštění politických vězňů. Události jsou popsány v několika odlišných rovinách, což dokládá přiložená edice archivních dokumentů (samizdatové i režimní proveniencí), soubor dvanácti rozhovorů s pamětníky událostí, rozsáhlá obrazová příloha a CD se záznamy z rozháněných vzpomínkových shromáždění v letech 1985–1987. Práce velice

dobře vystihuje atmosféru komunistického režimu propojenou s romantickým okolím Kamy a odvahou mladých lidí, toužících po svobodě. Je impulzem k zamyšlení nad situací tehdejší mládeže žijící v podmínkách, na které se dnes velmi často zapomíná. V neposlední řadě kniha inspiruje k návštěvě místa náležejícího k předním symbolům českého mírového hnutí.

Václav Hankovec

Kateřina BLÁHOVÁ, *České dějepisectví v dialogu s Evropou (1890–1914)*. Praha: Academia, 2009, 194 s. ISBN 978-80-200-1723-9.

Kniha sleduje na základě důkladného, systematického studia literatury a (publikovaných i archivních) pramenů emancipaci a modernizaci české historiografie, která v analyzovaném období začíná soustavně reflektovat soudobé evropské metodologické trendy. Zaměřuje se na komparaci recenzních a informačních rubrik Českého časopisu historického a Časopisu Muzea Království českého, na zahraniční badatelské a studijní cesty podniknuté nastupující generací českých historiků přelomu 19. a 20. století, na recepci díla představitele francouzského pozitivismu Hippolyta Taina či osamostatňování nové vědní disciplíny – literární historie.

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. Ed. Kateřina Bláhová, Ondřej Sládek. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2010, 292 s. ISBN 978-80-85778-70-0.

Publikace se věnuje dějinám významného akademického pracoviště. V jednotlivých kapitolách přináší informace o činnosti útvarů, které spoluvytvářejí či spoluvytvářely Ústav pro českou literaturu AV ČR a jeho předchůdce (teorie literatury; bádání o starší české literatuře, o literatuře 19. století; akademické Dějiny české literatury; lexikografická činnost; textologie; aktivity brněnské pobočky ústavu; výzkum západních či slovanských literatur; Kabinet Zdeňka Nejedlého; Středisko literárněvědných informací). Kniha je zajímavou reflexí jednoho úseku dějin českého vědeckého a kulturního života.

AUTOŘI PŘÍSPĚVKŮ

Mgr. Jan **Bílek**, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: bilek@mua.cas.cz

PhDr. Daniela **Brádlarová**, Ph.D., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: bradlerova@mua.cas.cz

Mgr. Petr **Cajthaml**, Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy
e-mail: Petr.Cajthaml@ruk.cuni.cz

PhDr. Marek **Ďurčanský**, Ph.D., Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy
e-mail: Marek.Durcansky@ruk.cuni.cz

Mgr. Jakub **Hajíček**, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
e-mail: jakubhajicek@post.cz

PhDr. Jan **Hálek**, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: halek@mua.cas.cz

Mgr. Václav **Hankovec**, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: hankovec@mua.cas.cz

Doc. PhDr. Ludmila **Hlaváčková**, CSc., Ústav dějin lékařství a cizích jazyků
1. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy

PhDr. Jan **Chodějovský**, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: chodejovsky@mua.cas.cz

Doc. PhDr. Bohumil **Jiroušek**, Dr., Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích
e-mail: jirousek@ff.jcu.cz

Mgr. Hana **Kábová**, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: kabova@mua.cas.cz

PhDr. Miroslav **Kunštát**, Ph.D., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: kunstat@mua.cas.cz

PhDr. Hana **Mášová**, Ph.D., Ústav dějin lékařství a cizích jazyků 1. Lékařské fakulty
Univerzity Karlovy
e-mail: Hana.Masova@lf1.cuni.cz

PhDr. Pavel **Urbášek**, Archiv Univerzity Palackého v Olomouci
e-mail: pavel.urbasek@upol.cz

Bc. Eva **Vondráčková**, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: vondrackova@mua.cas.cz

NABÍDKA PUBLIKACÍ

Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, v. v. i., a Ústavu T. G. Masaryka, o. p. s.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i. Na Florenci 3, 110 00 Praha 1

tel. odbyt publikací: 222 828 211, fax 234 612 200

e-mail: dedeciusova@mua.cas.cz, tichy@mua.cas.cz

knihy u nás s 25% slevou – pondělí, úterý, čtvrtek 9–12,

Pavla Dědeciusová

aktualizovaná kompletní nabídka; <http://www.mua.cas.cz/msu/uvd/uvd.html>

Z NEJNOVĚJI VYDANÝCH PUBLIKACÍ

Jaroslava HOFFMANNOVÁ

*Institucionální zázemí humanitních a sociálních věd
v českých zemích v letech 1848–1952.*

Práce z Archivu Akademie věd. Řada B, svazek 18. ISBN 978-80-86404-25-7.

Martin FRANC

*Úderná skupina? Výprava českých lékařů a přírodovědců
do SSSR v roce 1950 ve světle dopisů Ivana Málka.*

Práce z Archivu Akademie věd. Řada B, svazek 19. ISBN 978-80-86495-61-3.

Helena KOKEŠOVÁ – Vlasta QUAGLIATOVÁ (ed.)

Korespondence T. G. Masaryk – staročeski.

Korespondence TGM. Svazek 5. ISBN 978-80-86495-59-0.

OBSAH ČÍSLA

STUDIE

- Pavel Urbášek, Peripetie třídně politických prověrek na Univerzitě Palackého v Olomouci 105
- Petr Cajthaml – Marek Ďurčanský, Dobové souvislosti a ohlas prověrek politické a třídní spolehlivosti v roce 1958 na Univerzitě Karlově. 118

EDICE

- Ludmila Hlaváčková – Hana Mášová (ed.), Z pamětí prof. MUDr. Emericha Poláka, DrSc. 131

ARCHIVNÍ FONDY

- Elektronická spisová služba v AV ČR (*Daniela Brádlarová*) 149

KRONIKA

- Zdeněk Šolle. Výběrová bibliografie 1947–2009 (*Eva Vondráčková ve spolupráci s Hanou Kábovou*) 153
- Ocenění archivářské práce (*Jan Bílek*) 177

RECENZE A ZPRÁVY

- Jaroslava Hoffmannová, Institucionální zázemí humanitních a sociálních věd v českých zemích v letech 1848–1952 (*Bohumil Jiroušek*) 179
- Inspirativní vykročení do neznámé oblasti. Daniel Špelda, Proměny historiografie vědy (*Jakub Hajíček*) 181
- Jiří Hnilica, Francouzský institut v Praze 1920–1951 (*Jan Hálek*) 183
- Kamil Krofta, Diplomatický deník 1919–1922. Ed. Jindřich Dejmek (*Jan Chodějovský*) 184
- Metodické problémy moderní biografistiky (*Hana Kábová*) 186
- Daniela Angetter, Nora Pärri, Blick zurück ins Universum. Die Geschichte der österreichischen Astronomie in Biographien (*Miroslav Kunštát*) 187
- Reinhard Heydenreuter, Sylvia Krauß a kol., Helle Köpfe. Die Geschichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften 1759–2009 (*Miroslav Kunštát*) ... 187
- Zprávy o literatuře 189